

ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКИЙ ІНСТИТУТ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ
ТА РЕГІОНАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
ФАКУЛЬТЕТ ІСТОРІЇ, ПОЛІТОЛОГІЇ ТА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
КАФЕДРА ПОЛІТОЛОГІЇ ТА ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

РОЗВИТОК ПОЛІТИЧНОЇ НАУКИ: ЄВРОПЕЙСЬКІ ПРАКТИКИ ТА НАЦІОНАЛЬНІ ПЕРСПЕКТИВИ

Матеріали VII Міжнародної наукової конференції

(Чернівці, 10 квітня 2017 р.)

Чернівці
2017

УДК 321.01(4)(08)

ББК 66.0я43

Р 64

Редколегія видання:

Проф., д.пол. н. А. М. Круглашов – науковий редактор

Проф., д.пол. н. Н. Ю. Ротар – заступник наукового редактора

Проф., д.пол. н. В. І. Бурдяк – член редколегії

Проф., д.пол. н. Є. П. Юрійчук – член редколегії

Доц., д.пол. н. І. М. Мельничук – член редколегії

Доц., к.пол. н. І. С. Недокус – член редколегії

Доц., к.пол. н. М. М. Гуйтор – член редколегії

Доц., к.пол. н. П. О. Молочко – член редколегії

Доц., к.пол. н. С. М. Швидюк – член редколегії

К. і. н. Н. В. Нечасва – член редколегії

К. пол. н. У. Ю. Равлик – член редколегії

К. пол. н. У. Ю. Гев'юк – член редколегії

К. пол. н. І. В. Цікул – відповідальний секретар

Рецензенти:

Романюк Анатолій Семенович – д. політ. наук, професор кафедри політології Львівського національного університету ім. Івана Франка

Фісун Олександр Анатолійович – д. політ. наук, професор, завідувач кафедри політології Харківського національного університету ім. В. М. Каразіна

Розвиток політичної науки: європейські практики та національні перспективи: матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. студ. та аспір., Чернівці, 10 квітня 2017 р. – Чернівці : Букрек, 2017. – 236 с.

ISBN 978-966-399-851-0

До збірника включено тези доповідей та виступів VII Міжнародної науково-практичної конференції «Розвиток політичної науки: європейські практики та національні перспективи», яка відбулася 10 квітня 2017 року в м. Чернівці. Центром обговорення стали проблеми еволюції методологічних парадигм політичної науки, функціонування, трансформації та ефективності політичних інститутів і процесів у концептуальному вимірі сучасності, актуальні проблеми процесів локалізації, регіоналізації, глобалізації у сучасному світі, становлення та еволюція політичної комунікації.

Для науковців, викладачів, аспірантів, студентів, усіх зацікавлених проблемами розвитку сучасної політичної науки.

УДК 321.01(4)(08)

ББК 66.0я43

© Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича, 2017

© Науково-дослідницький інститут Європейської
інтеграції та регіональних досліджень, 2017

ISBN 978-966-399-851-0

Зміст

ПЕРЕДМОВА	7
-----------------	---

Еволюція методологічних парадигм і формування нових концептів у сучасній політичній науці

Анатолій Круглашов Політична наука в кризовому суспільстві: виклики та можливості для України	9
Irmīna Matonyte Emergence of political sciences in Lithuania in early 1990ies: the role of multiple social actors and external leverages.....	13
Зінаїда Зайцева Особливості дослідження регіональних патернів як продуктів історичного розвитку	15
Марія Пірен Нові підходи до маніпуляції у політиці - складова наукових концептів інформаційного суспільства.....	19
Віра Бурдяк Місце теорії політики в системі політичного знання та її функції	22
Євгенія Юрійчук Засади легітимності влади у консервативній теорії В. Липинського 1917 vs 2017	26
Modrzejewski A, Wysiecka I. Znaczenie podejścia historycznego i krytyki źródeł w poznaniu politologicznym	30
Дина Белянцева Развитие региональных политических исследований в Республике Беларусь.....	34
Олег Козачук Спосіб структурно-фокусного порівняння під час використання методу кейс-стаді	38
Оксана Кукуруз Міждисциплінарний підхід до вивчення об'єктів політичної науки.....	42
Олексій Міхальов Партийна еліта у дискурсі сучасної методології	45
Ольга Будько Щодо необхідності та доцільних змін в ідеології та підходах миротворчості	48
Катерина Михайлиця Європейські цінності в структурі теорії Другого модерну Е. Гідденса	51
Омелян Тарнавський Виникнення концепту євроскептицизму.....	55
Юлія Андросова Особливості інтерпретації категорії «популізм» у політичній науці.....	58
Ірина Баєр Формування концепції громадського мовлення	62
Мирослава Горинюк Теоретичні аспекти дослідження основних напрямів концепту «іслам».....	65
Катерина Карпо Оновлення теоретико-методологічного інструментарію дослідження міжнародних організацій	67

Катерина Семенюк Категорія «регіональний політичний режим» у політичній науці.....	71
--	----

Конкуренція формальних і неформальних політичних інститутів у політичних практиках країн Європи та в ЄС

Dr. Alain Delcamp French institutional and political debate at the eve of presidential election (April, 23 th, May 7 th 2017).....	75
Constantin-Vasile TOCA, Alexandra RADU The Evaluation of the Joint Operational Program Romania-Ukraine 2014-2020	78
Наталія Ротар Агенції регіонального розвитку vs регіональні політичні режими: фокус Чернівецької області	80
Ростислав Балабан Формальні і не формальні інститути комунікації з державою: практика політичних протестів в Україні	84
Михайло Москалюк Неформальні практики у функціонуванні інституту президентства на пострадянському просторі.....	87
Ірина Бутирська Відкритий метод координації в системі управління в Європейському Союзі.....	90
Сергій Швидюк Відповідальний розвиток: оновлена парадигма політики польського уряду Б. Шидло	94
Павло Молочко Вплив парламентських виборів на стабільність партійної системи України	97
Володимир Сухенко Формальні та неформальні структури в британському парламентаризмі	101
Ірина Цікул Особливості формування політичного порядку денного в органах місцевого самоврядування	105
Уляна Гев'юк Роль інституту президентства в процесі розвитку місцевого самоврядування.....	108
Ірина Равлик Міжнародне нормативно-правове регулювання інформаційних прав та свобод людини	111
Олеся Мацьопа Взаємодія громадянського суспільства та держави у справі волонтерської допомоги бійцям ато на Сході України	115
Ірина Моравська Ефективність гендерної політики як індикатор реалізації євроінтеграції України	118

Експертний та комунікативний супровід політичної діяльності та політичних процесів

Тетяна Орлова Новітні комунікативні техноогії і політична сфера сучасного світу.....	121
--	-----

Наталія Нечаєва-Юрійчук Роль інформаційних технологій у політичних процесах сучасності.....	125
Віталій Чебаник Інформаційно-комунікативний супровід діяльності політичних партій Закарпатської та Чернівецької областей у 1999-2007 рр.....	128
Юлія Задорожняк Політична медіа-децентралізація: регіональний фактор в телевізійній інфраструктурі України	133
Галина Кузуб Роль органів державної влади у інформаційно-комунікативному супроводі процесу децентралізації влади в Україні.....	136
Андрій Конет Маніпуляції свідомістю в політичних процесах: сучасний досвід.....	140
Тетяна Мороз Особливості й основні напрями зовнішніх інформаційно-комунікативних і маніпулятивних впливів на суспільні трансформації в Україні.....	141
Вадим Ткач Розвиток посткомуністичних партійних систем у контексті теорій соціополітичних поділів.....	145
Алла Кліщ Специфіка висвітлення політики україноцентризму в публіцистиці Романа Рахманного	147
Юлія Миндреску Формування системи нормативно-правових механізмів на тимчасово окупованих територіях України	151

Становлення публічного адміністрування в структурі державного управління

Микола Ярмистий Практика реформування місцевих органів влади в системі публічного управління.....	155
Ігор Недокус Конституційні реформи в Грузії: досвід для України	158
Ірина Телелим Парадигмальні особливості трансформації управлінської системи України	162
Галина Кашевская Аналіз проблем правового регулювання і публічного адміністрування в Республіці Беларусь	167
Михаїл Шамкин Імідж Республіки Беларусь: опыт и перспективы	171
Уляна Дулеба Ефективність політичної влади в Україні як критерій її легітимності	175
Ельвір Коваль Електронне урядування як приклад сучасної демократії	178
Денис Коноплянко Категоріальне забезпечення дослідження публічної служби в Україні	180
Дмитро Савицький Сучасні концепції державного управління та публічного адміністрування.....	183

Діана Царенко Реформа з децентралізації влади на місцевому рівні: проблеми та перспективи у Хмельницькій області.....	187
Олег Яцишин Становлення системи надання безоплатної вторинної правової допомоги в Україні (на прикладі Чернівецької області)	189

Політичні процеси в Україні та пострадянському регіоні у вимірах безпекових викликів сучасного світу

Ігор Мельничук Основні тренди російської зовнішньої політики на пострадянському просторі у 2017 році	194
Василь Карпо Українсько-румунські відносини у контексті розвитку транскордонного співробітництва	198
Наталія Стрельчук Регіональна співпраця країн Центрально-Східної Європи у сфері безпеки у 90-х роках XX – на початку XXI ст.....	201
Костянтин Марусик Особливості моделі протестної політичної участі інтелігенції в умовах тоталітарного/авторитарного радянського політичного режиму	205
Максим Прихненко Культура стратегічного мислення: британський досвід в українських реаліях	208
Анастасія Репецька Виклики та пастки на шляху розвитку України у післяреволюційний період	211
Анна Чоп Особливості реалізації політики пам'яті в поліетнічному регіоні Буковини	214

Здійснення та перспективи розвитку Проекту «Інновації у вивченні та викладанні Європейських студій (INOTLES)

Анатолій Круглашов Проект ТЕМПУС INOTLES у Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича	218
Наталія Ротар Технологія використання PBL-method у підготовці бакалаврів за спеціальністю 052-Політологія (на прикладі викладання курсу «Публічна політики»).....	221
Ігор Мельничук Проблема вибору методів навчання у традиційній та сучасній теорії викладання Європейських студій	225
Павло Молочко Особливості розробки спільних навчальних програм в рамках реалізації проекту INOTLES.....	228
Наталія Нечаєва-Юрійчук Вивчення «Європейських студій» в умовах дистанційного навчання (досвід участі у проекті INOTLES)	232

ПЕРЕДМОВА

Вже всьоме Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича проводить Міжнародну науково-практичну конференцію «Розвиток політичної науки: європейські практики та національні перспективи». Її основними організаторами є кафедра політології та державного управління факультету історії, політології та міжнародних відносин Чернівецького національного університету ім. Юрія Федьковича та Науково-дослідницький інститут європейської інтеграції та регіональних досліджень нашого університету.

Останні роки, на жаль, не приносять багато добрих вістей. Глобальний розвиток все більше ускладнюється конфліктністю та наростанням міждержавних, цивілізаційних та конфесійних суперечностей. Масове розчарування якістю правлячих політиків, політичної еліти в цілому породжує зростаючий попит на популізм та радикалізм, представники яких пропонують виборцям та своїм прихильникам прості рішення. Проте ці рішення здебільшого перевершують своїми негативним наслідками ті проблеми, на розв'язання яких вони були спрямовані. Викликає наростаючу тривогу те, що основним засобом вирішення суспільно-політичних проблем дедалі більше стає сила, насамперед, військова. Україна в цій ситуації опинилась на одній з передових ліній протистояння глобальних акторів і регіональних претендентів на цю роль. Відповідно, в цих умовах повинна зростати роль наукового аналізу існуючих проблем, пошук адекватних їх масштабу та гостроті політичних і управлінських рішень. А це вимагає нової якості роботи дослідників, які працюють у сфері політичної науки, інтенсифікації їх професійного діалогу та повсякденної комунікації. Наша конференція є одним з багатьох засобів пошуку вирішення тих завдань, що постали перед вітчизняною політичною наукою, політологами різних країн світу в цілому.

Тому її проведення спрямоване на заохочення науковою дискусії з актуальних проблем розвитку політичної науки в контексті сучасних політичних викликів, європейських наукових здобутків і дослідницького досвіду. Виходячи з цього, головні завдання конференції сформульовані її організаторами наступним чином:

- визначення основних напрямків сучасних політологічних досліджень у світі та обговорення їх результатів;

- систематизація здобутків і проблемних питань розвитку політичної науки в Україні та сусідніх країнах;
- окреслення основних шляхів подальшого поступу політичної науки в країнах Східної Європи;
- сприяння комунікацій науковців різних навчальних закладів України та країн Східної Європи.

Оскільки Чернівецький національний університету імені Юрія Федьковича також намагається провадити різнопланову міжнародну діяльність, політологи, які працюють у ньому, також не падають задніх і в цьому аспекті своєї професійної праці. З 2014 року кафедра політології та державного управління, разом із НДІ європейської інтеграції та регіональних досліджень, виконують проект ТЕПМУС ІНОТЛЕС. Тому в рамках конференції буде проведено засідання круглого столу «Здійснення та перспективи розвитку Проекту «Інновації у вивченні та викладанні Європейських студій (INOTLES)», на якому його учасники проаналізують власний досвід участі в проекті, його позитивні та негативні сторони, накреслять шляхи подальшого розвитку в як в університеті, так і в національному масштабі Європейських студій.

Організатори також намагаються посилювати не лише національну репрезентацію результатів діяльності вітчизняних політичних науковців у рамках конференції, але й залучати до професійних дискусій науковців із інших, насамперед, сусідніх країн, зокрема Білорусі, Польщі, Румунії. Приємно відзначити, що цього разу ключовим спікером Конференції погодився виступити доктор Ален Делькамп – почесний Генеральний секретар Сенату Франції, радник із конституційних питань Ради Європи, який розглядає актуальну для всієї Європи проблему цього річних президентських виборів у Франції. Дякуємо іншим колегам, які люб'язно відгукнулись на наше запрошення та взяли участь у роботі нашої конференції. Окремо дякую всім членам Оргкомітету, а зокрема проф. Н.Ю. Ротар, к.політ.н. І.В. Цікул та к.політ.н. У.Ю. Гев'юк, нашим аспірантам та магістрантам за всі їх зусилля з підготовки та забезпечення належного проведення цього нашого заходу. Бажаємо плідного професійного спілкування, визначення нових планів на майбутнє та їх успішного втілення в життя!

*Зав. кафедри політології та державного управління,
директор НДІ європейської інтеграції та регіональних
досліджень Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича проф. **Круглашов А.М.***

ЕВОЛЮЦІЯ МЕТОДОЛОГІЧНИХ ПАРАДИГМ І ФОРМУВАННЯ НОВИХ КОНЦЕПТІВ У СУЧАСНІЙ ПОЛІТИЧНІЙ НАУЦІ

Анатолій Круглашов,
д. політ. н., професор
Чернівецький Національний
університет
імені Юрія Федьковича

Політична наука в кризовому суспільстві: виклики та можливості для України

Процеси становлення та подальшого розвитку політичної науки в Україні від початку не супроводжувались комфортними умовами. Брак державної уваги, а відповідно й матеріальних ресурсів, обтяжливі традиції й професійна інерція кадрів, успадкованих від системи радянського суспільствознавства, кон'юнктура експлуатація певного престижу політології особами, далекими в усіх сенсах від політичної науки, парцеляризація наукових пошуків за регіональними й локальними ознаками, вторинність її методологічних засад порівняно з світовим рівнем розвитку і дефіцит емпіричних досліджень – все це і багато іншого накладало негативний відбиток на формування вітчизняної політичної науки в останні десятиріччя [1]. Проте події, що отримали багатообіцяючу назву – революція Гідності та триваюча від початку 2014 року «гібридна» агресія проти нашої держави з боку Росії формують нові загрози та вимоги щодо діяльності як професійних політичних науковців, так і тих інституцій, в яких вони працюють.

Перш за все, на порядок денний виходять потреби у здійсненні досліджень, пов'язаних із безпековим виміром існування української держави, формування її ефективної зовнішньої політики, підвищення обороноздатності та міжнародного статусу тощо. По-друге, все більшої пріоритетності набуває внутрішньополітична проблематика, завдання оперативного аналізу тих загроз, які перешкоджають зміцненню єдності українського суспільства, необхідність подолання сепаратистських сценаріїв, пошуку засобів запобігання подальшому загостренню соціальних та етно-

політичних та міжконфесійних суперечностей, конфронтації на цьому ґрунті. По-третє, йдеться про пошуки виходу з тієї системної кризи української державності, її інститутів і політик, яка залишається чинною і після триваючих вже понад два роки спроб здійснення назрілих реформ. Безумовно, це самий стислий і неповний перелік тих нагальних завдань, які постали перед вітчизняною політичною наукою.

Важливе значення мають також проблеми, які пов'язані з функціонуванням самої політичної науки в Україні. Це стосується її науково-дослідницького процесу, функціонування системи інституцій, розвитку професійної комунікації, та, особливо, підготовки кваліфікованих кадрів, починаючи від бакалаврського і завершуючи докторським рівнем. Тут також назріло чимало проблем, які потребують свого вирішення, але ці рішення або ще не пропонуються, або ж, будучи запропонованими, повільно втілюються в життя.

Залишається несформованим державний запит на використання існуючого інтелектуального потенціалу вітчизняної політичної науки, а навіть те, що пропонується науковцями для розробки і реалізації зовнішньої та внутрішньої політики України нерідко не досягає свого адресату – політичного класу в цілому та інститутів державного управління й місцевого самоврядування. Наведу місцевий приклад. За роки існування кафедри політології та державного управління ЧНУ імені Юрія Федьковича вона змогла домогтись рівно одного замовлення від Чернівецької обласної Ради та обласної державної адміністрації ще в 2004 р. і жодного від інших суб'єктів управлінської діяльності на місцях, включаючи Чернівецьку міську Раду. Пропозиції про таке фінансування подавались неодноразово, але вони залишались без позитивного рішення навіть тоді, коли йшлося про проведення достатньо точкових і малобюджетних опитувань громадської думки у місті Чернівці чи області у цілому. Буду радий дізнатись, що в наших колег з інших регіонів ситуація виглядає кращою. Кілька разів кафедра виконувала МОНівські теми, але остання з них – «Формування ефективної регіональної моделі управління міжетнічними відносинами в Україні», здійснювалась у 2014 – 2016 рр. в умовах такого дефіциту фінансової підтримки, що назвати це успішним прикладом навіть із позиції клінічного оптимізму неможливо. Гірше за все, що розроблені виконавцями теми (проф. Круглашов А.М., проф. Ро-

тар Н.Ю., доц. Мельничук І.М., ас. Нечаєва-Юрійчук Н.В.) науково-практичні рекомендації не отримали належної уваги ні з боку Кабміну та інших центральних органів влади (за винятком Мінікультури), ні з боку регіональних виконавчих і представницьких органів влади Чернівецької та Закарпатської області. До речі, перші просто не відреагували на них хоча би формальними відписками. Не складно уявити, наскільки вагомою є науково-аналітична складова в діяльності цих інституцій, і не лише у питаннях регіональної етнополітики, на превеликий жаль.

Свій негативний вплив на можливості повноцінного розвитку політичної науки справляють також певні суспільні чинники. Зокрема, продовжується безпідставне використання, особливо в ЗМІ, терміна «політолог» по відношенню до тих людей, які як за своєю освітою, так і родом діяльності не можуть бути позначеним цим визначенням [2]. Це вносить додаткову дезорієнтацію у сприйняття нашої професії громадянами, розуміння ними змісту та значення діяльності політологів. Фіксація таких явищ не означає, що в середовищі професійних, принаймні за формальними ознаками політологів, не існує людей, які також неадекватно вживають визначення своєї ролі в тих чи інших ситуаціях. Маю на увазі, коли люди виконують функції політконсультантів, політтехнологів, або коментаторів на користь тієї чи іншої політичної сили чи кандидата на певну посаду. В таких ситуаціях про професійну неупередженість та об'єктивність не може йти мова, а тому і визначення такої особи в якості політолога вводить споживачів його суджень та оцінок в оману. З цим явищем також потрібно визначатись нашій професійній корпорації, у тому числі в рамках тих професійних асоціацій, які покликані представляти та об'єднувати працівників у сфері політичної науки. Прикро відзначити, що моральні стандарти нашої професії перебувають на стадії хіба що їх попереднього осмислення і епізодичного обговорення, а не практичної розробки проектів відповідних документів і механізмів їх подальшої реалізації.

Не менше проблем накопилось і у сфері освітньої діяльності, підготовки фахівців із політичної науки усіх рівнів. Хоча процес реформування вищої освіти триває, і ньому можна помітити певний прогрес, але в цілому успіхи не переважають застарілих і нещодавно набутих проблем і триваючих негараздів. Якщо, наприклад, зрушила з мертвої точки справа формування нових

стандартів підготовки бакалаврів і магістрів політології і є надія, що цей процес буде завершено ухваленням відповідних документів МОН України, після їх громадського обговорення, то в інших аспектах освітньої діяльності не важко побачити суперечливі тенденції. Так, наприклад, шляхетна ідея надати студентам максимально широкий вибір предметів для вивчення призвела на практиці до того, що враз скромні спроби запровадити бодай елементи громадянської освіти на рівні хоча би вищої школи були заблоковані спершу після Помаранчевої революції, а потім і після Революції гідності. Здавалось би повний нонсенс, адже виключення політології – невеличкого ознайомчого курсу з числа обов'язкових для студентів предметів означає ніщо інше, як продукування випускників вищої школи без елементарних знань про свої громадянські права та обов'язки, свідоме позбавлення їх мінімальних уявлень про політику та притаманні їй процеси, без вміння критично мислити в сферах поза межами своєї можливої професійної діяльності. Такому підходу немає виправдання і назвати його відповідальним перед суспільством і орієнтованим на потреби державного розвитку не видається можливим. Прикро, що протидія таким небезпечним політичним рішенням залишається справою окремих ентузіастів, а не спільним завданням всіх представників політичної науки та тих громадських активістів, для яких система громадянської освіти також повинна бути однією із цілей їх діяльності з формування в Україні дієздатного громадянського суспільства. Підсумовуючи, хочу підкреслити, що в Україні накопичено чималий потенціал для повноцінного розвитку політичної науки та реалізації її кращих здобутків, але на перешкоді останньому перебувають чимало чинників, які потребують свого осмислення та скоординованих зусиль щодо подолання їх негативного впливу як на наукові та освітянські, так і суспільно-політичні процеси в цілому.

Список використаних джерел:

1. *Остання узагальнююча праця щодо розвитку політичної науки в Україні представлена двотомним виданням Інституту політичних та етнонаціональних досліджень імені акад. Івана Курача НАН України: Політична наука в Україні. 1991-2016: у 2 т. Т.1 Політична наука: західні тренди розвитку й українська специфіка / НАН України, Ін-т політ. і етнонац. досліджень ім. І.Ф. Кураса – К.: Паралам. вид-во, 2016. – 656 с.; Політична наука в*

Україні. 1991-2016: у 2 т. Т. 2. Теоретико-методологічні засади і концептуальні підсумки вітчизняних досліджень / НАН України, Ін-т політ. і етнонац. досліджень ім. І.Ф. Кураса - К.: Парлам. вид-во, 2016. - 704 с.

2. Див. дет.: Круглашов А. Інтеграція української політичної науки в Європейський простір // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України. - 2016. Випуск 3 - 4 (83 - 84). - С. 175 - 186.

Irmina Matonyte

PhD, professor of political science

ISM University of Management and

Economics, Vilnius

Emergence of political sciences in Lithuania in early 1990ies: the role of multiple social actors and external leverages

Our thesis is threefold: first, we argue that political science as such begins in Lithuania only with the collapse of the Soviet rule, i.e. in the period 1990-1996; second, we reveal the decisive role of non-academic actors on these developments and, third, we explore the structural reasons and strategic reasoning of the all the social actors, which mobilized themselves for the cause of political sciences in Lithuania in 1990-1996.

The period of 1990-1996 is in the zoom of this study, focused on the “embryonic” phase of political science in Lithuania. Here, we share the point of view, expressed by other Lithuanian political scientists, claiming that the “identity of political science in Lithuania was founded on the break with Soviet legacies of political teaching and research- Soviet-era publications were used neither as textbooks nor as reference in political science” (Jakniunaite, Vinogradnaite 2010: 178). In addition, it is important to emphasize, that in the country the post-communist political science and research was rather re-inventing the pre-war (1918-1940) political science tradition in Lithuania than really dwelling on it.

First, we expect that research of materials and insights relative to developments of political science in 1990-1996 is apt to reveal specificities of the political science creation (not reform!) trajectories undertaken by the relevant actors (domestic and external scientists, Lithuanian politicians, public figures and academic administrators). We claim that, in a path-dependent manner, the steps undertaken in early 1990s effectively led to the plurality and competition of initiatives, attachment of relevant actors to different scripts and perceptions of the most relevant and appropriate content of political science studies and research in newly independent post-communist Lithuania. The subsequently observed hybrid institutional forms of political science study programs in 4 universities in the country in 1996 (8 universities in 2017) and diversity of epistemologies and styles of “doing political science” within the community of political science in Lithuania have their beginnings in early 1990s.

Second, we challenge a rather widely in contemporary political science community in Lithuania spread thesis, according to which in Lithuania some political science existed before the collapse of the USSR in 1989-1991 and/ or before the Soviet occupation in 1940 (even in the historical Vilnius University founded by the jesuits in 1579). For instance, Krupavicius claims that “history here is significant in at least two ways: it is relevant to recognize even discontinuous roots in order to establish contemporary identities of the discipline, and internalized history helps to construct the contemporary discourse of the academic discipline” (GESIS 2001). Yet, we consider that “discontinuous roots” might - at best - have only some symbolic influence on the contemporary profile(s) of political science in Lithuania and that with the symbols of the difficult past (discontinuous roots) enhanced “internalized history” might give a somewhat stronger public prestige to the representatives of political science vis-à-vis other social science and humanities disciplines.

Third, we propose to conceptualize social actors’ engagement and activities in the field of political science under construction in post-communist Lithuania within the framework of “logics of appropriateness” and “logics of consequentiality”, widely used in the studies of social change and organizational innovation.

Зінаїда Зайцева, д. і. н.,
професор
Київський національний
університет
імені Вадима Гетьмана

Особливості дослідження регіональних патернів як продуктів історичного розвитку

Важливо підкреслити, що до кінця 80-х рр. XX ст. регіональна стратифікація політичного життя в Україні практично не була помітною через тоталітарний характер влади, який практично не залишив простору для політичного розвитку областей. Відносини між центром і регіонами суттєво змінилися лише внаслідок реформування політичної системи України. В процесі руйнації старої тоталітарної авторитарно-бюрократичної системи відбулося зниження можливостей державно-владних структур вирішувати актуальні проблеми суспільства. Ці процеси актуалізували проблему регіональних ідентичностей в Україні. Проблема регіональної ідентичності як на теоретико-методологічному, так і на практичному рівні є недостатньо дослідженою. Відсутність точних даних про співвідношення регіональних, національних і загальногромадянських цінностей у свідомості громадян України та особливості їх проявів на регіональному рівні спонукає окремих дослідників до спроб гіперболізації, применшення чи навпаки, заперечення існування явища регіональних ідентичностей.

У політичній науці на сьогодні сформувалося два основних підходи до аналізу регіональних ідентичностей. Перший підхід базується на понятті патернрегіональний розвиток – тип відтворення регіональної ідентичності, який формується історично. Патерн визначається як аналог габітусу П. Бурдьє, – це матриця, соціокультурний код, зразок, модель розвитку. В основі регіональної ідентичності перебувають регіональні традиції й ідеологія, тип заселення й процес засвоєння регіону. Відзначимо, що, на думку прихильників цієї позиції, для аналізу регіональних політичних процесів існує необхідність аналізу неополітичного матеріалу оскільки політичні процеси періоду постсоціалістичних трансформацій «неможливо пояснити тільки в рамках політичної теорії» [4, с. 11].

Другий підхід заснований на визнанні ключової ролі регіональних еліт у політичних процесах, що відбуваються на регіональному рівні. Регіональні еліти як політичні актори транслюють ідентичність у політичний порядок денний, тому саме їх слід розглядати як найбільш активних агентів формування регіональних ідентичностей [2, р. 352]. Цією обставиною на практиці активно користуються українські регіональні політичні еліти, які є головними агентами культивування політичних регіональних ідентичностей. Однак, слід наголосити на тому, що «у спеціальній літературі завжди зневажають тим фактом, що регіони, як і нації-держави, також є «уявними спільнотами» [3, р. 79]. Як і у процесі державотворення, регіональні діячі конструюють певну просторово-тимчасову ідентичність згідно зі своїми інтересами. Однак, на відміну від процесу державного будівництва, ідентифікаційні символи повинні бути споконвічно максимально доступні розумінню й сприйняттю більшості, що населяє той або інший регіон.

Не заперечуючи провідної ролі регіональних еліт у формуванні регіональних ідентичностей, зауважимо, що другий підхід має тенденцію до суб'єктизації процесу формування ідентичностей на регіональному рівні. Адже, регіональні еліти формують ідентичності на основі того, що їм дісталось в спадщину від минулого, і переступити через це без виникнення політичних і культурних загроз вони не в змозі. Регіональні еліти завжди мають безліч альтернатив у формуванні регіональних ідентичностей, але ці альтернативи є похідними від *стежки залежностей*, яка створює певний коридор можливостей. Регіональні ідентичності можуть варіюватися як комбінації елементів, створених на основі певної бази, що відрізняються кількісно, ідеологічно, функціонально, але не якісно. Тому, варто наголошувати на патернах як типах відтворення ідентичності: національної (державної), регіональної й місцевої. Регіональна ідентичність може збігатися з територіально-адміністративними межами, але в ряді випадків вона може бути більшою або меншою за своїм територіальним, етнічним, історичним обсягом. Патерни мають свою політичну складову, яка відтворює себе в нових формах навіть після значних трансформацій.

Незважаючи на те, що політичний патерн належить до реальності політичного світу, він проявляється не як строго обу-

мовлена структура політичних інститутів або форм політичної діяльності, які можуть суттєво різнитися залежно від конкретно-історичної ситуації, а як матриця кращих типів діяльності й способів політичної організації соціуму. Це означає, що при зміні форм політичної організації суспільства, новий спосіб його організації й спосіб, що йому передував, будуть, швидше за все, однотипні. Політичний патерн регіону містить кілька складових: (1) основні способи реакції регіонального співтовариства на виклики навколишнього середовища; (2) історичні моделі взаємодії політичного співтовариства з навколишнім середовищем; (3) способи взаємодії еліт і населення з навколишнім світом політичного [1, с. 218]. Ці способи взаємодії реалізуються через кілька структур діяльності еліт. Насамперед, через структури політичної діяльності регіональних еліт, які використовуються у взаємодії з населенням регіону і залежать від специфіки тих ресурсів, якими розпоряджаються еліти. По-друге, через структури політичної діяльності регіональних еліт, які використовуються стосовно політичного центра. Наявність внутрішніх ресурсів ще не означає, що регіональні еліти вільні у виборі своєї політичної діяльності. Вони вбудовані в політичну систему суспільства, політичний простір, де їхні дії обмежуються об'єктивними стосовно регіону обставинами. Центр не тільки вибудовує відносини з регіонами, він визначає основи внутрішньої структури політичних відносин у регіонах, включаючи й відносини з населенням. По-третє, через структуру внутрішньоелітних взаємодій, які залежать від структури владних груп у регіоні. Форма організації владних груп визначена як характером політичної системи, так і ресурсною базою регіону. Це найбільш мінлива частина патерна, але водночас відносно стійка стосовно політичної ситуації, політичній системі в цілому. По-четверте, через способи взаємодії мас зі світом політичного. Ці способи можуть задаватися традиційними для даного регіону і визначатися релігійними, етнічними, історичними обставинами, які визначають ставлення населення до влади, політичного центру, місцевої влади, моделей участі в політиці.

Таким чином, політичний патерн є базовою структурою, яка забезпечує наступність, стабільність розвитку, його основна роль полягає у підтримці тих політичних способів відповіді на виклики середовища, які найбільш адекватні історичним умовам. Ситуативні потреби цілком можуть привести до встановлення інших,

не характерних для даного суспільства режимів, практик, форм політичної організації, але через певний проміжок часу відбуватиметься повернення до традиційних для даного регіону моделей. Водночас, політичний патерн виступає механізмом, що забезпечує органічний опір зовнішньому середовищу, який може модифікуватися в деталях, але зберігати свій цілісний зміст. Проте, не слід вважати, що політичний патерн абсолютно незмінний. Він піддається еволюції, здатен модифікуватися, насамперед за рахунок включення (або виключення) елементів, які формуються новими умовами. До певної межі ці елементи будуть мати допоміжний, другорядний характер, поки не відбудеться якісна зміна патерна. Політичні трансформації та модернізаційні процеси не руйнують патерни, але стихійно коректують їх, привносять у них нове або повертають їх до старих стандартів.

Отже, регіональна ідентичність передбачає збереження регіоном і його населенням якісної тотожності упродовж тривалого часу. Вести мову про тотожність можна лише в рамках певної, сформованої соціальної системи, у якій всі складові елементи є взаємозалежними. Якщо при переході соціальної системи з одного стану в інший її елементи (у цьому випадку – регіони) зберігають свої взаємозв'язки з іншими елементами та центром країни, а населення співвідносить себе з даними одиницями територіального розподілу, то можна говорити про збереження регіональної ідентичності.

Список використаних джерел:

1. *Медведев Н. Политическая регионалистика / Н. Медведев. – М.: Альфа-М, 2005. – 447 с.*
2. *Neumann I. Russia as Central Europe's Constituting Other / I. Neumann // East European Politics and Societies. – 1993. – Vol. 7. – № 2.30. – P. 349 – 369.*
3. *Ohmae K. The Rise of the Region State / K. Ohmae // Foreign Affairs. – 1993. – Vol. 72. – P. 78 – 80.*
4. *The Politics of Territorial Identity: Studies in European Regionalism / [Eds. S. Rokkan, D. Urwin]. – London: Sage, 1982. – 438 p.*

**Марія Пірен, д. соц. н.,
професор**
Чернівецький Національний
університет
імені Юрія Федьковича

Нові підходи до маніпуляції у політиці - складова наукових концептів інформаційного суспільства

*Якщо кожен начальник у суспільних
нішах займе своє місце заслужено, то
буде багато вільних місць для професіоналів.
(Маніпулятивний вплив народної мудрості)*

Дослідження проблем маніпуляції в суспільно-політичному житті було започатковано ще до нашої ери. Так у трактатах стародавніх філософів наявні висловлювання щодо спілкування людей, способів впливу один на одного різними формами впливу. Зокрема шляхом переконання, як маніпулятивного впливу, пропонували здійснювати захист від негативних впливів (Аристотель, Платон, Сократ, Конфуцій). Після певного часу, уже в епоху Ісуса Христа (Гоббс, Декарт, Дідро, Монтеск'є, Ж.-Ж. Руссо та ін.), теж використовували маніпуляцію з метою позитиву на предмет поваги до людини.

Основоположником маніпулятивного впливу на базових засадах європейської соціально-політичної культури став середньовічний італійський політичний мислитель і діяч Ніколо Макіавеллі (1469-1527), який заради зміцнення держави дотримувався гасла: «Мета виправдовує засоби»! Найбільш повно погляди Н. Макіавеллі висвітлено у його трактаті «Державник» (1532р.).

Характер маніпуляції чітко проявляється при порівнянні її з різними способами впливу на свідомість людей як позитивного, так і негативного спрямування: шляхом навчіння, навіювання, підкупу, шантажу, загрози використання насильства і саме насильство.

За характером, у психологічній науці, маніпуляцію поділяють на такі види: міжособистісна, масова, безпосередня (маніпулятор

водночас є суб'єктом маніпуляції), опосередкована (суб'єкт маніпуляції приховується, він є замовником впливу, але сам не здійснює маніпуляції), оперативна (розрахована на певну ситуацію); стратегічна (враховує тривалий проміжок часу) тощо.

Поняття «маніпуляція», як наукова категорія було активно введено в обіг у 40-50-х роках ХХ ст. західними політологами. Також активно маніпуляцію свідомістю використовували у політичній діяльності періоду СРСР, де ідеологема всесвітнього комунізму стимулювала виконувати рішення партії на кшталт перемоги всесвітнього комунізму. Сьогодні, шляхом просвітницької роботи, як позитивного маніпулятивного впливу на політичну культуру громадян в українському суспільстві, ми маємо сформувати довіру до політико-владної еліти (не всі керівники погані), щоб з'єднати розколоте суспільство на єдність для державотворення та перемогу над агресивною політикою Путіна на Сході України та повернути анексований Крим.

У свій час Лассуел у роботі «Психологія та політика» дійшов висновку, що пропаганда та засоби масової комунікації шляхом маніпуляції можуть схилити суспільство до будь-яких точок зору, називаючи пропаганду «масовим переконанням». На даному етапі суспільно-політичного розвитку ідея масового переконання шляхом маніпулятивного впливу заповонила світоглядні засади в цілому світі різними методами, найбільше через ЗМІ.

Сьогодні маніпуляція здійснюється настільки майстерно, що залишається майже не поміченою. Часто в дослідженнях маніпуляції з політичної сфери синонімом маніпуляції виступають «махінація», «міфологізація» та ін. Нині маніпуляцію застосовують у контексті міжособистісних взаємин між політиками та у сфері управління масовою свідомістю різними засобами та механізмами впливу.

У сучасній психологічній та політологічній літературі під маніпуляцією розуміють мистецтво керувати поведінкою за допомогою цілеспрямованого впливу, прихованого планування, управління людьми, що є свідченням появи нових концептів не тільки суто політологічних, а також соціально-політичних у широкому розумінні цього, бо політика, як суспільний феномен, пронизує усі сфери життя у суспільстві. У багатьох роботах науковці наголошують на можливих позитивних та негативних рисах маніпуляції (Є. Доценко, О. Сидоренко, К. Фопеля, Е. Шострома та ін.)

С. Кара-Мурза не відносить до маніпуляції насильство, обман, ширшу любов, етикет. С. Кара-Мурза вважає, що маніпуляція свідомістю є процесом взаємодії маніпулятора та об'єкта маніпуляції. [5, с.17].

Насправді, маніпуляція – тип різного впливу. Сьогодні маніпуляцію використовують політики у контексті міжособистісних відносин, з метою прийняття політичних рішень та у сфері управління суспільною свідомістю. Політичний маніпулятивний вплив відрізняється від інших видів впливу за параметрами моральності, усвідомленості, критичності, соціальної активності, професійності, відповідальності, довіри тощо.

Об'єктами впливу маніпулятора в політиці можуть бути такі чинники: політичні потреби, політичні установки, ціннісні орієнтації особистості у політиці, політичні стереотипи, прояви політичного страху, прояви політичного ризику, тривоги щодо поразки тощо.

До професій, що підлягають найбільшому маніпулятивному впливу можна віднести: вчителя, викладача вузу, вихователя, керівника, лікаря, артиста, соціального працівника, керівника, управлінця, політика тощо, які мають справу з навчанням, формуванням довіри, управлінням, політичною діяльністю, політичними ризиками тощо.

Маніпуляція буває свідомою і несвідомою, вона завжди є невід'ємною частиною людських стосунків, саме тому її можна розглядати як з позитивної, так і з негативної сторони. Для позитиву маніпуляцію слід розглядати з метою навчіння та правильного спрямування. Наприклад, згідно зі знаменитими висловлюваннями І. Канта: «Розглядати людину як ціль, а не тільки як засіб»! У такому підході є сенс мудрості – дати людині шанс бути мислячою щодо того, як самому себе оцінити та оцінювати негативні впливи інших, щоб змінити світ ідей. Інколи, для спроби оцінювання, дають хід негативним ідеям шляхом маніпуляції для виявлення та запобігання нечесних дій політиками, корупціонерами, шахраями. Проте, використовувати маніпуляцію з негативною місією завжди абсурдно, бо все безконтрольне, негативне у цьому світі стає явним і приводить до суспільного осуду та Божої кари (фашизм, тероризм, негативні осуди людей, ГУЛАГи, «психушки» тощо).

Тому ХХІ ст. ставить завдання перед маніпуляторами чітко – «подаліше від зла». Над цим сьогодні повинні задуматися

науковці-політологи, політико-управлінська еліта України та світу, а також іміджмейкери, щоб нести добро, мир, толерантність для людей, бо за все прийдеться відповісти перед власним народом не з позором, а перед Господом гідно!

Саме в ХХІ ст. інформаційно-інтелектуальне суспільство знань поставило перед науковцями, політико-владною елітою з ідею нового парадигмального маніпулятивного концепту: «З добром до людей!». Це надзвичайно важливий чинник який викликає популяризацію найкращих загальнолюдських цінностей: віру, надію, любов, мир в душі особистості та навколо нас.

Список використаних джерел:

1. Доценко Е. Л. Психология манипуляции: феномен, механизмы и защита / Е. Л. Доценко. – М: Че Ро, издательство МГУ, 1997. – 344с.
2. Пірен М. І. Основи політичної психології: Навчальний посібник. К.: Мленіум, 2003. – 418с.
3. Пірен М.І. Публічна політична діяльність: навч. посіб. / М.І. Пірен – К.: НАДУ, 2009. – 288 с.
4. Пірен М.І. Нова парадигма державного управління та корпоративної культури в Україні. [Навчальне видання]: монографія / М.І. Пірен. – Чернівці: Технодрук, 2016. 244 с.
5. Кара-Мурза С. Г. Манипулирование сознанием / С.Г. Кара-Мурза. – М: 2000. – 553 с.

***Віра Бурдяк, д. політ. н.,
професор***

*Чернівецький національний
університет ім. Ю. Федьковича*

Місце теорії політики в системі політичного знання та її функції

У кінці ХІХ ст. в основному сформувалися уявлення про призначення і структуру політичної науки та статус теорії політики, а її розвиток продовжується і в наші дні. Згідно європейської традиції політична наука – одна з наук, що вивчають політику крізь призму діяльності державних інститутів. Поряд з нею іс-

нують самостійні галузі знань: політична соціологія, політична антропологія, політична філософія, політична психологія тощо. Кожна з них вивчає якусь одну конкретну сторону політичного життя, тобто має самостійний предмет дослідження. Однак подібна фрагментарність політичних досліджень не забезпечує можливості цілісного аналізу політики як специфічного суспільного феномена. Більше того, в межах такого вузького підходу політика обмежується однією з історично зумовлених форм політичної поведінки, залишаючи поза полем зору інші її прояви. У політиці значну роль відіграють неінституціоналізовані форми політичного життя – процес прийняття рішень, поведінка електорату тощо. Натомість, англо-американська традиція розглядає політичну науку як найбільш загальну науку про політику, що інтегрує різні сфери політичного знання: політичну філософію, політичну теорію, політичну соціологію, політичну психологію тощо.

Спроба зблизити два альтернативних підходи виникла на міжнародному колоквіумі з проблем політичної науки в 1948 р. у Парижі з ініціативи ЮНЕСКО, коли було вирішено вживати термін «політична наука» в однині. При цьому зміст політичної науки склали, зокрема теми: політична теорія (політична теорія й історія ідей); політичні інститути (конституційний уряд, регіональний і місцевий уряди: господарська адміністрація, економічні і соціальні функції уряду, порівняльний аналіз політичних інститутів); партії, групи і суспільна думка (політичні партії, групи й асоціації, участь громадян в уряді та в адміністрації, суспільна думка); міжнародні відносини (політика, організації, право).

Відповідно до нових реалій відбулося структурування єдиної політичної науки за комплексом знань на: політичну теорію, політичну соціологію, адміністративно-державні науки, міжнародні відносини, що описують певний сегмент політичної реальності.

Політична наука єдина наука про політику, що інтегрує висновки різних політичних дисциплін. Вона органічно поєднує три рівні знань про політику: (а) філософський, на якому визначаються зміст, природа і призначення влади, держави тощо; (б) теоретичний, який розглядає місце і роль кожного політичного інституту та суб'єкта, форми і типи функціонування владних відносин; (в) соціологічний, що розкриває причини та мотиви політичної поведінки індивідів, груп, джерела їх впливу та панування.

Політична теорія претендує на статус метатеорії, тобто комплексу знань, що займає проміжне положення між філософським і емпіричним рівнями аналізу політичної реальності, органічно поєднує висновки й узагальнення політичної філософії та конкретні соціологічні виміри. Цим визначаються місце теорії політики в системі політичного знання і характер її взаємин із іншими дисциплінами.

Перший ряд дисциплін складають науки, що безпосередньо описують політичну реальність. Історично першою формою існування політичної науки була політична філософія. Вона представляє комплекс знань про природу політичних речей, ціннісних і світоглядних принципів політики та універсальні закони її функціонування, політичні ідеали і норми, що формують політичні цілі й завдання, визначають зміст найважливіших політичних явищ (влада, держава, права людини, політичний порядок тощо). За своєю природою політичні явища не нейтральні щодо людини, вони підлягають її схваленню чи неприйняттю, вибору чи відхиленню, похвалі чи осуду. Неможливо зрозуміти природу політичних явищ, якщо не оцінити їх за критеріями корисності і справедливості, якщо всерйоз не брати до уваги їх приховану чи явну претензію на те, щоб про них судили в термінах придатності/ непридатності, справедливості/ несправедливості.

Політична теорія аналізує типи і форми організації влади, характер взаємодії суб'єктів політичного життя, форми участі індивідів, груп у політиці. Як метатеорія, вона поєднує концептуальні інтерпретації різних сегментів політичної реальності, окремі теорії, зокрема: теорію держави і права, партологію, елітологію, транзитологію, конфліктологію тощо [1]. Узагальнюючи і порівнюючи політичну практику, ментальні образи, зміст і культуру, теорія політики наповнює певним змістом такі універсальні поняття, як влада, демократія, партія, держава, політична культура тощо. Взаємодія суб'єктів політичного процесу відбувається на основі ідей, уявлень про бажане суспільство. Появу і розвиток політичних ідей розглядає історія політичних знань. Предмет теорії міжнародної політики – зовнішньополітична діяльність держав, організацій, спрямована на врегулювання воєн, конфліктів, миру, безпеки.

Другий ряд політичних дисциплін складають комплекси знань, що досліджують взаємозв'язок політики з іншими сфера-

ми життєдіяльності людини. Особливі відносини склалися в політичній науці з політичною соціологією, яка вивчає інтереси, зміст свідомості суб'єктів політики, що виступають спонукальними мотивами політичної участі. Політична соціологія менше уваги приділяє інституціональним умовам розподілу і здійснення влади, а більше розглядає причини політичних дій груп, індивідів. Відмінності між політологією і політичною соціологією американські соціологи С. Ліпсет і Р. Бендикс вбачають у тому, що «політична наука починає з держави і досліджує, як вона впливає на суспільство, у той час як політична соціологія починає із суспільства і досліджує, як воно впливає на державу, тобто на формальні інститути розподілу і здійснення влади» [2, с. 29].

Політична психологія досліджує суб'єктивні механізми політичної поведінки, вплив прихованих підсвідомих переконань, установок, орієнтацій. Адже суб'єкти політичного життя, що беруть участь у ньому, не завжди керуються раціонально осмисленими цілями, ідеалами, уявленнями. В останні роки значення психологічних факторів політичної участі дуже зросло, оскільки в політику активно втягуються широкі верстви населення. У політичному сенсі вони малоосвічені, їх поведінка ґрунтується на почуттях, віруваннях, традиціях, установках тощо. Політична географія взаємно пов'язує політику з природними факторами: кліматом, розмірами території, густотою населення, наявністю корисних копалин тощо. У другій половині ХХ ст. у межах політичної науки сформувалася прикладна політологія. Інтегруючи висновки психології, соціології, кібернетики, вона акцентує увагу на вирішенні конкретних проблем: виробленні механізмів вирішення конфліктів, технології ведення переговорів, визначенні моделей поведінки виборців, виявленні впливу регіональних факторів на політичне життя, створенні сприятливого політичного іміджу, плануванні і проведенні виборчих кампаній, технології маніпулювання масовою свідомістю.

Політична теорія виконує в суспільстві ряд соціально значимих функцій. Ефективна реалізація їх певною мірою сприяє стабільному розвитку суспільства, досягненню миру і злагоди. Найперше теорія політики виконує методологічну функцію, пропонуючи різні способи інтерпретації політичної реальності, що дозволяють відокремити помилкове і правильне знання про світ політики. Конструювання політичної реальності неможливе без

суджень, потрібних для пізнання політичних об'єктів, опису і пояснення. Зміст пізнавальної функції міститься у виясненні природи владних відносин, накопиченні знань про політичні явища і процеси, обґрунтуванні ефективних форм розвитку суспільства. Отже, узагальнюючи світовий і національний досвід створення політичних інститутів, теорія політики допомагає сформулювати ефективний політичний курс, виробити цілі, адекватні суспільному запиту і визначити засоби їх досягнення. Для цього слід виявити реальний стан розвитку суспільства, визначити існуючі групи інтересів і виробити механізм їх узгодження. Тож політична теорія виконує і прикладну функцію, обґрунтовує необхідність прийняття актуальних рішень.

Список використаних джерел:

1. *Методические подходы политологического исследования и мета-теоретические основы политической теории* : Сб. ст. / Сост.: Н. Конеген, К. Шуберт. – М.: Росспэн. 2004. – 220 с.
2. *Bendix R. and Lipset S. The field of political sociology // Political sociology: Selected essays / Ed. by L. Coser. – New York: Harper & Row, 1966. – P. 26-47.*

**Євгенія Юрійчук, д. політ. н,
доцент**

*Чернівецький національний
університет імені Юрія Федьковича*

Засади легітимності влади у консервативній теорії В. Липинського 1917 vs 2017

Ідея побудови незалежної національної держави є актуальною в сучасному політичному житті як для України, так і для багатьох держав перехідного періоду. Проте ще більш актуальним постає питання визначення шляхів і можливостей для легітимації влади цієї національної держави. В умовах збройного конфлікту створилося політичне середовище функціонування

української держави максимально наближене до періоду Української революції 1917-1920 рр. Спроби ідеолога українського консерватизму В'ячеслава Липинського дати відповідь на питання щодо причин поразки української революції 1917-1920 рр. і з'ясування ролі демократичної чи соціалістичної еліти та українського народу у державотворенні підштовхують до повторного звернення до його класократичної теорії в аспекті легітимації влади, оскільки ідеї В. Липинського, особливо вчення про еліту, її відповідальність за прийняття рішень, його своєрідне розуміння природи нації і влади знову на часі. Саме тому маємо на меті з'ясувати основні засади легітимності влади в консервативній теорії В. Липинського.

«Усяка державна нація, в кожній історичній добі, має в собі групу людей, яка є основою її державного існування. Ця група існувати може лише тоді і лише тому, що існує дана держава» [2, с. 67], – так В. Липинський нерозривно пов'язує зі своїм ученням про націю й державу теорію еліти, яку він називав: «провідна верства», «правляча верства», «національна аристократія», хоча надавав перевагу останній. Головною функцією аристократії є об'єднання і організація своєї нації таким чином, щоб під її керівництвом «нація мала якнайкращі умови для перемоги в тяжкій боротьбі за існування» [4, с. 255]. Йдеться про матеріальні, моральні умови та національну ідеологію.

В. Липинський переконаний: національна еліта, щоби відповісти своєму призначенню, мусить володіти матеріальною силою і мати моральний авторитет у мас. Уточнимо: «...використовування кожночасною національною аристократією своєї більшої матеріальної сили для виконання своїх організаційних національних завдань мусить мати в розумінню цілої нації законну підставу, мусить відповідати тим поняттям законності і громадської моралі, якими живе в даний історичний момент ціла нація» [4, с. 255]. Матеріальна сила забезпечується лише за умови володіння державним апаратом і армією, засобами аграрного та промислового виробництва і за наявності «ірраціональної стихійної волі до влади». Моральний авторитет може бути набуто вмілим керуванням цими засобами і такою організацією волі до влади, що викликала б адекватну реакцію на це прагнення у населення, отже, мала б моральне виправдання в його очах. Вбачаємо в них основні засади легітимного існування влади і держави.

Тип взаємозв'язку між активними (меншість) і пасивними (більшість) елементами визначає три основні методи організації національної аристократії. Ці три типи різняться за способами організації влади: охлократія з диктатурою, демократія з республікою, класократія з правовою – «законом обмеженою і законом обмежувальною» – монархією. Українська держава, вважає В. Липинський, може бути збудована лише класократією. Класократія спирається на вже існуючу диференціацію класів. Цей тип державного устрою є органічним у стосунках між активною меншістю та пасивною більшістю, завдяки свідомому обмеженню вольового пориву верхівки відповідно до ступеня сприйняття масами. А звідси: «Всяке незадоволення народне єсть ознакою внутрішньої моральної та матеріальної слабости даної правлячої верстви; ознакою того, що вона втратила вже необхідні або рухові (динамічні), або здержуючі (організуючі) прикмети» [1, с. 518].

Еліту, за Липинським, характеризують дві основні ознаки: сила й авторитет. Сила правлячої верстви ґрунтується на стихійному ірраціональному бажанні: «без стихійної волі до влади, до сили, до ризику, до саможертви, до панування – не може постати серед нації національна аристократія» [2, с. 69]. Крім ірраціональної волі до влади, сила еліти характеризується ще двома цілком раціональними рисами: вмінням володіти технічними засобами війни та оборони, а також здатністю володіти засобами організації промислового й сільськогосподарського виробництва. Коротко кажучи, сила еліти – це воля до влади плюс військові, технічні та агрономічні знання. Але особливого значення вчений надавав наявності *морального авторитету* у правлячої еліти. І ставив завдання «розвивати в собі чим раз більше: тверду віру, внутрішньогромадську мораль нашої організації, активність і авторитет» [3, с. 200].

Ставлячи питання про моральний авторитет влади, В. Липинський, по суті, зачіпає відносно нову проблему політичної соціології того часу – питання про легітимність правлячої еліти. Моральний авторитет правлячої еліти залежить від законності влади, від визнання пасивними масами тих форм суспільної організації влади, які створює еліта, від рівня правової свідомості. Використання владою сили, підкреслює В. Липинський, мусить мати законну підставу, має відповідати поняттям законності й суспільної моралі, які в певний момент панують у суспільстві. Авторитет влади,

врешті-решт, залежить від двох причин: від моралі національної еліти й від ступеня сприйняття керованих існуючого політичного устрою. Для Липинського еліта – необхідна умова конституювання національної держави, бо без правлячої еліти немає держави. Своє панування правляча еліта організовує певним чином залежно від наявного рівня матеріальної техніки й культури, а також від переваг суспільної свідомості, яка складається з ідей різних рас та етносів (охлократія, класократія і демократія).

В. Липинський переконаний: «Ми ж організуємо не людей, що живуть з політики і яким перш за все потрібні для політики гроші, а організуєм економічний і то економічно сильний хліборобський клас» [3, с. 198]. Тому, на його думку, демократична еліта не спроможна створити національну державу, оскільки становий хребет кожної держави – це армія, яку не можна створити «виборами» чи демократичною політикою. Армії, як і національні держави, створюються, за Липинським, монархічними диктатурами. Демократія ж – продукт розкладу класократії, проте можливий і рух у зворотному напрямку. Аналізуючи процес перетворення демократії в охлократію, В. Липинський торкається актуальної на сьогодні проблеми можливості розпаду демократичного режиму під тиском авторитарних сил, як внутрішніх, так і зовнішніх. Необхідною умовою легітимності влади В. Липинський вважає також існування *свободи критики та опозиції*. Надзвичайно важливо, «щоб ці обидві сторони (влада й опозиція. – Є. Ю.) боролись – одна за удержання, друга за здобуття влади – в одній, їм однаково дорогій і потрібній, державі» [1, с. 522].

Отже, В. Липинський надає надвичайного значення національній аристократії (політичній еліті) в розбудові національної держави, але за умови її легітимності, яка забезпечується шляхом наявності у неї матеріальної сили й морального авторитету забезпечення яких все ще є актуальним для України. Останній базується на законності влади, реальній діяльності опозиції, можливості критики нею влади.

Список використаних джерел:

1. Липинський В. Консерватизм і поступ // Консерватизм: Антологія / Упоряд. О. Проценко, В. Лісовий. – К. : Смолоскип, 1998. – С. 516-527.
2. Липинський В. Листи до Братів-хліборобів. Про ідею і організацію українського монархізму // Філософська і соціологічна думка. – 1991. – № 10. – С. 63-83.

3. Липинський В. Мораль і політична дія // Консерватизм: Антологія / Упоряд. О. Проценко, В. Лісовий. – К. : Смолоскуп, 1998. – С. 196-201.
4. Липинський В. Національна аристократія // Консерватизм: Антологія / Упоряд. О. Проценко, В. Лісовий. – К. : Смолоскуп, 1998. – С. 252-256.
5. Prof. UG, dr hab. Modrzejewski A.
6. Uniwersytet Gdański, Wydział Nauk Społecznych, Instytut Politologii

**Mgr Wysiecka I.,
Modrzejewski A.**

Akademia Pomorska w Słupsku,
Wydział Filologiczno-Historyczny,
Instytut Historii i Politologii

Znaczenie podejścia historycznego i krytyki źródeł w poznaniu politologicznym

Relacja między historią i politologią jest dość skomplikowana. Niektóre uproszone jej wizje redukują politologię do najnowszej historii politycznej, co w istocie deprecjonuje nomotetyczną wartość samej politologii. Politologia jest nauką teoretyczną i jako taka nie może być sprowadzona do historiografii współczesnego życia politycznego; podstawowym zadaniem politologii jest wyjaśnianie zjawisk i procesów politycznych. I choć we współczesnej historii zarysowuje się ruch teoretyczny, mający na celu uteoretycznienie poznania historycznego, a zwłaszcza wyników badań historycznych, w dalszym ciągu nauka historyczna, zwłaszcza w naszej części Europy, pozostaje nauką idiograficzną, co sprawia, że politologia i historia plasują się na przeciwległych biegunach kontinuum *nauki idiograficzne – nauki nomotetyczne*. Oczywiście w pozytywistycznym rozumieniu nauk społecznych wskazuje się na ściślejszy związek między historią i politologią. Jak zauważa Andrzej Chodubski: *badania historyczne zjawisk politycznych służą politologii jako substrat hipotez. Historia dostarcza politologii materiału do szerokich generalizacji* [1, p. 128]. Jednak choć obecnie teza ta wydaje się być nieco przestarzała, należy zwrócić uwagę na wagę historii, a także nauki historycznej, w badaniach politologicznych. Musimy pamiętać, że historia i politologia są w sferze przedmiotowej (przedmiot poznania)

naukami pokrewnymi, co sprawia, że zakresy ich badań nakładają się na siebie, a w efekcie powstają tzw. nauki stykowe, czyli pograniczne. Do dziedzin nauki, które stanowią pole zainteresowań obu tych dyscyplin humanistycznych zalicza się m.in. historię państwa i prawa, historię myśli politycznej, historię polityczną i społeczną, zwłaszcza tę najnowszą oraz historię stosunków międzynarodowych [2, p. 138].

Podstawowym problemem jest tu określenia wzajemnych relacji. Polska, jak cała wschodnio o środkowoeuropejska politologia, w dużej mierze wyewoluowała z nauki historycznej. Politologia jest stosunkowo młodą dyscypliną i jej kadry, zwłaszcza we wspomnianym regionie, rekrutowały się ze środowiska historycznego, stąd też pojawienie się owej nieszczęsnej redukcji politologii do najnowszej historii politycznej. Pomijając jednak ten nieuprawniony redukcjonizm, należy jednocześnie dostrzec swoisty wkład historyków w rozwój politologii. Składa się na niego możliwość wykorzystania w pracy badawczej politologa metodologii nauki historycznej oraz zastosowanie w politologicznej analizie wyjaśniania historyczno-genetycznego, którego pozytywnym skutkiem było dążenie politologów do wkomponowania pojedynczych wydarzeń politycznych w szerszy kontekst przemian dziejowych, prowadzący do ich lepszego poznania i zrozumienia [3, p. 101]. W końcu Znajomość metodologii historii pozwala politologom unikać błędów warsztatowych, chroni na przykład przed zbyt pochopnym doбором materiałów źródłowych. Niewątpliwie także politologia może stanowić swoistą naukę pomocniczą historii. Wzajemne relacje przedstawiono na poniższej rycinie.

Ryc. Relacja między historią a politologią

Źródło: [2, p. 140]

W tym miejscu chcielibyśmy zwrócić uwagę na rolę metodologii historii w politologii. Można się spotkać z sugestią, że politolodzy korzystają z tzw. metody historycznej. W istocie nie ma jednej metody, którą moglibyśmy określić mianem historycznej, ale zespół metod i technik opracowanych na gruncie nauki historycznej i w ramach niej stosowanych. Natomiast jako metodę historyczną możemy jedynie uznać historyczne podejście w nauce o polityce, zarówno jeśli mowa jest o sposobie gromadzenia danych (technik gromadzenia materiału źródłowego), jak i sposobu ich opracowywania zgodnie z zasadą chronologizmu [2, p. 102].

Jako szczególnie pomocna metodologia historii okazać się może politologowi w obszarze pozyskiwania materiału źródłowego. Warunkiem naukowości politologii jest właśnie krytycyzm w doborze informacji. Informacje niesprawdzone, pochodzące z wątpliwych źródeł nie tylko nie powinny mieć wartości poznawczej, ale wręcz podważają wiarygodność badań na nich opartych. Stąd też jednym z podstawowych zadań, stojących przed badaczem jest tzw. krytyka źródeł. Warunkiem pełnego i właściwego korzystania ze źródeł jest przeprowadzenie przez badacza identyfikacji historycznej źródeł. Badacz powinien ustalić, do jakiego środowiska dziejowego należało źródło, w jakim momencie dziejowym powstało i funkcjonowało. Należy umiejscowić źródło w czasie i przestrzeni, a także ustalić, jacy ludzie uczestniczyli w procesie jego powstawania, mając na uwadze warunki społeczne ich działania. Identyfikacja historyczna źródła to nie tylko umiejscowienie źródła w czasie historycznym, ale też określenie funkcji, jaką źródło pełniło w swoim środowisku dziejowym [4, p. 159-160].

Jakie źródła można uznać za autentyczne? Takie, o których wiadomo, z jakiego czasu pochodzą i jakich miejsc dotyczą, bo tylko takie źródła mogą dać informację w faktach historycznych wyznaczniki czasowo-przestrzenne, stanowiące ich podstawowe cechy. Wiarygodność źródła według Jerzego Topolskiego powinna być rozpatrywana w ujęciu wiarygodności informatora, a nie wiarygodności informacji. *Wiarygodność informatora jest albo stosunkiem między rzeczywistością a brzmieniem komunikatu, albo stosunkiem między treścią przekonań informatora o rzeczywistości a brzmieniem komunikatu* [5, p. 368]. Wiarygodność informatora można sprawdzić następującym sposobem: w oparciu o znajomość wartości (prawdziwości bądź fałszywości) podawanych

przez informatora w danej dziedzinie oraz dzięki wiedzy o samym informatorze. W pierwszej kwestii uznaje się informatora za wiarygodnego, jeśli przeważnie podaje on informacje prawdziwe (o dużym stopniu prawdopodobieństwa). Rozpatrując w tym względzie wiarygodność należy pamiętać, że informator całkowicie wiarygodny, idealny, w praktyce może nie występować. W drugim przypadku wiarygodność informatora rozpatruje się na podstawie wiedzy o informatorze. Zdobywanie wiedzy o informatorze oznacza też badanie stopnia wiarygodności informacji, które podaje. W związku z tym, że te sposoby badania wiarygodności mają punkty wspólne, w praktyce historycy badają wiarygodność informatora oboma sposobami. Wiarygodność informatora należy też rozpatrywać pod kątem tego, czy informacje przekazał on celowo (dla potomności), czy nie. Wówczas trzeba zwrócić uwagę na znajomość odbiorcy, dla którego była przeznaczona informacja. Znajomość odbiorcy ułatwia zrozumienie przesłanek, jakimi kierował się informator przekazując daną informację. Po wstępnym opracowaniu źródeł można przejść do etapu ustalania faktów. Celem tego etapu jest zamiana informacji źródłowych, o których można powiedzieć, że są (lub nie) autentyczne i wiarygodne, na twierdzenia o faktach. Badacz powinien z wielu informacji źródłowych, na podstawie swej wiedzy pozaźródłowej, zbudować twierdzenia o fakcie [5, p. 378].

Literatura:

1. Chodubski A., *Wstęp do badań politologicznych*, Gdańsk 2006.
2. Modrzejewski A., *Miejsce politologii w studiach historycznych (na przykładzie Pomorskiej Akademii Pedagogicznej w Słupsku)*, w: *Problemy badawcze i metodologiczne politologii w Polsce*, red. A. Chodubski, M. Malinowski, Gdańsk 2006.
3. Modrzejewski A., *Metodologiczne i filozoficzne podstawy politologii. Zarys wykładu*, Gdańsk-Elbląg 2011.
4. Moszczeńska W., *Metodologii historii zarys krytyczny*, Warszawa 1977.
5. Topolski J., *Metodologia historii*, Warszawa 1984.

**Дина Белявцева, к. полит. н,
доцент**

*Белорусский государственный
экономический университет*

Развитие региональных политических исследований в Республике Беларусь

Аналитики во многих странах отмечают, что с конца XX века для политической науки стали характерны такие явления, как специализация, фрагментация и гибридизация. Ее границы стали подвижными. Процесс специализации способствует фрагментации и возрастанию количества субдисциплин, для которых характерен огромный творческий потенциал. Последний обусловлен возможностью плодотворного сотрудничества политической науки со смежными, в первую очередь, социальными науками, формирования ее устойчивого взаимодействия со специализированными областями знания. Представляется, что одним из таких направлений, субдисциплиной политологии является политическая регионалистика. Процесс ее становления и развития по-разному протекал в западных странах и на постсоветском пространстве. В России анализ развития политической регионалистики является объектом пристального внимания исследователей (В.Авдонин, А.Баранов, А.Дахин, В.Гельман, И.Бусыгина, Р.Туровский, С.Рыженков и др.).

Украина с начала 90-ых годов столкнулась не только с проблемой поиска самостоятельного пути развития, но и существенными социально-экономическими, политическими и культурными особенностями развития своих регионов. Власти стояли перед необходимостью проведения эффективной региональной политики. В этой связи в Украине формируются центры региональных политических исследований (Институт политических и этнонациональных исследований имени академика И.Кураса, Институт государства и права имени академика В.Корецкого, Институт истории Украины, Киевский национальный университет имени Т.Г.Шевченко и др.). Тематика исследований разнообразна: региональные особенности избирательных процессов, формирование этнонационального состава населения регионов, деятельность местных и центральных элит, развитие международных

регионов и регионов в других странах [8, с.304-305]. Среди региональных центров следует выделить Львов, Ужгород, Черновцы, Харьков.

В Беларуси развитие региональных политических исследований имеет свои особенности, в значительной степени обусловленные традициями прошлого. На протяжении XX века в СССР по сути региональные политические исследования развивались в рамках политической географии, государственного строительства и экономической науки. В трудах основоположников региональных исследований нашли отражение вопросы теории и методологии экономического районирования, федерализма, электоральной географии в западных странах и др. значимые для территориально неоднородных стран проблемы.

Среди факторов, повлиявших на развитие региональной тематики, выделяются политическая практика, общественный интерес и открывшиеся возможности в области научной мобильности и коммуникации. Интерес белорусских исследователей лежал в плоскости исторических, этнокультурных и политико-культурных различий. Соответственной была и тематика работ – ментальность и этнонациональное самосознание белорусов различных регионов, региональные особенности расселения населения Беларуси, проблемы белорусско-польского пограничья и др. [6, 7, 9, 11, 13]. Для исследований этого периода характерна эклектичность и эмпиричность. Вторая половина 90-х годов отмечена активным развитием региональных исследований в традиционных для советского периода рамках – экономической географии и экономики. Большинство исследований было посвящено изучению экономики белорусских регионов, региональной политики. При этом в качестве региона выступали области и столица. Данная тенденция объясняется в значительной степени унитарным государственным устройством Республики Беларусь и активной политикой по централизации управления, выстраиванию «вертикали власти» [12]. Тем не менее следует подчеркнуть, что сохранялась и социально-политическая региональная тематика. Она присутствовала в рамках анализа результатов президентских, парламентских и местных выборов, а также в социологических опросах по наиболее значимым общественным проблемам и позволяла изучать региональные особенности не только электорального поведения, но и политического сознания белорусского

общества. Наиболее богатый материал представлен в изданиях Института социально-политических исследований при Администрации Президента Республики Беларусь (ИСПИ), Института социологии НАН Беларуси, Центра социологических и политических исследований БГУ (ЦСПИ БГУ). Среди негосударственных центров выделялся Независимый институт социально-экономических и политических исследований (НИСЭПИ).

С 2000-х гг. в развитии региональных политических исследований можно говорить о качественных изменениях. Кроме публикаций по историко-культурной, этнокультурной, экономической тематике стали появляться работы, имеющие отношение к проблемам собственно региональных политических исследований, а именно: отношения между центром и регионами [10], региональное политическое сознание [1], международное сотрудничество белорусских регионов [5], анализ теоретико-методологических проблем политической регионалистики [1, 2, 3, 4]. С 2006 г. стал издаваться сборник научных трудов «Регионалистика». Он включает как разделы по экономике, истории, культурологии, так и по политической регионалистике. Проблематика политических процессов в регионах и регионального развития постоянно находится в фокусе внимания форума политологов, проходящего в Гродно. В Республике Беларусь также открыта подготовка кадров высшей научной квалификации по специальности 23.00.05 – политическая регионалистика, этнополитика, преподается учебная дисциплина «Политическая регионалистика». Таким образом, можно говорить об активизации процессов институционализации политической регионалистики в Беларуси.

Список использованных источников:

1. *Белявцева Д.В. Региональное пространство и политическое сознание общества: опыт концептуализации проблемы / Д.В.Белявцева // Регионалистика: сб. науч. тр. ГрГУ им. Я.Купалы; редкол.: Т.И. Адуло [и др.]; науч.ред. В.Н. Ватыль. – Гродно: ГрГУ, 2009. – С.3-24.*
2. *Белявцева Д.В. Концепт региона как инструмент для анализа конфигурации политического пространства государства. / Д.В. Белявцева // Иппокрена. – 2016. – № 2. – С.26-35.*
3. *Ватыль В.Н. Регион и политическая идентичность / В.Н. Ватыль // Регионалистика: сб.науч.тр. / под ред. В.Н. Ватыля. – Гродно: ГрГУ, 2006. – С.18-35.*

4. Ватыль В.Н. Регионализация: общетеоретические и геополитические аспекты. / В.Н.Ватыль // Регионалистика: сб. науч. тр. ГрГУ им. Я. Купалы; редкол.: Т.И. Адуло [и др.]; науч. ред. В.Н. Ватыль. – Гродно: ГрГУ, 2009. – С.24-37.
5. Есин Р.О. Северо-Западный регион Польши: шаги сближения с белорусскими регионами (2006-2009 гг.) / Р.О. Есин; науч.ред. С.В.Решетников. – Минск: Аверсэв, 2010. – 144 с.
6. Дубянецкі Э. Ментальнасць беларусаў у кантэксце інтэгральнай універсальнасці развіцця / Э.Дубянецкі, // Беларусіка = Albathenika. Беларусь паміж усходам і Захадам: Праблемы міжнацыянальнага, міжрэлігійнага і міжкультурнага ўзаемадзеяння, дыялогу і сінтэзу. Ч.1 / Рэд. Ул.Конак і інш. – Мінск: НІАЦ імя Ф. Скарыны, 1997. – С.104-113.
7. Клімчук Ф. Некаторыя асаблівасці этнанацыянальнай самасвядомасці заходніх палешукоў / Ф. Клімчук // Форум. – Зіма 1995-1996. – № 2. – С.11-19.
8. Круглашов А.Н. Становление политической регионалистики в Украине: общие тенденции и локальный опыт / А.Н. Круглашов // Ватыль, В.Н. Государство и государственность. История. Теория. Практика: избр. раб / В.Н.Ватыль. – Гродно: ГрГУ, 2014. – С. 301-311.
9. Манак Б.А. Насельніцтва Беларусі: рэгіянальныя асаблівасці развіцця і рассялення / Б.А. Манак. – Мінск: «Універсітэцкае», 1992. – 175 с.
10. Суздалева И.В. Особенности формирования государственной региональной политики в Республике Беларусь / И.В. Суздалева // Регионалистика: сб.науч.тр. / под ред. В.Н. Ватыля. – Гродно: ГрГУ, 2006. – С.77-9.
11. Терашковіч П. Палескі рэгіяналізм у святле сацыялогіі / П. Терашковіч // Форум. – Зіма 1995-1996. – № 2. – С. 22-24.
12. Фатеев В.С. Вопросы совершенствования государственной региональной политики / В.С. Фатеев. – Минск: Право и экономика, 1999. – 54 с.
13. Problemy polsko-białoruskiej współpracy przygranicznej. – Warszawa-Minsk, 1995. – 230 с.

**Олег Козачук, к. політ. н.,
асист.**

*Чернівецький національний
університет імені Юрія Федьковича*

Спосіб структурно-фокусного порівняння під час використання методу кейс-стаді

Політичні науки мають в своєму розпорядженні великий набір підходів та методів для розв'язання поставлених наукових проблем, підтвердження чи спростування гіпотез. Проте, як зазначає О. Долженков, сучасний дослідник постає перед наступними проблемами:

- а) широкого залучення емпіричних даних;
- б) виділення загальних та особливих рис досліджуваних феноменів;
- в) забезпечення максимальної автономії дослідника від ціннісно та ідеологічно забарвлених підходів [2].

Спробувати подолати ці проблеми можна із застосуванням широкого арсеналу наукових підходів та методів. Одним із методів сучасної політичної науки, який є надзвичайно поширеним в державах Північної Америки та Західної Європи є метод кейс-стаді (case study). Його виникнення пов'язується з Гарвардським університетом, а з поч. ХХ ст. цей метод дістав поширення практично в усіх провідних університетах сучасного освітнього простору. В Україні він був уперше презентований у 1992 р. фахівцями Школи державного управління ім. Дж. Кеннеді Гарвардського університету в тоді ще Інституті державного управління та місцевого самоврядування [3, с. 20]). Проте до сих пір, на думку Д. Арабаджієва метод кейс-стаді «залишається малодослідженим у рамках вітчизняної політичної науки» [1].

Під час порівняльного дослідження науковець неодмінно стикається не тільки з вищезазначеними проблемами, але і з деякими специфічними, властивими під час застосуванні методу кейс-стаді. Окремо взяті кейси можуть бути інформативними, містити достатню кількість аналітичного матеріалу, проте часто проявляється проблема неможливості систематизувати ці кейси, звести їх до купи, іншими словами – поєднати власний науковий доробок із вже проведеними раніше дослідженнями. Ще Дж. Розенау

критикував метод кейс-стаді за його «некумулятивність» та «не-науковість» [4, р. 68]. Важко не погодитись, що під час використання методу кейс-стаді легко потрапити у пастку описовості й дослідник таким чином не створить нічого нового для збагачення теоретичних знань щодо наукової проблеми.

Проте для вирішення вищезазначених ускладнень може допомогти спосіб структурно-фокусного порівняння (ми не будемо доводити тут, що сам по собі метод кейс-стаді в американській (і не тільки) політичній науці є скоріше стратегією дослідження. Тому йому притаманні різноманітні техніки та способи під час використання). Цей спосіб може особливо стати в нагоді під час дослідження кейсів, які мають різні хронологічні рамки. Спосіб може стати в нагоді дослідникам, які використовують метод кейс-стаді в міжнародних відносинах, політичних науках та державному управлінні.

Спосіб структурно-фокусного порівняння є надзвичайно легким у використанні. Його «структурність» полягає у формулюванні чіткого переліку запитань, на які на думку дослідника він має відповісти під час розв'язання наукової проблеми, і що є надзвичайно важливим: ці самі запитання мають бути поставлені абсолютно у всіх кейсах, які дослідник обирає. Таким чином буде досягнуто певної стандартизації, систематичного порівняння, акумуляції знань щодо наукової проблеми. Тому, на нашу думку, дуже важливо на початку кожного дослідження, в якому використано метод кейс-стаді, вказувати не тільки, яку саме мету та завдання ставив перед собою науковець, але і який набір запитань він ставив перед собою (часто-густо те, яку матрицю запитання/відповідь отримав дослідник, ми розуміємо лише після усвідомлення результатів, ним отриманих. Під час здійснення порівняння кейсів, ми пропонуємо озвучувати перелік цих запитань на початку наукової роботи, разом із метою, завданнями та методами дослідження з метою успішнішої акумуляції результатів дослідження різних науковців).

Для прикладу, ми порівнюємо вплив рестрикційної політики щодо іммігрантів в державах Х та У на рівень зайнятості населення. Для кожного з кейсів ми маємо поставити однаковий набір запитань: які рестрикційні заходи було здійснено державою? Який відсоток прибулих іммігрантів щодо існуючих громадян? Який відсоток виданих дозволів на роботу/відмов у таких? Який

відсоток нелегальних мігрантів працевлаштувався? Яким чином зменшилась/збільшилась частка працевлаштованих громадян країни перебування і т. д. Набір однакових запитань під час використання всіх кейсів, чи то ми маємо справу з одним, двома чи декількома, чіткий їх перелік на початку дослідження дозволить і нам в майбутньому, й іншим науковцям використовувати вже наявну матрицю під час опрацювання подібних кейсів. Лише тоді буде можливість вести мову про певну систематизацію, релевантність та збагачення теоретичних знань щодо наукової проблеми. На нашу думку, тут спосіб структурно-фокусного порівняння багато запозичив у статистичного методу.

Очевидно, що перелік запитань, на які дає відповідь дослідник, повинний бути ретельно продуманим, відповідати поставленій меті, завданням та допомагати вирішити поставлену наукову проблему. Це наступний важливий момент у використанні способу структурно-фокусного порівняння у кейс-стаді. Чітко сформульована наукова проблема, яку намагається вирішити дослідник, наявність плану та стратегії дослідження мають допомогти у виборі вищезазначених запитань для порівняння кейсів. Науковець повинен уникати помилки, коли він обирає кейси тільки тому, що вони видаються цікавими чи щодо них вже зібрано багато емпіричних даних. Так само важливо і бажано, щоб кейси, які обирає дослідник, мали в своєму складі такі змінні, на які мають вплив суб'єкти політики. Це дозволить дослідженню збагатити не тільки теоретичну сферу знань, але й може мати цілком практичні наслідки (в нашому прикладі з рестрикційною політикою, після врахування результатів відповідного дослідження, вона може бути посилена або, відповідно, послаблена).

Відносно «сфокусованості» способу. Дослідник повинен порівнювати кейси, які об'єднані спільним предметом дослідження. В нашому прикладі щодо порівняння впливу рестрикційної політики щодо іммігрантів в державах Х та Y на рівень зайнятості населення ми сфокусовані лише на зайнятості населення. Нас не цікавили прояви расової нетерпимості чи рівень заробітку новоприбулих осіб, що, безперечно може цікавити інших науковців з іншим фокусом (предметом) дослідження і які (можливо) ставили подібні запитання (матрицю запитання/відповідь) під час порівняння кейсів.

Важливою особливістю структурно-фокусного порівняння у кейс-стаді є взаємозалежність «структури» та «фокусу», тобто, поставлених запитань та предмету порівняння. Сформульовані дослідником запитання під час порівняння кейсів матимуть перспективу розв'язання наукової проблеми та збагачення не тільки наявних емпіричних знань, але й теорії, тільки якщо вони будуть підкріплені вдало сформульованим предметом дослідження, якщо відповідним чином будуть підібрані методи для розв'язання цієї наукової проблеми. І навпаки, належним чином сформульований предмет (фокус) дослідження, навіть за вдалої дослідницької стратегії, але за відсутності коректно поставлених запитань під час порівняння кейсів (структури порівняння), спотворює результати дослідження.

Вищерозглянутий спосіб структурно-фокусного порівняння під час використання методу кейс-стаді особливо важливий під час здійснення дослідження групою науковців.

Список використаних джерел:

1. Арабаджиев Д. Метод кейс-стаді в сучасній політичній науці [Електронний ресурс] / Дмитро Арабаджиев // Український науковий журнал «Освіта регіону»: політологія, психологія, комунікації. – 2015. – № 2. – Режим доступу: <http://social-science.com.ua/article/1312>.
2. Долженков О. Порівняльний аналіз як метод політологічних досліджень [Електронний ресурс] / Олег Долженков // Український науковий журнал «Освіта регіону»: політологія, психологія, комунікації. – 2013. – № 1. – Режим доступу: <http://social-science.com.ua/article/983>.
3. Сурмін Ю. Кейс-метод: становлення та розвиток в Україні [Електронний ресурс] / Ю. П. Сурмін // Вісник НАДУ. – 2015. – № 2. – С. 19-28.
4. George A, Bennett A. *Case Studies and Theory Development in the Social Sciences* / Alexander George, Andrew Bennett. – Cambridge: MIT Press, 2005. – 331 p.

Оксана Кукуруз,
кандидат політичних наук,
Інститут держави і права
ім. В. М. Корецького НАН України

Міждисциплінарний підхід до вивчення об'єктів політичної науки

У сучасних українських наукових дослідженнях часто можна зустріти формулювання «міждисциплінарний підхід». Однак у багатьох публікаціях не пояснюється, що означає цей підхід. У зв'язку з цим у науковому співтоваристві можна зустріти протилежні думки щодо цього підходу і власне тих досліджень, у яких його застосовано. Одні вважають, що це невиправдане змішування знань з різних наук, яке шкодить розвитку кожної з них. Крім того, науковці, які користуються знаннями з інших наук, на їх думку, здійснюють квазидослідження, оскільки використовують підходи та методи, що не зазначені в методологічній базі певної науки. Інші, навпаки стверджують, що міждисциплінарний підхід у дослідженнях сприяє розвитку справжньої науки, оскільки допомагає всебічно і об'єктивно дослідити певний об'єкт. Науковці, які використовують цей підхід у своїх дослідженнях, вважаються професіоналами, що знають специфіку декількох дисциплін.

У такій ситуації варто з'ясувати сутність міждисциплінарності. Російський науковець О.М. Князева аналізує поняття «міждисциплінарність» і відмежовує його від інших схожих понять, які вживаються у сучасних науках, а саме від «полідисциплінарності» та «трансдисциплінарності». Вона зазначає, що «міждисциплінарність» означає, перш за все, кооперацію різних наукових галузей, циркуляцію спільних понять для розуміння певного явища». На її думку, «міждисциплінарність постає як закономірний відкат від дисциплінарної обмеженості, як виправлення шкідливих наслідків надмірної спеціалізації наукових дисциплін». Полідисциплінарність (мультидисциплінарність) є характеристикою такого дослідження, коли певний феномен чи об'єкт вивчається одночасно декількома науковими дисциплінами. Трансдисциплінарність визначено як стимулювання синергії між дисциплінами і справжню інтеграцію знання, відзначено її тісний зв'язок з практикою трансформації знання, пошуком конструктивних рі-

шень і залучення вчених до вирішення проблем реального світу [2, с. 193-194].

Міждисциплінарність (хоча більшою мірою трансдисциплінарність) знаходимо в основі синергетики. В українському політологічному словнику зазначено, що «синергетика стала визнаним міждисциплінарним напрямом наукових досліджень, який займається вивченням складних систем, що утворюються з багатьох елементів, частин, компонентів, які взаємодіють між собою у складний (нелінійний) спосіб»; «синергетика являє собою більше парадигму, ніж теорію. Вона є способом мислення про складні системи та їх еволюцію» [4, с. 665, 667]. В основі синергетики присутні ідеї філософів, психологів, медиків, фізиків, хіміків, біологів, кібернетиків (зокрема, О. Богданова, Л. фон Берталанфі, Н. Вінера, І. Пригожина, Г. Хакена). Український науковець В.П. Горбатенко зазначає, що для вивчення політичних процесів, неодмінно треба вийти за рамки політичної сфери й спробувати розглянути їх у більш широкій та універсальній перспективі. Він відзначає, що синергетичне бачення світу передбачає погляд на суспільство як на систему, якій властиві взаємопроникнення, відкритість, самоорганізація, наявність асиметричних структур, нерегулярність зв'язків і функціональна нестабільність. Міждисциплінарні дослідження, на його думку, допомагають виявити закономірності та специфічні особливості функціонування політичних інститутів у сучасних складноорганізованих суспільствах [1, с. 40-41].

Багато об'єктів політологічних досліджень (наприклад, держава, влада, політична опозиція, політична участь, політичні партії та ін.) вивчаються одночасно декількома науками – політологією, соціологією, конституційним правом, адміністративним правом, державним управлінням тощо. Кожна наука розглядає ці інститути в межах свого предметного поля. Однак цінність досліджень зростає, особливо їх практичне значення, якщо певний інститут проаналізувати комплексно, за допомогою міждисциплінарного підходу. Структура такого дослідження може бути такою: 1) аналіз конституційних положень, які визначають основи функціонування певного інституту; 2) аналіз правових актів, де конкретизуються ці конституційні положення; 3) аналіз державної політики у сфері (сферах), до якого (яких) належить цей інститут; 4) з'ясування наукових підходів до розуміння досліджуваного інституту в межах різних дисциплін; 5) вивчення сприйняття,

оцінок цього інституту представниками влади і громадянського суспільства; 6) вивчення практичних проблем у функціонуванні цього інституту; 7) внесення уточнень до визначень понять, пов'язаних з цим інститутом; у разі потреби – розроблення пропозицій змін до концепції розвитку цього інституту, законодавства тощо.

Метою такого дослідження буде з'ясування того, чи виконує певний інститут свої функції у суспільстві, державі і надання науково обґрунтованих рекомендацій органам державної влади. Набір методів для здійснення міждисциплінарного дослідження буде постійно змінюватися залежно від об'єкту дослідження. Сприйняття таких досліджень науковими співтовариствами залежить від умінь дослідника довести, що це не хаотичний набір висновків із різних наук, а серйозне дослідження, здійснене за допомогою наукових підходів, принципів та методів, поєднаних задля досягнення поставленої мети. Такі дослідження виходять за межі визначеної Т. Куном так званої «нормальної науки» і свідчать про наукову революцію [3]. Поняття «міждисциплінарний підхід» і його застосування в дослідженнях українських вчених має декілька проявів: описується в методологічних базах досліджень, але насправді в самих дослідженнях не застосовується; вживається у назвах публікацій, але в їх текстах немає жодної згадки про цей підхід; застосовується при здійсненні досліджень, але останні не містять визначення цього підходу та обґрунтування обраної на основі нього методології.

Використання методологічної бази відбувається, як мінімум, трьома способами: 1) науковці використовують існуючі, добре відомі, методи (тоді достатньо вказати їх назви і коротко зазначити в якій частині дослідження вони використані); 2) науковці застосовують нові наукові підходи, концепції (тоді необхідно приділити увагу не тільки їх застосуванню, а й їх теоретичному визначенню); 3) науковці інтуїтивно застосовують нові підходи до досліджень, не називаючи їх, через те, що: а) не знають, що десь у світі хтось вже описав і назвав ці підходи; б) ці підходи дійсно ще не мають назви, яка однак може з'явитися згодом, коли інші науковці, що вивчають розвиток науки, ідентифікують їх і нададуть їм назви.

Політичні процеси, які відбуваються в сучасному світі вимагають зміни парадигми. Дослідження, в яких є «теорія заради те-

орії», поступаються дослідженням, в яких є «теорія – практика – теорія». Тільки таке поєднання дозволить політичній науці стати затребуваною в процесі реального, а не уявного державотворення. Відповідно політична наука в Україні потребує збільшення публікацій про сутність міждисциплінарних досліджень та їх практичне значення.

Список використаних джерел:

1. Горбатенко В.П. *Стратегія модернізації суспільства: Україна і світ на зламі тисячоліть: монографія*. Київ: Видавничий центр «Академія», 1999. 240 с.
2. Князева Е.Н. Трансдисциплінарні стратегії дослідження // *Вестник Томского государственного педагогического университета*. 2011. № 10. С. 193-201.
3. Кун Т. *Структура наукових революцій (с ввідної статтею і доповненнями 1969 г.)*. Москва: Прогресс, 1977. 300 с.
4. Чорней Р. *Синергетика* // *Політологічний словник : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / за ред. М.Ф. Головатого та О.В. Антонюка*. Київ: МАУП, 2005. С. 665-668.

Олексій Міхальов, аспірант

Науковий керівник – д.н. держ. упр.,
проф. В.В. Голубь

Національна академія державного
управління при Президентіві України

Партійна еліта у дискурсі сучасної методології

Основною характеристикою сучасного періоду розвитку держави і суспільства є його перехідний характер. При цьому мова йде не про локальні переходи, викликані міжнародною, європейською та вітчизняною нестабільністю, а про глобальне явище, причини виникнення якого носять космічний характер і практично не залежать від людської участі.

Про такі явища академік В.І. Вернадський [1] говорив, що вони носять ноосферний характер і відбуваються вони один раз в 8-10 тисяч років. При цьому і Земля, і люди, що живуть на ній,

піддаються специфічному космічному впливу, яке має польову природу, а взаємодія людських і Земних полів з космічним впливом, має суттєвий вплив як на геофізику, так і на психофізику, і, відповідно, на поведінку людей.

Люди не можуть піти від такого впливу і змінити його, але можуть і повинні враховувати його у своїй діяльності, що особливо важливо в процесах мислення і, зокрема, в ході прийняття відповідальних рішень.

У такі часи різко підвищується соціальна активність і, як наслідок різко змінюється масштаб проявів такої активності, які, з великою ймовірністю, можуть носити деструктивний характер. Соціальна активність обумовлюється особливостями психіки тих людей, які організовують і направляють цю діяльність.

Як правило, такими людьми є державні діячі, активні громадські керівники і ряд інших діячів, які визначають себе як політичну еліту суспільства. При цьому мова йде саме про партійно-політичну, адміністративну і державну діяльність, яка виконується цією елітою на всіх ієрархічних рівнях.

Чим керуються ці люди в процесах прийняття доленосних рішень? Особливо, якщо врахувати, що стратегічні цілі, наміри та інтереси ретельно приховуються на всіх рівнях і політична гра ведеться в умовах суттєвої інформаційної неповноти часто – і свідомо організованою дезінформацією. При цьому слід зазначити, що з року в рік подібні ігри тільки ускладнюються, а можливості їх виконавців якщо і ростуть, то значно повільніше, ніж рухається все більш прискорювана лавина виникаючих проблем. Такий стан справ спостерігається практично скрізь, у всіх життєво важливих сферах людської діяльності.

Втручання людини зросло в навколишнє середовище, також як і в соціальне, зросла настільки, що набуло глобального характеру, породжуючи при цьому все нові проблеми, які теж носять глобальний характер. Оцінити умоглядно подібні процеси і їх наслідки на рівні особистого досвіду та існуючої теоретичної підтримки, практично неможливо. Така ситуація автоматично призводить до виникнення проблем методологічного забезпечення сучасних глобальних процесів взагалі і в сфері державного управління зокрема. А залучення великої кількості людей (феномен публічного адміністрування) тільки посилює цю ситуацію.

На сьогоднішній день найбільш обґрунтованим теоретичним засобом підтримки подібних процесів є математика. Але вона, в силу свого внутрішнього причинно-наслідкового жорсткого пов'язування між базовими математичними поняттями і закономірностями, істотно відстає в своєму еволюційному розвитку від динаміки процесів, що відбуваються.

В кінці ХХ століття панацією від методологічних обмежень намагалися розглядати системні підходи, але тут виникла своя проблема. У спробах зв'язати системні підходи з класичною наукою з завданнями ЕВМ-досліджень, почали застосовувати дедалі ту ж класичну математику, і її накладенням на системну методологію повністю нівелювали перевагу системного підходу.

Зазначена невдача породила гостру необхідність в розробці спеціального системного формалізму, більш гнучкого і менш структурованого ніж математичні методи і її формалізм. Зазначена проблема актуальна і злободенна досі.

Об'єднана сукупність перерахованих проблем відноситься до сфери суспільно-політичних наук, які на сьогоднішній день перестали бути політичною абстракцією, а почали визначати існуючу реальність і активно впливати на сам факт буття сучасної людини.

Таким чином, виходячи з пріоритетних завдань розвитку сучасної держави, головним чинником її еволюції у напрямку демократичного спрямування, є потреба посилення підготовки кадрової еліти у всіх сферах суспільного життя. Відповідно, до партійної еліти, як до локомотиву державного будівництва, висуваються більш суворі вимоги, а передусім, до її функціональної придатності – здатності адекватно реагувати на сучасні виклики динамічних змін в суспільстві.

Список використаних джерел:

1. Берталанфи Л. История и статус общей теории систем. // Системные исследования. Ежегодник. – Москва : – 1973. – 20-37 с.
2. Богданов А.А. Тектология. Всеобщая организационная наука. / А.А. Богданов – Москва : «Финансы». – 2003. – 496 с.
3. Вернадский В.И. Биосфера и ноосфера / В.И. Вернадский – Москва : Айрис-пресс. – 2004. – 576 с.
4. Державно-управлінські відносини в Україні: стан і шляхи вдосконалення [Текст] : наук.-метод. розробка / Е. А. Афонін, В. В. Голубь, Л. В. Гонюкова [та ін.] ; за заг. ред. В. А. Ребкала, В. А. Шахова ;

- Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Упр. орг. фундам. та приклад. дослідж., Каф. держ. політики та упр. політ. процеси. – Київ : НАДУ. – 2012. – 47 с.
5. Малюта А.Н. Гиперкомплексные динамические системы / А.Н. Малюта. – Львов : «Выща школа». – 1989. – 118 с.
 6. Пірен, М. І. / Молодь і політика в Україні: соціо-психологічний аналіз [Текст] : навч. посіб. / М. І. Пірен, М. М. Корнівська ; М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Чернів. нац. ун-т ім. Юрія Федьковича. – Чернівці : Чернів. нац. ун-т, 2011. – 264 с.
 7. Шарден П.Т. Феномен человека / Пьер Тейяр дэ Шарден. – Москва : «Издательство АСТ». – 2002. – 553 с.
 8. Уемов А. И. Системный подход и общая теория систем / А. И. Уемов. – Москва : Издательство «Мысль». – 1978. – 272 с.
 9. Урманцев Ю. А. Эволюционика, или общая теория развития систем природы, общества и мышления: научное издание / Ю. А. Урманцев. – Изд. 2-е, перераб. и доп. – Москва : Книжный дом «ЛИБ-РОКОМ». – 2009. – 240 с.
 10. Bailey, Kenneth D. *Sociology and the New Systems Theory. Toward a Theoretical Synthesis* / Kenneth D. Bailey. – New York : State University of New York. – 1994. – 372 с.

Ольга Будько, здобувач

Науковий керівник – канд. іст. наук

Г.Д. Хоменко

Щодо необхідності та доцільних змін в ідеології та підходах миротворчості

Стикаючись з викликами сьогодення, що пов'язані з невідповідністю функцій та діяльності ООН та інших міжнародних організацій, які діють на різних напрямках миротворчості, доходимо висновку щодо необхідності змінити підходи до реагування на ці виклики та вирішення відповідних проблем не лише на глобальному рівні, а й на рівні окремих держав, зокрема й України.

Основна група факторів, що впливають на зниження ефективності миротворчої діяльності – негативні ефекти глобалізації, що призвели до розповсюдження популізму, тероризму й активного застосування методів гібридної війни. Світ є на поро-

зі «смутих часів», що триватимуть щонайменше тридцять найближчих років.

Раніше, два етапи миротворчих операцій відображали структуру біполярного світу, а їхні методи були більш-менш дієвими в існуючих умовах. Тепер, під час відсутності світового лідера (адже США самостійно відмовилися від цієї ролі) усі накопичені протиріччя між рівнями світової ієрархії, не будучи стримуваними світовими лідерами, почали виходити назовні. Кожний намагається покращити своє становище за рахунок слабшого сусіда. Це вже призвело до конфліктів Китаю зі своїми сусідами, Росії з колишніми радянськими республіками, появи ІДІЛ. Застосування застарілих методів у цих випадках не дасть позитивних результатів.

Нагальною є зміна самої ідеології миро творчості, і, відповідно, методів її здійснення. Як відомо, раніше основними завданнями миротворчих місій було розведення конфліктуючих сторін, їх примирення та налагодження мирної взаємодії. Сьогодні, внаслідок відсутності відкритої фази воєнного протистояння, як у випадку гібридної війни Росії в Україні, миротворчі контингенти не мають офіційної підстави для присутності в зонах конфлікту.

Отже, зміни повинні стосуватись процесу виявлення винуватого і розробки механізмів впливу на нього. Враховуючи сьогодишню ситуацію у світі, цей процес має бути спрямований не на розведення сторін, а на нейтралізацію та ізоляцію сильнішого актора міжнародних відносин – ініціатора гібридного конфлікту. Після цього, умовою зняття усіх накладених у цьому зв'язку санкцій та обмежень має стати вироблення обома сторонами гібридного конфлікту взаємоприйнятних позицій. Тобто сама ідеологія миро творчості в міжнародних конфліктах має змінитись: на першому етапі має бути пошук винної сторони, на другому – вплив на неї з метою припинення гібридної війни, на третьому – перемовини між конфліктуючими сторонами з метою пошуку рішень, що задовольнили б усі зацікавлені сторони, тобто на принципах стейкхолдерських відносин.

Якщо конфлікт розпочинається всередині якоїсь держави, то загальні механізми оцінки та впливу мають лишатись такими ж. Перше – виявлення сильнішої сторони, якою у цьому випадку є держава. Вона має надати слабшій стороні право на політичний та соціальний захист своїх прав та інтересів: можливість участі у виборах до Парламенту та органів самоуправління різних рівнів,

роботи в уряді тощо. Якщо слабша сторона не скористалася наданими можливостями, перейшовши натомість до озброєної форми спротиву (тобто розпочала гібридну війну чи терористичну діяльність), тоді світова спільнота має визнати такий конфлікт внутрішніми справами держави з усіма впливаючи ми наслідками, включаючи і можливість вирішувати ситуацію обраними на власний розсуд методами. Винною стороною в цьому випадку визнається слабша сторона і заходи впливу застосовуються світовим співтовариством саме до неї.

Якщо сильніша сторона (держава) не надала слабшій можливості захищати свої права правовим шляхом (немає можливостей створювати громадські рухи та політичні партії, здійснюється їхня дискримінація, петиції та законодавчі пропозиції не беруться до уваги тощо), то винною визнається сильніша сторона з усіма впливаючими наслідками для неї. Натомість слабшій стороні надається допомога. Після встановлення винного обидві сторони мають бути примушені до перемовин на умовах взаємних поступок.

Спільним для обох випадків має бути застосування принципу стримування та покарання сильнішого за узурпацію влади разом з примушенням слабшого до дієвих компромісів. Цей принцип дозволить припинити розтрату ресурсів для підтримки «заморожених» конфліктів (тутсі та бхуту в Руанді чи серби й албанці в Косові), зменшить потенціал появи нових конфліктів та підвищить імовірність віднайдення компромісів між ворогуючими сторонами.

В результаті запропонованих змін до ідеології миротворчості мають відбутись і зміни в умовах взаємодії будь-якої держави з ООН та іншими міжнародними організаціями. Юридичне визнання державами-учасниками запропонованого принципу припинення конфліктів має стати обов'язковим – таким чином не поставатиме питання щодо легітимності застосовуваного впливу чи примусу.

Наступним кроком має бути створення окремих органів, що прийматимуть такі рішення – вони мають бути обов'язковими для всіх, без можливостей ветовання чи відстрочки виконання.

Найважливішим результатом прийняття такої ідеології та підходів до миротворчості є зменшення кількості загиблих та постраждалих під час конфліктів, особливо з числа мирного населення. Адже визначення винного стосуватиметься насамперед еліт, які представляють конфліктуючі сторони, ставлячи таким

чином ці еліти на один щабель – урівнюючи їх у питанні покарання їхньої діяльності. З огляду на те, що міжнародна спільнота, об'єднавшись, здатна істотно підірвати добробут та особисту безпеку винної групи еліт, імовірність припинення конфлікту (або навіть уникнення його початку) з урахуванням необхідних вимог усіх залучених сторін суттєво зростає.

Отже, запропоновані зміни в ідеології та підходах до процесу миро творчості здатні зменшити напруження у світі, істотно зменшити тривалість «смутих часів» і, що найголовніше під час таких історичних періодів, зберегти ресурси для подолання глобальних викликів сьогодення у світі, який наразі не лише перебуває у екзистенціальній, економічній, політичній, релігійній кризі, але й ще не визначився із напрямом свого майбутнього розвитку з огляду на чергову технічну революцію, внаслідок якої очікується масове застосування роботизованої робочої сили. Це, у свою чергу, призведе до масового вивільнення людського ресурсу у розвинених країнах, чим можуть скористатись з метою різноманітної експансії з деструктивними цілями.

Список використаних джерел:

1. Джон Перкінс. *Исповедь экономического убийцы*. – М.: Претекст, 2012. – 352 с.

Катерина Михайлюця,
аспірант

*Науковий керівник – д. політ н.,
проф. Н. Ю. Ротар*

Європейські цінності в структурі теорії Другого модерну Е. Гідденса

Вивчення суті, характеристик та функціональних особливостей європейських цінностей є достатньо традиційною проблемою для сучасної політичної науки. Проте, активне оновлення суті політичного у період зміни базових характеристик модерну, що окреслюються на рівні політичної теорії як рефлексії, сприяло

актуалізації інтересу до цієї наукової проблеми, першочергово в рамках теорії Другого модерну. Е. Гідденс, як один з найбільш яскравих представників цієї теорії, вважає, що уряди країн ЄС та частково інститути ЄС обманюються, вважаючи, що «моделі єврошовінізму», закладені на рівні правового регулювання міграції, є ефективним і цивілізованим «способом вирішення питання з неподібним на західний світоустрій» [1, с. 160]. Для подолання самообману, науковець пропонує звернутися до використання у поліетнічній Європі принципів «інтеркультури», терміну, що відображає характеристики суспільства Другого модерну, та переосмислити уявлення про цивілізаційну місію європейського континенту як механізму подолання протиріч розвитку європейського простору, породжених неефективною політикою мультикультуралізму та міграційною політикою. Державна політика європейських країн, заснована на принципах інтеркультури, за цілою низкою параметрів суттєво відрізняється від мультикультуралізму, оскільки вона не намагається інтегрувати меншини в соціальний та політичний простір національних держав. Така державна політика зорієнтована на (1) формування бачення суспільства в цілому та утворюючих його громад; (2) формування взаємодії з культурами інших країн [1, с. 156]. Одним з прогнозованих результатів інтерполітики, який стверджуватиме європейські цінності у європейських країнах, Е. Гідденс вважає суспільну відмову від позиціонування іммігрантів в країнах-членах ЄС як представників відсталих культур та носіїв загрози європейським цінностям, адже останні беруть свій початок в безлічі джерел і мають в своїй основі певний універсальний фундамент.

Функціонування європейських цінностей безпосередньо пов'язано з проблемою європейської ідентифікації та ідентичності не тільки в соціокультурному, а й громадянському та політичному вимірах. Вочевидь, що завдання формування єдиної ідентичності для жителів ЄС суттєво відрізняється від такого завдання у випадку з ідентичністю громадян (негромадян, мігрантів) окремих європейських держав, оскільки вимагає пошуку прийнятних для всіх уявлень про суть політичного та соціального [2, с. 188]. Е. Гідденс пов'язує проблему стабільних європейських ідентичностей з тим, що до утворення ЄС, який існує з позицій хронополітики нетривалий час, Європа ніколи не мала тих чітких організаційних форм управління, які має сьогодні [1, с. 164]. Тому,

європейські ідентичності в громадянському та політичному вимірах не можуть і не повинні розглядатися як сума ідентичностей європейських національних держав. Сучасність другого модерну актуалізує й питання про те, де Європа починається і де закінчується. В оцінці спільної європейської ідентичності як проблеми, пов'язаної з географічними кордонами, Е. Гідденс солідаризується з позицією колишнього президента Чехословаччини В. Гавела, який вказує що, питання ідентичності Європи та європейської ідентичності зазвичай ставиться сьогодні в зв'язку з дебатами з приводу ступеня повноважень, які членам ЄС слід було б передати загальноєвропейським інститутам. У цьому сенсі усвідомлення себе європейцем має дещо штучний контекст, адже це не те питання, що виникає саме по собі, а питання майже технічного характеру [3]. Проте, коли політик, громадянин чи мешканець європейської країни, що є членом ЄС задається питанням стосовно того, «наскільки я відчуваю себе європейцем?», першою буде думка про те, «чому я не замислювався про це раніше. Чи тому, що вважав це неважливим, або ж тому, що приймав це просто як щось само собою зрозуміле?» [3]. В. Гавел вважає, що в більшій мірію – друга позиція, проте він зазначає що він «виглядав би дивно, якби написав або заявив, що є європейцем і відчуває себе європейцем» [3].

Е. Гідденс наголошує, що подібну позицію поділяють більшість жителів Європи, адже вони по суті своїй настільки європейці, що навіть не замислюються над цим. У повсякденному житті вони не заявляють про себе як про «європейців», а в опитуваннях громадської думки при прямому питанні про те, чи усвідомлюють вони себе європейцями, вони приходять в деяке здивування, висловлюючи свою згоду з цим фактом. Тож чому до недавнього часу Європою не приділялося належної уваги питанню своєї власної ідентичності? Причина цього, на думку дослідника в тому, то Європа відчувала (помилково), що вона і є весь світ. Іншими словами, європейці вважали себе настільки кращими решти світу, що не відчували необхідності визначати Європу щодо інших регіонів світу. Звідси – відносна слабкість до недавнього часу традицій «усвідомленого європеїзму». Е. Гідденс вітає ті процес в країнах ЄС, які демонструють, що «з невідчужливої маси самоочевидного піднімається» рефлексивне, характерне для другого модерну, усвідомлення належності до Європи.

Замислюючись про європейську ідентичність та ідентифікацію з Європою, викликаючи їх на поверхню політичного, ми сприяємо їх формуванню та ствердженню. Цей процес неймовірно важливий для ЄС та Європи загалом, оскільки вона «опинилися в багатокультурному, багатополярному світі, в якому власна ідентичність – необхідна передумова співіснування з представниками інших культур» [1, с. 166] та моделей політичного. У період після закінчення Другої світової війни і становлення комуністичних тоталітарних режимів не було необхідності обговорювати цінності, за які потрібно було виборювати, оскільки вони були очевидними: щоб уникнути повторення минулих конфліктів і зупинити поширення диктаторських режимів, демократичній західній Європі потрібно було бути єдиною. Жодної необхідності говорити про цінності не було, адже вони приймалися як щось само собою зрозуміле. Тому тенденція до визначення та осмислення європейських ідентичностей об'єднаної Європи через європейські цінності політичного шерегу виникла лише після зникнення загрози військової агресії з боку комуністичних режимів.

Проте, для надання європейським цінностям функціонального характеру, варто здійснити критичний самоаналіз, який повинен допомогти усвідомити, що багато європейських цінностей і принципів неоднозначні саме в період сучасності. Більш того, Е. Гідденс переконаний, що усвідомлена ідентичність не може будуватися на факторах економічної, фінансової або адміністративної природи, а є результатом самовизначення серед безлічі моделей політичного, соціального та культурного, що співіснують в Європі періоду другого модерну [с. 166].

Той факт, що країни всього світу, а також ті з них, що утворюють ЄС, звернулися до переосмислення своєї ідентичності і вироблення її інтерпретацій, вказує на те, що ставка на єдину для всього Євросоюзу концепцію політичної ідентичності не виправдовується. Тож, на думку Е. Гідденса, метою європейського політикуму має бути створення дискусійного майданчика, де можливе проведення обговорень різних тем, пов'язаних з європейськими цінностями. Адже, ідентичність визначається не тільки тим, що те чи інше політичне об'єднання може розповісти про себе, вона відображається ширшим – власною моделлю політичного.

Список використаних джерел:

1. Гидденс Э. *Неспокойный и могущественный континент: что ждет европу в будущем?* / Энтони Гидденс; пер. с англ. А. Матвееенко, М. Бендет. – М: Издательский дом «Дело» РАНХиГС, 2015. – 240 с.
2. Youngs R. *Europe's Decline and Fall. The Struggle Against Global Irrelevance* / R. Youngs. – Profile Books. – 300 p.
3. Havel V. *Is there a European Identity, is there a Europe? Speech made to the European Parliament in Strasbourg on 8 March 1994* / V. Havel [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://www.project-syndicate.org/commentary/is-there-a-european-identity-is-there-a-europe?barrier=accessreg>

Тарнавський Омелян

Науковий керівник – д.пол.н.,
проф. Круглашов А.М.

Виникнення концепту євроскептицизму

Утворення євроскептицизму як своєрідної реакції на європейську інтеграцію, на наш погляд, є логічним і зрозумілим явищем, навіть більше – нормальним у демократичних суспільствах, які є частиною Європейського Союзу або прагнуть нею стати. Адже воно демонструє, наскільки та чи інша нація готова приймати чи протистояти різним глобальним катаклізмам і викликам. У даному випадку перед європейськими державами на початку 1950-х рр. постав виклик створення нового типу міжнародної організації, яка передбачала все більш тісні стосунки поміж її членами. При цьому, частина суспільств різних країн побоювалося інколи протилежних наслідків інтеграційних процесів. З одного боку, перед ними з'явилася проблема збереження національного суверенітету, а з іншого боку – існувало занепокоєння щодо монопольного керівництва ключових держав-засновниць нового утворення – Франції та Німеччини.

Однак, якщо із сутністю євроскептицизму як негативної реакції на євроінтеграцію, здебільшого, все більш-менш зрозуміло, то євроскептицизм як науковий концепт залишається доволі

невивченим у науковій літературі та, як результат, незрозумілим. З цього приводу виникає декілька запитань: як виникло поняття «евроскептицизм»; коли та ким воно було запроваджено як термін; кого слід вважати «концептуальним батьком» євроскептицизму тощо. Відповіді на ці запитання намагались дати різні дослідники, але однастайності у них досі немає, що породжує ще більше дослідницьких питань. Спробуємо і ми пошукати на деякі з них необхідні відповіді.

Зазначимо, що **метою** дослідження, яке представлено в нашій доповіді, є комплексне вивчення виникнення концепту євроскептицизму.

Об'єктом дослідження є феномен євроскептицизму у політичній науці.

Предметом дослідження для нас виступає виникнення євроскептицизму як концепту в полі пошуків політичної науки.

Вивчаючи гносеологічні корені терміну «евроскептицизм», відзначимо, що він, з історичної точки зору, відносно новий. Однак, навіть щодо того, коли саме він виник, досі тривають дискусії серед науковців різних країн світу.

Так, наприклад, хорватські дослідники Інес Керсан-Шкабіч і Даніел Томіч доводять, що термін євроскептицизм сягає своїми коріннями політичного дискурсу 50-х рр. XX ст. британської Консервативної партії, у контексті її скептицизму щодо членства Великобританії у Європейському Економічному Співтоваристві (ЄЕС) [6,с.100-117]. На наш погляд, наведені цими дослідниками докази на користь такого твердження є досить переконувачими.

Натомість, британські вчені Роберт Хармсен і Менно Спірінг [4,с.15-16], а також норвезький дослідник Саймон Ашвуд [8,с.3], стверджують, що вперше термін євроскептицизм було вжито у виданні «The Times» у червні 1986 р. Французька дослідниця Агнес Александра-Кольєр доводить, що слово «евроскептицизм» вперше було озвучено прем'єр-міністром Великої Британії Маргарет Тетчер під час своєї знаменитої промови у м. Брюгге у 1988 р. [1,с.9]. З іншого боку, англійський дослідник Кріс Флуд переконаний, що перше використання терміну «евроскептицизм» засвідчено лише у 1991 р. у Британському Національному Корпусі – збірнику 100 мільйонів слів писемного та усного мовлення з широкого кола джерел [3,с.15-17].

Дослідники Гарі Маркс і Лісбет Хюг взагалі твердять, що цей термін вперше з'явився в «The Economist» лише в грудні 1992 р., де описувалася критична думка населення Німеччини з питань європейської інтеграції [5,с.119-127].

Як бачимо, визначення історичних коренів самого поняття «евроскептицизм» дотепер є дискусійним питанням серед провідних дослідників європейських студій. Ми припускаємо, що слово «евроскептицизм» могло бути вжито у політичному дискурсі ще на початку 1950-х рр. Але у дискурсі політичної науки цей термін закріпився лише у 1997-1998 рр. Завдячувати цьому слід французькому науковцю Берtrandу Бенуа, який досліджував тенденції євроскептицизму у Франції з 1988 до 1997 рр. Учений не дає конкретного визначення євроскептицизму, але вважає, що євроскептицизм у Франції є формою «соціального націоналізму» [2,с.5-25]. Більш змістовно концепт євроскептицизму обґрунтував британський політолог Пол Тагґарт [7,с.363-388]. Під терміном «евроскептицизм» дослідник має на увазі скептичне ставлення до інтеграційних процесів в Європейському Союзі, а також різку критику політики ЄС. Він визначив його як прояв випадкової або глибоко вкоріненої опозиції до процесів європейської інтеграції. На наш погляд, саме П. Тагґарта слід вважати «концептуальним батьком» євроскептицизму, адже його праці і дотепер є орієнтиром при дослідженні даного феномену. Тим паче, перше визначення і перша типологія євроскептицизму належать також йому.

Виникнення концепту євроскептицизму є достатньо складним процесом, адже сам термін з'явився значно раніше, аніж відбулася його наукова концептуалізація. У ході нашого дослідження стало зрозумілим, що вперше саме слово «евроскептицизм» з'явилося у 1950-рр., а перша наукова праця про євроскептицизм вийшла у 1997 р. Проте, лише у 1998 р. євроскептицизм було досліджено як науковий концепт та політичне явище. Зокрема, П. Тагґарт у своїй статті «Пробне інакомислення: Євроскептицизм в сучасних системах західноєвропейських партій» вперше здійснив комплексне дослідження євроскептицизму у країнах-членах ЄС та Норвегії. З того часу багато вчених приділяють свою увагу євроскептицизму, який, як не дивно, торкається усіх сфер життя ЄС та навіть тих країн, які не є його членами, але прагнуть ними стати.

Список використаних джерел:

1. Alexandre-Collier A. *Euroscepticism under Margaret Thatcher and David Cameron: From Theory to Practice* / Agnès Alexandre-Collier. // *Observatoire de la société britannique*. – 2015. – №17. – 11 p.
2. Benoit B. *Social-Nationalism: an anatomy of French euroscepticism* / Bertrand Benoit. – Surrey: Ashgate Pub Limited, 1997. – 175 p.
3. Flood C. *Euroscepticism: a problematic concept (illustrated with particular reference to France* / Chris Flood. // *The academic association for Contemporary European Studies*. – 2002. – №32. – 22 p.
4. Harmsen R. *Introduction: Euroscepticism and the Evolution of European Political Debate* / R. Harmsen, M. Spiering // *Euroscepticism: party politics, national identity and european integration* / R. Harmsen, M. Spiering. – Amsterdam, New York: European Studies, 2004. – 291 p.
5. Hooghe L. *Sources of Euroscepticism* / L. Hooghe, G. Marks. // *Palgrave Macmillan*. – 2007. – №42. – P. 119-127.
6. Kersan-Škabić I. *Recognizing Euroscepticism in Croatia - Study Upon a Student Population* / I. Kersan-Škabić, D. Tomić. // *Ekonomika Istraživanja*. – 2009. – №22. – P. 100-117.
7. Taggart, P. *A touchstone of dissent: Euroscepticism in contemporary Western European party systems* // *European Journal of Political Research*. – 1998. – № 33. – P. 363-388.
8. Usherwood S. *Euroscepticism as a lever: Contesting European integration with ulterior motives* / Simon Usherwood. // *Europe's social substrate Workshop*. – 2014. – №1. – 16 p.

Юлія Андросова

Науковий керівник – д. пол. н.,

проф. А. М. Круглашов

Чернівецький національний

університет імені Юрія Федьковича

Особливості інтерпретації категорії «популізм» у політичній науці

Формування та еволюція популізму відбувалися у взаємозв'язку теоретико-світоглядних позицій і політичної практики. Специфіка теоретичного осмислення різних аспектів явища популізму полягає у тому, що останній може проявлятися як у сфері націо-

нально-визвольного руху, так і у зовнішньополітичній сфері, а популістська риторика, з певними особливостями, використовується політичними силами та лідерами як лівого, так і правого спрямування. Різноплановість історичного розвитку популізму як політичного феномена повною мірою включає всю множиність підходів до тлумачення даного поняття.

У науковій літературі можна зустріти багато визначень популізму, кожне з яких має право на життя, оскільки, розкриває окремий його аспект. Якщо згрупувати дефініції за певними видовими ознаками, то популізм можна визначити як: (1) ідейну течія, що відображає масові настрої, прагнення людей; (2) політичний рух, який прагне здобути владу для блага усього народу, який виникає в результаті реакції суспільних елементів на стрімкі економічні, соціальні, політичні і культурні зміни з метою реставрації (або адаптації) простих традиційних форм і цінностей; (3) певний тип ідеології, що підтримує ідею сильної держави за прямої участі народу в державному управлінні та при цьому враховує національні суспільні традиції, та їх специфічні інтереси; (4) сукупність лозунгів і дій, а також форм, методів та технологій, що застосовуються політичними діячами з метою здобуття і поглиблення підтримки з боку широких народних мас; (5) різновид поведінки політика, схильність завойовувати популярність, визначити свою громадсько-політичну діяльність, використовуючи прості, зрозумілі населенню аргументи і пропозиції [4, С. 291]. Така систематизація, на нашу думку, дозволяє привнести певну ясність у розуміння змісту популізму.

Етимологія терміну «популізм» вказує на його причетність до «народу» (populus). Зокрема, наближене до категорії «народ» визначення популізму дає Г. Мусіхін, розглядаючи його як апеляцію до народу «з претензією на аутентичне відображення та презентацію інтересів «народу», а також апеляцію до безумовної нормативності його «волі» як обов'язкової підстави для прийняття політичних рішень» [3, С. 47]. Досить лаконічним і точним є визначення С. Московічі, що розглядає популізм як «мистецтво завойовувати симпатії людей» [2].

Питання понятійного визначення та суті популізму порушили Г. Іонеску і Е. Геллнер. Дослідниками подано соціологічну інтерпретацію помірною та реформаційного популізму, а також запропоновано аналіз перспектив популізму в індустріальних

країнах і країнах, що розвиваються. Вони розглядали популізм як авторитарну стратегію контролю над масами, використовувану в умовах поміркованого лібералізму Латинської Америки [7].

Дослідники Д. Макре та Дж. Джермані поєднуючи демагогію з реальними намірами, розглядають популізм як вимогу рівності в умовах авторитаризму. При цьому більш точною його рисою є здатність творців і провідників популізму запропонувати, індивідам зневіреним у корумпованих виборах, менш абстрактну політичну гру. Д. Макре головним завданням суспільства вбачав добробут людини, тому популізм постає у нього як свого роду романтичний примітивізм, із внутрішньою притаманною аполітичністю, що не сприяє утворенню стійких політичних партій, які б змогли існувати не залежно від вимог масового руху. Центром складової популізму є особистість, зокрема її моральний аспект. Відповідно до нього суспільство, здійснюючи свою економічну та соціальну політику, має робити все можливе і не можливе для забезпечення щасливого добробуту рядової людини, її матеріального благополуччя та духовної гармонії, що є характерним як для марксистської ідеології, так і у відповідній мірі лібералізму. Проте, як зазначає Д. Макре, досягнення такого результату здійснюється різними методами: якщо для марксизму це досягається лише революційним шляхом, то для лібералізму – шляхом збереження приватної власності. Для популізму характерним є вирішення вказаних задач шляхом прийняття одного або кількох простих рішень, які зможуть кардинально змінити на краще ситуацію у суспільстві [1].

З позиції вітчизняного дослідника О. Яроша, популізм – це завжди відхід від справді актуальних проблем, від об'єктивно існуючих інтересів і потреб людей, що відволікає суспільство від реальності та затягує його в світ ілюзій, нездійснених мрій та очікувань. Популізм завжди виникає на ґрунті розчарування, причому на ньому ж найчастіше й завершується. А головним завданням популізму є встановлення зв'язків між видимим і сушнім, створення такої суспільної картини, в якій відсутній будь-який натяк на суперечності, тобто немає фактору, що зумовлює реальний суспільний розвиток [6, С. 23].

На нашу думку, основною причиною наявності в науковій літературі великої кількості підходів до визначення популізму слід

вважати різноплановість застосування його на практиці. Тому, сьогодні виявляється дещо складним формулювання однозначного правильного визначення популізму, але в науковій літературі можна виокремити два основні підходи до його інтерпретації: по-перше, як політичної риторики; по-друге, як стилю політики. Якщо перший міститься в сфері етики, то другий – у сфері технології. З позиції політичної риторики популізм визначають як особливий політичний феномен, що ґрунтується на засадах інспіраційного лідерства та політичної демагогії типу міфологізації, маніпулювання масовою свідомістю і громадською думкою через вираження повсякденних, а відтак, обмежених і тимчасових інтересів, потреб народу для досягнення визначеної політичної мети, зазвичай пов'язаної із завоюванням або утриманням влади [5, С. 213].

Узагальнюючи вище зазначене, можна зробити висновок, що з теоретико-методологічної точки зору більшість дослідників підходять до розгляду популізму або виключно як політичного феномена, або ж як незамінної складової багатьох ідеологій, тому у своїй основі популізм розглядається, як такий що проявляв себе, з одного боку, як політична риторика, а з іншого – як стратегія влади.

На ранніх етапах своєї історії поширення популізму було зумовлене головним чином слабким освітнім та духовним розвитком суспільства, а сам він був закономірним етапом суспільної еволюції. Пізніше, з удосконаленням засобів та механізмів управління суспільною свідомістю, демократичних інститутів влади та політичних партій популістські ідеї почали вноситись в уже підготовлені спеціальною пропагандистською машиною маси. У цей час популізм стає дієвим засобом завоювання та утримання влади і панівна група використовує його для політичного рокирування та збереження влади, а опозиція – для часткового перерозподілу.

Список використаних джерел:

1. Дейвикс К. Популизм / К. Дейвикс [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://inosmi.by/2012/11/27/populizm/>
2. Московичи С. Век толп: исторический трактат по психологии масс / С. Московичи. – Москва : Центр психологии и психотерапии, 1998. – 475 с.

3. Мусихин Г. Популизм: структурная характеристика политики или «ущербная» идеология? / Г. Мусихин // Полития. – 2009. – № 4 (55). – С. 40–53.
4. Радь Т. Теоретичні засади популізму / Т. Радь // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Політологія. Соціологія. Філософія. – 2009. – Вип. 13. – С. 289–293.
5. Філософія політики : короткий енциклопедичний словник / авт.-упоряд. В. П. Андрущенко та ін. – Київ : Знання, 2002. – 670 с.
6. Ярош О. Політичний популізм: теорія і практика передвиборного «флірту» / О. Ярош // Контекст. – 2002. – № 2. – С. 21–25.
7. Ionescu G. Populism: Its Meaning and National Characteristics / G. Ionescu, E. Gellner // Technology and Culture. – 1970. – Vol. 11, № 2 (April). – P. 327–329.

Ірина Баєр

Науковий керівник – д. політ. н.,

доц. Юрійчук Є.П.

Чернівецький національний

університет імені Юрія Федьковича

Формування концепції громадського мовлення

У сучасному суспільстві телебачення – це потужний політичний засіб, який існує під пильною увагою як представників влади, так і громадськості. Воно є дієвим засобом для знищення монополії держави в інформаційному просторі та інструментом побудови вільного та демократичного суспільства. Пересічним споживачем продукції аудіовізуальних засобів масової інформації може виступати будь-хто: студент, пенсіонер і навіть дворічна дитина, яку неможливо відірвати від телевізійного екрана, коли вона переглядає рекламу. Тому не можна недооцінювати роль та місце інституту суспільного мовлення як потужного засобу формування суспільної свідомості в умовах інформаційного суспільства, що й зумовлює нагальну потребу вивчення його теоретико-концептуальних засад.

Концепція громадського мовлення почала розроблятися в 1920-ті роки в західноєвропейських країнах у зв'язку з появою радіомовлення. Необхідність встановлення громадського контролю

над новим засобом масової інформації обумовлювалася, з одного боку, обмеженим числом ефірних частот, за якими транслювався радіо (а пізніше і телевізійний) сигнал, а з іншого – розумінням значимості таких ЗМІ як засобів впливу на масову свідомість.

Концептуальні основи громадського мовлення та різні погляди науковців на його сутність, змушують нас глибше дослідити даний інститут, а також проаналізувати історію виникнення самої концепції громадського мовлення.

Ідея громадського мовлення розвивалася паралельно з демократією і, з одного боку, може розглядатися як її продовження, а з іншого – як одна з функцій. Один з провідних теоретиків демократії А. де Токвіль підкреслював, що вільні ЗМІ мають вирішальне значення для боротьби меншин з тиранією більшості і зміцнення демократичного суспільства. ЗМІ зближують людей і виступають в ролі консультанта, забезпечуючи майданчик для вираження різних поглядів, обміну ідеями та участі в політичних дебатах.

Як відзначає Д. Келлнер, саме громадське мовлення найбільш повно відповідає тим вимогам, які пред'являються до ЗМІ в демократичному суспільстві [3]. Таким чином, можна говорити про громадське мовлення як про органічну частину збалансованої системи, яка необхідна для підтримки і обслуговування демократії в суспільстві.

Ю. Хабермас вказує, що громадське мовлення було створене державою «оскільки в іншому випадку воно не могло б виконувати своїх функцій і не було б в достатній мірі захищене від капіталістичного впливу» [4, с. 226-245]. Дослідник також вважає, що громадське мовлення може розглядатися як зразок інституту, який існує поза впливом політики, бізнесу і навіть аудиторії, до якої воно звертається. Йому не потрібно домагатися певних економічних цілей, а те, що воно створює, призначене та доступно для суспільства в цілому, а не тільки для тих, хто може оплатити підписку.

Розвиток концепції громадського мовлення тісно пов'язаний із історією і практикою британської корпорації BBC (British Broadcasting Corporation) та ім'ям її першого генерального директора Джона Рейта. Його відома концепція «інформувати, просвітлювати і розважати» одночасно зраджувала аксіомі комерційної сутності телебачення [1]. У цій відомій формулі BBC

розважальна функція трактувалася ним нерозривно з інформуванням та просвітою і покликана була формувати смак глядачів. Найважливішими аспектами концепції Дж. Рейта були також поняття «неупередженість», а в умовах існування абонентської плати підзвітність перед аудиторією, яка сама ж фінансує громадське мовлення, означає і відповідальність перед нею, а не перед політичною елітою, тобто урядом, парламентом тощо. Ця проблема постала перед Дж. Рейтом і BBC загалом у 1926 р., в період загальнобританського страйку проти тодішнього уряду. Саме тоді вперше в історії громадського мовлення він побачив існування цієї проблеми, хоча і не зміг її вирішити. Дж. Рейт переконував, що BBC знаходиться на службі у британської нації, однак уряд, обраний цієї ж нацією, наполягав, щоб BBC стала на бік уряду і відповідним (бажаним) чином висвітлювала страйк [1].

Відзначимо, що у 30-50-х роках XX ст. ідея суспільного мовлення була обумовлена обмеженням числом ефірних частот, доступних для трансляції телевізійних передач. Оскільки ефірний простір розглядався, з одного боку, як обмежений ресурс, а з іншого – як суспільне благо, яке має належати всім (як, наприклад, вода і повітря), було вирішено забезпечити громадський контроль за ефіром – за допомогою громадського телерадіомовлення.

Починаючи з середини 80-х років XX ст. стан розробки концепції громадського телебачення в світі може бути охарактеризований одночасно і як криза, і як перехідний період. Тоді, у 1985 році дослідники Стів Барнетт і Девід Дочерті відзначили, що «ті елементи громадської служби мовлення, які розробляються в рамках будь-якої системи, повинні зберігатися, щоб забезпечити появу нових комунікаційних технологій. Це не просто збереження існуючого інституту, яким він є або яким він міг би стати, а медіа ландшафт в цілому» [2, с. 23-27].

На початку XXI ст. концепція громадського мовлення була закріплена в Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи державам-членам «Про заходи підтримки демократичного та соціального поширення цифрового мовлення». У цьому документі визначено, що громадське мовлення є основним фактором об'єднання демократичних суспільств. Крім того цій Рекомендації було вказано, що громадське мовлення є протипоказом приватному телерадіомовленню (ст.18).

Отож, у результаті концептуального аналізу громадського мовлення стає зрозумілим, що служба громадського мовлення як модель організації ЗМІ була розроблена для подолання внутрішньої слабкості та недоліків двох панівних систем організації мовлення – моделі радіо- і телемовлення під державним контролем і комерційної структури, орієнтованої на отримання прибутку.

Список використаних джерел:

1. *Albertazzi D. The Media: An Introduction [Electronic resource] / D. Albertazzi, P. Cobley // Routledge. – 2009. – Access mode: <http://www.amazon.co.uk/The-Media-Introduction-Daniele-Albertazzi/dp/1405840366>.*
2. *Barnet S. Purity and Pragmatism: Principles of Public Service Broadcasting. / Barnet S., Docherty D. In J. G. Blumler and T. J. Nossiter (eds) // Broadcasting Finance in Transition. – 1991. – P. 23-37.*
3. *Kellner D. Public access television and the struggle for democracy [Electronic resource] / D. Kellner // Official website of Graduate School of Education and Information Studies. – 1992. – Access mode: <https://www.google.com.ua/search?client=opera&q=Kellner+D.+Public+access+television+and+the+struggle+for+democracy&sourceid=opera&ie=UTF-8&oe=UTF-8>*
4. *Романов П.В. Публичная сфера: теория, методология, кейс-стади: коллектив. моногр. / Под ред. Е.Р. Ярской-Смирновой и П.В. Романова (Библиотека «Журнала исследований социальной политики»). – М. : ООО «Вариант»: ЦСПГИ, 2013. – С. 226-245*

Мирослава Горинюк

Науковий керівник –
доц. І.М. Мельничук

Теоретичні аспекти дослідження основних напрямів концепту «іслам»

Ісламський виклик Європі та світу – складова частина ісламського чинника, під яким розуміється зростання значення та впливу мусульманських країн у світовому історичному процесі.

Наукове дослідження ісламського дискурсу в світовій політиці має низку дискусійних протиріч, які пов'язані із відсутністю чіткого категоріального апарату.

У свою чергу поняття «іслам» є досить широким, трактується, як релігійне віровчення [1, с.7]. Водночас під «ісламізмом» дослідники переважно розуміють політизований іслам або його радикально – екстремістський напрямок.

У рамках проблеми дослідження ісламу, науковці виділяють такі поняття як: ісламський фундаменталізм (салафізм), традиціоналізм, консервативний і оновлений ісламізм.

У XX столітті фундаменталізм стає одним із найвпливовіших напрямків, який розвивався в ісламському світі. Поступово у науковій літературі відбувається заміна терміну «ісламський фундаменталізм» на «салафізм».

Ісламський фундаменталізм, у свою чергу, пропагує радикальну ідеологію салафізму, на основі якої відбувається формування екстремістських релігійно- політичних угруповань, які з використанням методів насильства та терору, примусово нав'язують його мусульманам [2, с.124].

Одним із перших політизованих і радикальних напрямків ісламської думки став – ваххабізм. У 1990-х роках термін «ваххабізм» увійшов у широкий загальний використання. Прихильники ваххабізму виступають за повернення ісламу до першоджерел шляхом відмови від релігійних і політичних нововведень.

До радикальних термінів також відносять й «джихадизм», характерний для позначення воєнних угруповань, які оголошують священну війну «невірним».

У сучасному ісламі активно розвивається течія – традиціоналізм і модернізм. До традиціоналістів, які виступають проти будь-яких змін у сучасному ісламі, відносяться представники офіційного ісламського духовництва, які підтримують існуючі політичні режими. Щодо фундаменталістів, то вони ставлять перед собою завдання повернутися до устрою за часів життя пророка Магомета і раннього Халіфату.

Модерністська течія та її представники переслідують ідею трансформації ісламу у цивілізаційний світ. У кожній із таких течій прослідковуються подібні радикальні погляди. Термін «ісламський радикалізм» в окремих джерелах також можна знайти як ототожнення з «екстремізмом» і «тероризмом» [1, с. 22].

Підсумовуючи, варто зазначити, що на сучасному етапі відсутнє чітке та однозначне трактування концепту «іслам». Чимало понять у теоретичному аспекті переплітаються та мають спільні характерні ознаки. Однак, у практичній площині, окремі з них несуть відкрити загрозу для сучасного світу.

Список використаних джерел:

1. *Мирский Г. Ислам, исламизм и современность / Г. Мирский // Исламский фактор в истории и современности. – М., 2011. – 349с.*
2. *Політологічний енциклопедичний словник / [Упорядник В.П. Горбатенко]. За ред. Ю.С. Шемшученко, В.Д. Бабкіна, В.П. Горбатенка. – 2 вид, доп. І перероб. – К. : Генеза, 2004. – 736 с.*

Катерина Карпо, магістранта
Науковий керівник – д. політ. н.,
проф. Н. Ю. Ротар

Оновлення теоретико-методологічного інструментарію дослідження міжнародних організацій

В умовах глобалізації національні та інтернаціональні інтереси держав вимагають більш активної співпраці на постійній основі. З цією метою держави беруть більш активну участь в діяльності міжнародні організації і “наділяють їх міжнародно-правової суб’єктністю, необхідною для здійснення чітко окреслених функцій” [2, р. 39]. Отже, правосуб’єктність міжнародних організацій є похідною від правосуб’єктності держав, тому міжнародна організація, будучи суб’єктом міжнародного права, є інституцією, створеною на основі міжнародного договору для досягнення спільних цілей, що має свої постійні органи.

Міжнародні організації як багатосторонні інститути з позицій їх ролі як суб’єктів і форумів, а також з позиції режимного та інституціонального/неоінституціонального підходів є політичними інститутами, які не мають самостійного (поза контекстом національних держав) бюрократичного апарату, а отже, є суб’єктами

світової політики – влади, здатної легітимізувати ті чи інші ідеї без посередництва держав та не здатні заперечувати суверенітет урядів своїми обмежувачими діями. У сучасному світі все більшого поширення набувають так звані «гібридні» міжнародні організації, що поєднують в собі елементи міжурядового та неурядового співробітництва. Саме це стимулює оновлення теоретико-методологічного інструментарію дослідження ролі міжнародних організацій в сфері реалізації ними проектної діяльності на територіях національних держав.

Одним з таких напрямів оновлення є підхід Дж. С. Баркіна, який претендує на універсальність, оскільки зорієнтований на вивчення ролі практично всіх багатосторонніх інститутів міжнародного співробітництва, зокрема неурядових і змішаних міжнародних організацій. Дж. С. Баркін застосовує чотири пари термінів, необхідних для систематизації теорій міжнародних організацій: суверенітет і глобалізація, могутність і взаємозалежність, режими та інститути, ефективність та ідеї [1, р. 35 – 42].

Звертаючись до першої пари, слід зазначити, що в сучасних теоріях процес глобалізації часто не сприяє зміцненню суверенітету національних держав, а скоріше навпаки – призводить до його ослаблення. Дж. С. Баркін аналізує цю проблему з позицій участі в ній міжнародних організацій, зокрема чи розглядати міжнародні інститути як самостійних гравців на зовнішньополітичній арені, чи як вторинні інструменти зовнішньої політики незалежних держав? Відповідаючи на це питання, звертається до відмінностей між реалізмом, інтернаціоналізмом і універсалізмом. Відштовхуючись від загальних підходів, Дж. С. Баркін виокремлює тільки те, що стосується теорії міжнародних організацій. Науковець чітко констатує, що реалісти розглядають багатосторонні інститути виключно як інструмент політики держав; інтернаціоналісти зводять роль міжнародних організацій до нагляду за дотриманням правил гри у взаєминах між окремими державами, хоча й визнають первинну роль останніх; універсалісти вважають, що міжнародні інститути виступають творцями і виразниками думки глобального громадянського суспільства, де найбільшого значення мають не держави, а люди, що населяють земну кулю. За допомогою інтернаціоналістського підходу легше зрозуміти цілі співробітництва держав, а використовуючи реалістської метод – усвідомити, як сильніші країни використовують

міжнародні організації для досягнення своїх інтересів за рахунок більш слабких держав [1, р. 125 - 128].

Аналізуючи другу пару відмінностей (відмінності між могутністю, під якою автор розуміє прагнення до переваги і взаємозалежністю), Дж. С. Баркін вдається до використання трьох наявних підходів. На його думку, реалісти розглядають ступінь могутності як основний критерій для визначення статусу держав у системі міжнародних відносин. Інтернаціоналісти і універсалісти відповідно вказують на те, що взаємозалежність народжує прагнення держав до співпраці або до заміни держав централізованим апаратом прийняття рішень [1, р. 182 - 184]. Зауважимо, що науковець розглядає могутність з двох позицій, по-перше, як могутність окремих держав всередині міжнародних організацій та самих багатосторонніх інститутів. Всередині організацій держави можуть володіти переговорною владою, впливати на визначення порядку денного, формувати інституційну бюрократію і процедури. Ці фактори впливають на розподіл могутності між державами всередині міжнародних інститутів. Наприклад, відмінності в ступені могутності можуть бути зафіксовані в системі прийняття рішень: не всі організації працюють за принципом "одна країна, один голос" (МВФ, Рада Безпеки ООН). Водночас самі міжнародні інститути мають здатність поширювати і розподіляти потоки інформації та легітимізувати ті чи інші дії держав. Прикладом такої влади може слугувати діяльність Генерального секретаря ООН, чиї заяви суттєво впливають на розвиток міжнародних відносин чи Ради Європи, яка впливає на європейську систему міжнародних відносин.

Третя пара термінів режими - інститути, згідно з підходом Дж. С. Баркіна, відображає відмінності між двома підходами до вивчення міжнародних організацій. Прихильники режимного підходу аналізують вплив багатосторонніх інститутів на поведінку інших акторів світової політики, в основному - держав. У цьому випадку міжнародна організація постає в ролі розробника норм і правил, які багато в чому визначають міжнародні відносини. Інституціоналісти, навпаки, вивчають діяльність міжнародних інститутів як самостійних акторів, намагаючись зрозуміти їх внутрішню структуру і реалізувати у їх рамках механізми прийняття рішень. Фактично інституційний та режимний підходи обрали в якості предмета вивчення різні аспекти існування міжнародних

організацій і тому можуть бути використані при аналізі діяльності одних і тих же інститутів [1, р. 192 – 193].

Четверта пара категорій, обрана Дж. С. Баркіним для визначення методологічних принципів дослідження міжнародних організацій – ідеї та ефективність, заснована на протиставленні раціоналістів і рефлексивістів як різних напрямків режимного підходу. Прихильники раціонального напрямку виходять з того, що держави є учасниками великого міжнародного ринку, які прагнуть максимізувати свій прибуток у своєрідній торгівлі міжнародними правовими нормами і правилами. Міжнародні інституції покликані вирішити завдання мінімізації трансакційних витрат, поліпшення потоків інформації та конкретизації прав власності. Залежно від успішності реалізації цих завдань визначається й ефективність організацій. Рефлексивісти ж акцентують особливу увагу на тому, що міжнародні організації необхідні для створення нових легітимних правил гри. На їхню думку, інститути визначають загальнолюдські цінності, народжуючи свого роду нові ідеї, і за їх допомогою регулюють міжнародні відносини, створюючи своєрідні табу у відносинах між державами [1, р. 207 – 209]. Ефективність організацій визначається самим фактом створення нових норм, побічно обмежують варіанти діяльності держав.

В рамках системи взаємодії у міжнародних організаціях, національні держави отримують реальні можливості співвідносити свої національні інтереси і державний суверенітет з потребами міжнародного співробітництва. Помилково вважати, що участь в міжнародній організації “неминує веде до обмеження державного суверенітету держав-членів” [3, р. 252]. Участь окремих суверенних держав в дедалі більшій кількості міжнародних організацій суттєво впливає на характер їх двосторонніх відносин з іншими суб’єктами міжнародних відносин, помітно звужуючи простір для зовнішньополітичного маневрування. У своїх двосторонніх відносинах держави не можуть не враховувати зобов’язання, які вони беруть перед багатьма міжнародними організаціями і перед міжнародним правом.

Список використаних джерел:

1. *Barkin S. International Organization: Theories and Institutions.* – Palgrave Macmillan, 2006. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

https://stackofideas.files.wordpress.com/2012/02/j-_samuel_barkin_international_organization_thebookfi-org.pdf

2. Bennett I. A. *International Organizations: Principles and Issues* / I. A. Bennett. 7th Ed. – New Jersey: Englewood Cliffs, 2001. – 518 p.
3. Carlsnaes W. *The Agency-Structure Problem in Foreign Policy Analysis* / W. Carlsnaes // *International Studies Quarterly*. – 1992. – September. Vol. 36. – № 3. – P. 245 – 270.

**Катерина Семенюк,
студентка**

*Науковий керівник – д. пол. н.,
проф. Н.Ю. Ротар*

Категорія «регіональний політичний режим» у політичній науці

Регіональний політичний режим – це невід’ємна складова цілісної системи, такої як політичний режим держави. По суті політичний режим країни – це основа функціонування регіонального політичного режиму, але при цьому існує ряд особливостей, які відрізняють політичний режим у регіонах залежно від закономірностей функціонування його компонентів на місцях. Характеризує регіональний політичний режим особлива регіональна політична влада, регіональна політична еліта, фактор регіонального політичного лідерства, регіональна політична культура тощо. Як ми бачимо, кожен і цих компонентів «творює» регіональний політичний режим і говорити про нього як про цілісне поняття ми можемо тоді, коли аналізуємо характерні особливості кожного із цих компонентів.

Категорія є досить спірною. Існує думка, що поняття «політичний режим» доцільно використовувати стосовно держави в цілому. Напроти інша точка зору полягає в тому, що поняття «регіональний політичний режим» умовно застосовують щодо окремих регіонів держави, але з урахуванням, що не для кожного регіону і не для кожної держави. Обов’язковою умовою для існування регіонального політичного режиму є гетерогенність держави, що виявляється в наявності таких функціонуючих складових,

які є різнорідними, але водночас складають цілісну систему. Наприклад, це може бути поліетнічність та поліконфесійність в середині країни. Але слід враховувати, що ступінь гетерогенності визначає стабільність політичної системи. Чим вищий рівень гетерогенності, тим менш стабільною є система.

Для наявності регіонального політичного режиму держава має бути бажано федеративною, однак і в унітарній державі такий режим має місце. Нестабільні, аморфні або типові ситуації в регіонах навряд чи можуть розглядатись як зрілі політичні режими або як особливі політичні режими. Там, де є автономні і відокремлені регіональні спільноти, там можна вести мову про особливості регіонального політичного режиму [1].

Говорячи про особливості регіонального політичного режиму слід звертатись до питання ролі та місця регіональних структур влади. Регіональні структури влади охоплюють:

- державні утворення – суб'єкти федерації;
- адміністративно-територіальні автономії;
- органи регіонального самоврядування;
- територіальні громади.

Суб'єкти федерації за політико-правовим статусом є державними утвореннями, які частково наділені ознаками суверенітету, тобто мають конституцію, парламент, уряд, іноді судову систему, громадянство, а також військові формування (наприклад, у США), державні символи – герб, прапор, гімн [2].

Регіональна влада на території унітарної держави вважається місцевим самоврядуванням. Тут відсутнє характерне для федерацій регіональне самоврядування.

Згідно централізованої моделі організації регіональної влади в унітарній державі, передбачається відсутність органів самоврядування і на регіональному рівні діють лише структури центральної адміністрації, очолювані призначеними з центру чиновниками.

Дуалістична модель передбачає одночасно наявність на регіональному рівні представників центральної адміністрації та органів регіонального самоврядування.

Суть англосаксовської моделі полягає в тому, що регіональна влада є органом місцевого самоврядування. При цьому не передбачається наявність агентів центральної адміністрації, як у випадку дуалістичної моделі місцевого самоврядування.

Звертаючись до громадської концепції, місцеве самоврядування розглядається на рівні первинних суб'єктів-громад, які виконують функції місцевого значення. Згідно з цією концепцією регіональний рівень самоврядування можливий лише за умови добровільного об'єднання територіальних громад села, селища, міста у певні асоціації, визнані та гарантовані державою [3].

Режим функціонує конкретним чином залежно від особистості лідера. Стиль управління регіонального лідера визначає стиль управління регіонального політичного режиму. Фактор лідерства пов'язаний із фактором стабільності, інтеграції інтересів різних груп населення. Лідери – це ініціатори перетворень, вони формують стратегію розвитку регіону, визначають засоби її реалізації [4].

Подібно до ролі фактору лідерства, яку він відіграє у функціонуванні регіонального політичного режиму має місце фактор регіональної політичної еліти. Регіональна політична еліта представляє собою соціальну страту, яка досягла найвищого політичного статусу, справляє вирішальний вплив на процеси прийняття стратегічних політичних рішень у регіоні, впливає на ціннісні орієнтації суспільства, має вплив на цілі, форми і спрямованість регіонального політичного процесу в порівнянні з недержавними суб'єктами політики – партіями, громадськими рухами, профспілками [5, с. 375].

Участь представників бізнесу, які відносяться до еліти, сприяють політико-економічному розвитку регіону і формують його конкурентну спроможність [5, с.375-376].

Самодіяльні громадські актори виступають альтернативою для діючої еліти та сприяють формуванню умов політичної конкуренції на регіональному рівні [5, с. 376].

Ще однією особливістю регіонального політичного режиму є наявна регіональна політична культура, яка відображає існуючі і характерні для населення конкретного регіону цінності, норми і традиції, оскільки весь комплекс суспільних взаємин, комунікації суспільства і влади, погляди регіонального населення на суспільно-політичний розвиток як свого регіону, так і всієї держави [6, с. 70].

Куруючись усталеними поглядами, інтересами, мотивацією, що сформувалась у суспільства протягом певного часу у певному регіоні, суспільство впливає на формування регіональної політики

та на суспільно-політичне життя конкретного регіону. Характерна політична культура робить регіональний політичний режим особливим.

Список використаних джерел:

1. *Регіональні політичні режими [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://um.co.ua/9/9-3/9-38699.html>*
2. *Гелей С. Регіональні структури влади та місцевого самоврядування [Електронний ресурс] / С. Гелей, С. Рутар // Політологія. Навч. посіб. – 2001. – Режим доступу: http://npu.edu.ua!/e-book/book/html/D/iplp_kspd_Gelei_Rutar/*
3. *Моделі регіональної влади в унітарній державі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://um.co.ua/9/9-3/9-38691.html>*
4. *Інститути регіонального політичного лідерства: критерії ефективності функціонування [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://viz.at.ua/news/79_instituti_regionalnogo_politichnogo_liderstva_kriteriji_efektivnosti_funkcionuvannja/2013-06-17-712*
5. *Рибалка С. В. Регіональний політичний режим та регіональна політична еліта: способи взаємодії у транзитивних суспільствах / С.В. Рибалка // Гілея: науковий вісник. – 2014. – №83. – С. 374-376.*
6. *Еремина Н.В. Региональная политическая культура как фактор государственного развития: интеграция versus дезинтеграция / Н.В. Еремина // Вестник СпбГУ. – 2011. – №3. – С. 70-78.*

КОНКУРЕНЦІЯ ФОРМАЛЬНИХ І НЕФОРМАЛЬНИХ ПОЛІТИЧНИХ ІНСТИТУТІВ У ПОЛІТИЧНИХ ПРАКТИКАХ КРАЇН ЄВРОПИ ТА В ЄС

Dr. Alain Delcamp

*Honorary Secretary General of the
French Senate,*

*Deputy Chairman of French association
of Constitutionalists/ Paris, France*

French institutional and political debate at the eve of presidential election (April, 23 th, May 7 th 2017)

Presidential election is the most “*founding*” event of French political life since 1965, first improvement of the 1962 constitutional revision, approved by referendum (in contested circumstances) by the French people, instituting the direct president’ election by the universal suffrage.

President of the Republic is the most important institution in the French institutional system since 1958, so far that an important fringe of the French public opinion still considers that the Vth Republic created a rather unbalanced structure of the central authority. Scheduled in reaction to a constitutional history characterized by a very strong instability (during the III as well IV Republic since 1875) due, according to general de Gaulle opinion, to a too large influence of Parliament and political parties (the “*party regime*”), 1958 French Constitution granted to the President one of the strongest range of powers – even the strongest – among liberal democracies in the world: the nomination of the Prime Minister and government, the Presidency of the Council of Ministers, the Head of the armies and a non contested special role in foreign (including European) and defense policy, the nomination of the main Civil servants (including three members of the Constitutional Court and its Chairman), the power of dissolution of the National Assembly without condition,

exceptional powers in case of emergency, the power to call for a referendum or a constitutional revision. Despite of these large competencies and powers, the French president is ***de facto* politically irresponsible**.

Of course, all along the quite sixty years of the Vth Republic, such a powers were **progressively framed or balanced** (the Constitution was revised more than twenty times) **but not really limited**. Moreover, the circumstance that the voters generally **used to give a majority to the President inside the National Assembly**, we can observe only three exceptions, which confirm **the weakness of the countervailing powers** (government is not responsible in front of the Senate). Even when the "*parliamentary majority*" is different from the "*presidential majority*", and if in that case, the French institutions **appears as classical parliamentary regime under the leadership of Prime Minister**, the power of "*influence*" of the President remains very great. The situation is called "*cohabitation*" but, until today, the issue was the same: the President was reelected.

So, despite that the French political regime could be considered as a "*mixed one*" (presidential and parliamentary) or "*sui generis*" it has worked more as a presidential one (without the countervailing powers of, for instance, the Congress, the Supreme Court and federalism as in a case of United States of America). **With the reduction of the Presidential mandate at five years (instead of the traditionally seven years since 1873) in 2000 and, moreover, the decision to organize Parliamentary elections just after the Presidential one** (this year in June) the President is quite sure to obtain a majority in Parliament for the five forthcoming years of his mandate.

So, these are key reasons explaining why the Presidential campaign is so important for the future of France.

Nevertheless, the present campaign and its premises reveal that it could be, this year, a little bit exceptional:

The Vth political system is still very controversial and a part of the political parties (extreme left but also liberals and a large fringe of left) consider that this Constitution is not very "*democratic*" and looks like a "*republican monarchy*" than whatever else.

On the other hand, the supporters of the existing system (Gaullist party and what we called "*governmental parties*") are still a ma-

jority (even if they proclaim their will to preside in a more balanced way).

In fact, the main reason of setting up such a Republic has to be found in French history in order to overcome the trend of instability, and the French difficulty to reach spontaneously to a “*two party system*”.

We are nevertheless entering a new era, and for several reasons:

- The economic crisis provoked a kind of “*moral crisis*” and a very high degree of distrust regarding national politics and politicians: The strong power of the President appears inefficient and having no more right justification.
- The political parties are themselves in a deep crisis, proves with the last idea to prevent their implosion with the organization of “*primaries*” to choose their candidate. The result was very unsatisfactory and the two winners of the right (“*les Républicains*”) and left (the Socialist party) primaries didn’t succeed to gather all the supporters of their respective party.
- These parties themselves were contested by some independent candidates (or representatives of the so-called “*anti-system parties*” from the extremes, right and left). According to the more recent opinion polls (25 of March), ***the two more probable qualified candidate for the second round should be emerging from the “anti-system” sector.***

So far, from the current Presidential election too **many questions arise which could be considered as “existential” ones:**

- Could the Political system of the Vth Republic survive?
- The probable new President, with a very few or total lack of experience of power, could be strong enough to manage with so complicated situation?
- Could the “*legislative*” (parliamentary) election give him (or her) a necessary majority? In fact, one could have difficulties to find allies, the other defend a mixed (left and right) majority, but without any deep rooted party to support him/her.
- Moreover, one can hesitate to evaluate the impact of the two programs (the first is quite radical, noticeably regarding the position of France towards Europe, the second is, at this

stage, a little bit vague and its main argument is the candidate profile and good will).

At least, France is facing a very astonishing situation and, perhaps, a historical one.

So it could be of high interest to discuss and comment such a contest, with far-going consequences.

*Lecturer PhD. **Constantin-Vasile TOCA***

University of Oradea, Romania

*PhD. Candidate. **Alexandra RADU***

“Babes – Bolyai” University Cluj

Napoca, Romania

The Evaluation of the Joint Operational Program Romania-Ukraine 2014-2020

After the Second World War in particular, Europe has become divided, appearing a series of new frontiers, including political ones, which have split the continent into several parts. [2, p.10].

Cross-border cooperation was an effective form of sustainable cross-border development, so that over time this cooperation took many forms in Europe: for example in 1974, the *Resolution on Co-operation between Local Communities in Frontier Areas*, in 1987 the Declaration on Cross-Border Cooperation, in 1998 the Community Charter on Regionalization, in the 2002 the *Strategies for Promoting Cross-Border and International Cooperation in an Enlarged European Union*, in 2004 the *Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council establishing a European Grouping of Cross-Border Cooperation (EGCC)*, [1.p.45] and since 2006 under the aegis of structural funds in accordance with Regulation (EC) No 1083/2006 and Regulation (EC) No 1080/2006, issued by the European Parliament and the Council on the 5th of July 2006, the new European legal instrument the *European Grouping of Territorial Cooperation (EGTC)* [2, p.154], the first such European Territorial Cooperation structure

being the Lille – Kortrijk-Tournai (LKT) Eurometropolis, established in 2006.

Cross-border cooperation at the external borders of Europe remains a priority for the EU in the 2014-2020 period, just as in the old program of 2007-2013. This cooperation under the European Neighbourhood Policy Instrument will create an added value to the border regions, aiming at the achievement of an area of shared prosperity and good neighbourliness between EU Member States and their neighbours, and in this study we wish to reach our target area, the countries, Romania and Ukraine.

Thus, this paper aspires to assess the Joint Operational Program Romania-Ukraine 2014-2020, in close conjunction with the Agenda 2020, based on the evaluation of the *Romania-Moldova-Ukraine Eastern Partnership Territorial Cooperation Programme* [3, p. 489-502].

The assessment of the programme through the prism of its objectives is aimed at highlighting the early premises of this new financial exercise in relation to the previous budgetary exercise. At the end of this paper, we will try to propose measures and recommendations through which the studied program could contribute as an added value to the achievement of sustainable and continuous development at all its levels (economic, social, legal, safety) and to raising of life standards in the involved border areas.

References

1. Klara Czimre, *Cross-Border Co-operation – Theory and Practice, Debreceni Egyetem Kossuth Egyetemi Kiadoja, Debrecen, 2006*
2. Constantin – Vasile Țoca, *Romanian – Hungarian cross-border cooperation at various territorial levels, with a particular study of the Debrecen – Oradea Eurometropolis (European Grouping of Territorial Cooperation – EGTC), Editura Universității din Oradea, Oradea, 2013*
3. Constantin Toca, Bogdan Pocola, Alexandra Radu, *Cross Border Cooperation and Evaluation of the Eastern Partnership Territorial Cooperation Programme between Romania-Moldova-Ukraine, in EU Relations with Eastern Partnership: Strategy, Opportunities and Challenges, Edited by Carlos E. Pacheco Amaral, Gaga Gabrichidze, Ioan Horga, Anatoly Kruglashov, Ewa Latoszek, Marta Pachocka, Vasile Cucerescu, Editura Print Caro, 2016*

**Наталія Ротар, д. політ. н,
професор**

Агенції регіонального розвитку vs регіональні політичні режими: фокус Чернівецької області

Агенції регіонального розвитку (*далі* – АРР), як суб'єкти реалізації оновленої регіональної політики, почали утворюватися в країнах Західної Європи наприкінці 1950-х рр., функціонально обмежуючись спектром вирішення поточних питань розвитку територій. Поступово в публічному просторі сформувалося їх розуміння як організацій, що фінансуються суспільством, не підпорядковуються основній діяльності центральних або місцевих державних адміністрацій та створюються заради економічного розвитку, що і є пріоритетом її діяльності. Перебираючи на себе функції модераторів процесів регіонального розвитку, АРР в політичній науці починають визначатися як елемент публічного простору – «структура, створена на основі партнерства між приватним, державним та громадським секторами з метою визначення та комплексного вирішення проблем розвитку конкретної території» [8].

З початком процесів посткомуністичних трансформацій в країнах Центрально-Східної Європи сформувався стійкий інтерес до використання інструментів АРР для регіонального розвитку. Зауважимо, що свого часу Дж. Алден застеріг нові демократії від механічного перенесення сформованого європейського досвіду у сфері формування подібних національних інституцій [7], тож сьогодні він є достатньо варіативним. Наприклад, у Польщі АРР мають статус фондів регіонального розвитку, організаційну форму бізнес-структур, хоча їх діяльність не спрямована на отримання комерційного прибутку (у 1998 р. у Польщі функціонувало близько 90 % від всіх АРР, утворених у посткомуністичних країнах) [10, с. 105]. Досвід Румунії [4, с. 130-131] та Латвії вказує на можливість використання АРР як інструментів розвитку регіонів і на транскордонному рівні. Так, державне агентство регіонального розвитку Латвії (SRDA) є національним регулюючим органом, який підпорядкований Міністерству охорони навколишнього середовища та регіонального розвитку. Розпочавши свою діяль-

ність в сфері управління програмами для підприємців на рівні одного регіону, сьогодні воно бере участь в реалізації програм різних державних і структурних фондів, що фінансуються місцевими програмами підтримки муніципалітетів, і перетворився на суб'єкта в просуванні регіональних інтересів за його межами. Важливими напрямками діяльності SRDA є оцінка та аналіз регіонального розвитку та участь в проектах міжнародного співробітництва, насамперед під егідою ЄС [9].

В Україні процес утворення АРР розпочався з законодавчого унормування, коли 2001 р. була затверджена Концепція державної регіональної політики України, якою передбачалося формування мережі АРР як «необхідного елементу розбудови інфраструктури регіону» [2]. Розгортаючи ідею доцільності АРР як інституціоналізованого посередника процесу узгодження інтересів держави, бізнесу та громадськості на регіональному рівні, українська держава ініціювала створення Асоціації агенцій регіонального розвитку України, яка у рік створення об'єднала 17 агенцій регіонального розвитку з усіх регіонів України, що позиціонували себе в статусі АРР, через три роки – 43 [1]. Наприклад, у 2005 р. у довіднику АРР було вказано про функціонування на території Чернівецької області двох громадських організацій, що позиціонували себе як АРР: Буковинський центр реконструкції і розвитку, очолювана Я. Кирпушко та Центр економічного розвитку міста, на чолі з Н. Філатовою.

Проте, тільки у 2015 р. було прийнято Закон України, який визначив правові межі діяльності АРР як елементу державної регіональної політики, тобто як «системи цілей, заходів, засобів та узгоджених дій центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб для забезпечення високого рівня якості життя людей на всій території України з урахуванням природних, історичних, екологічних, економічних, географічних, демографічних та інших особливостей регіонів, їх етнічної і культурної самобутності» [3].

Згідно Закону, для ефективної реалізації державної регіональної політики відповідними державними адміністраціями можуть створюватись агенції регіонального розвитку, співзасновниками яких «можуть бути регіональні торгово-промислові палати, регіональні асоціації підприємців, регіональні представництва всеукраїнських асоціацій органів місцевого самоврядування чи

асоціації органів місцевого самоврядування регіону, вищі навчальні заклади, наукові установи, профільні громадські об'єднання регіону» [3]. АРР визначалася як неприбуткова установа, що утворюється на засадах партнерства між державним, приватним та громадським секторами, організаціями роботодавців та їх об'єднаннями та не може бути бюджетною установою. Згідно «Типового положення про агенцію регіонального розвитку» у регіоні може бути утворена одна агенція, яка в разі необхідності утворюватиме на території регіону філії і представництва без статусу юридичної особи. Основними функціями АРР були визначені: проведення аналізу соціально-економічної ситуації, проблем розвитку відповідного регіону, подання обласним держадміністраціям пропозицій щодо шляхів їх розв'язання; вивчення досвіду інших держав щодо реалізації регіональної політики та підготовка пропозицій щодо використання позитивного досвіду в регіоні; сприяння, у тому числі шляхом організації та проведення консультативної роботи, у реалізації суб'єктами регіонального розвитку регіональної стратегії розвитку, програм і проектів регіонального розвитку, у підвищенні інвестиційної привабливості регіону, залученні інвестиційних та кредитних ресурсів, міжнародної технічної допомоги, у створенні умов для інституційного та інфраструктурного розвитку регіону [6].

Таке нормативно-правове регулювання процесу створення та діяльності АРР дозволяє ставити питання (1) про те, наскільки функціонуючі регіональні політичні режими в Україні, які до сьогодні відтворюють неформальні практики узгодження інтересів у трикутнику влада – бізнес – громадський сектор зацікавлені у створенні АРР як публічних просторів артикуляції та узгодження інтересів; (2) чи готові регіональні органи державної влади та місцевого самоврядування виступити в ролі агентів публічної політики, а не домінуючих політичних акторів під час взаємодії з іншими агентами, як того вимагають принципи функціонування публічної політики? У пошуках відповіді на окреслені питання, доволі показовим є приклад стратегії діяльності регіонального політичного режиму у Чернівецькій області. Насамперед маємо на увазі те, що ЧОДА скористалася правовою нормою щодо необов'язкового, а можливого створення АРР на території області та не ініціювала її створення до сьогодні. Про АРР згадується тільки в одному офіційному документі «Стратегія розвитку

Чернівецької області на період до 2020 року» і то, тільки у переліку скорочень [].¹ Фактично ЧОДА як суб'єкт регіонального політичного режиму продемонструвала власну зацікавленість у темпоральній трансляції сформованого та апробованого досвіду неpubлічного узгодження інтересів, закріпивши за собою право здійснювати контроль за процесом проектного наповнення регіонального розвитку. Певні сумніви щодо створення АРР як альтернативи регіональному політичному режиму у Чернівецькій області викликає й позиція трьох громадських організацій, які позиціонують себе як агенти регіонального розвитку (Буковинський центр реконструкції і розвитку; Буковинська агенція регіонального розвитку; Центр економічного розвитку міста) щодо потенційної консолідації зусиль та координації проектів в рамках публічного простору узгодження інтересів.

Отже, у фокусі Чернівецької області змагання Агенції регіонального розвитку vs регіональний політичний режим на сьогодні завершується перемогою останнього, що з одного боку вказує на нездатність до трансформації та оновлення в новому інституціоналізованому форматі, визначеному центром, з іншого вказує на потенційний пошук компромісу між суб'єктами режиму з метою його закріплення на рівні АРР.

Список використаних джерел

1. Асоціація агенцій регіонального розвитку України : офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// www.narda.org.ua](http://www.narda.org.ua)
2. Концепція державної регіональної політики: Указ Президента України від 25 травня 2001 року № 341/2001 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/341/2001>
3. Про засади державної регіональної політики. Закон України від 5 лютого 2015 року № 156-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/156-19>
4. Регіональна політика в країнах Європи: Уроки для України / за ред. С. Максименка; Київський центр Ін-ту Схід-Захід. – К.: Логос, 2001.
5. Стратегія розвитку Чернівецької області на період до 2020 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bukoda.gov.ua/page/strategiya-rozvitku-chernivetskoj-oblasti-na-period-do-2020-roku>
6. Типове положення про агенцію регіонального розвитку. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 11 лютого 2016 р. № 258 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/258-2016-%D0%BF>

7. Alden J. *Regional development strategies in the European Union: Europe 2000+* / J. Alden / Edited by J. Alden and P. Boland. United Kingdom. - London: Jessica Kingsley Publishers ltd, 1996.
8. *Creation, Development and Management of RDAs: Does it have to be so difficult? 4th Version* [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.eurada.org/files/RDA/Creation%20development%20and%20management%20of%20RDA.pdf>
9. *Development of Regions in Latvia 2009* [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.vraa.gov.lv/uploads/Development_of_Regions_2009.pdf
10. Gorzelak G. *Regional development agencies in Poland* / G. Gorzelak, M. Kozak, W. Roszkowski // Edited by H. Halkier, M. Danson, C. Damborg. United Kingdom. - London, Jessica Kingsley Publishers ltd, 1998.

Ростислав Балабан
Кандидат політичних наук
 Інститут політичних та
 етнонаціональних досліджень
 ім. Кураса НАН України

Формальні і не формальні інститути комунікації з державою: практика політичних протестів в Україні

В політичній практиці України використовувались формальні інститути для реалізації комунікаційних каналів з суспільством.

Безумовно, що таким каналом були місцеві і загальнодержавні вибори. Проте практика складалась так, що вибори часто ставали каналом доступу суб'єктів до влади з ознаками комерціалізації власних інтересів і в меншій мірі з функцією представництва інтересів народних мас. А ще в меншій мірі представництва спільних інтересів бізнес середовища, підприємців - нових соціальних груп. Оскільки останні були електорально-слабкими. (тут мова не іде про наявність лобіювання інтересів окремих підприємств, а саме про спільні інтереси, як прошарку чи групи.) З введенням пропорційних виборів - депутати часто ставали представниками штабу політичної партії, ніж громади. Комунікаційний канал з

суспільством ще більше віддалявся, оскільки він пролягав через бачення політтехнолога. Місцеві депутати формували групи, які в унісон взаємодіяли з адміністративною владою, або їх роль нівелювалась, або групи, які прагнули впливати на цю владу. Доступ громади до своїх обраних представників здійснювалось через громадські приймальні. Останні в більшій мірі носили функцію агітаційного інструменту і часто, як пункт матеріальної допомоги. В такий спосіб інститут виборів не в повній мірі виконував функцію репрезентації інтересів.

При наявності виборних інститутів в державі впроваджувались інші формальні інститути, які мали на меті репрезентувати для влади регіональну проблематику – тобто комунікаційні канали і також «паралельні» функції управління.

Такими інститутами були наприклад:

1. Інститут представника президента України. Був введений в 1992 році Постановою Верховної Ради № 2168-12 від 05.03.92р.)
2. Громадські ради при державних органах, що були утворені Постановою Кабінету міністрів України № 996 від 03.11.2010 р.
3. Рада регіонів – Указ президента № 533/2010 від 09.04.2010 р.
4. Громадські обговорення. Постанова Кабінету міністрів України № 996 від 03.11.2010 р.
5. Електронна петиція. Новаторська практика для української політики, але широко вживана в західному світі. Вона була введена в практичний обіг указом президента 28 серпня 2015 р.

Спільною рисою цих інститутів було прагнення «влади» з гори впровадити додаткові канали комунікації, залучення громадян, врахування громадської думки, зняття соціальної напруги, врахування альтернативних думок, то що. Це говорить про те, що свідомо, чи інтуїтивно відчувається брак таких каналів. До речі, поява названих нами каналів не виправила ситуацію. Окреме питання про причини їх неефективності, яке тут ми не можемо розглянути.

Очевидно, що ці інститути паралельно з виборчими в повному обсязі не здійснили оптимістичну мету раціонального управління. В тому числі таку модель, яка би легко трансливала суспільні запити і окремих груп інтересів (групи тиску), відповідно «влада»

на них реагувала. Це в сумі здійснювало би суспільну комунікацію і очевидно працювало на підвищення довіри до владних органів. Здавалось, що протестні настрої одразу могли екстраполюватись на органи влади з подальшим виробленням політичних рішень. Про те політична практика в Україні демонструє закорочованість цих каналів. Одна з причин в тому числі слабкість громадянського суспільства. Є той чи інший суспільний настрій, але відсутня практика і бажання об'єднуватись і відстоювати, виробляти рішення і законопроекти для лобіювання.

На порядок денний в Україні постав неформальний інститут впливу – це політичний протест. Відомі масштабні протести, як Революція на граніті (1990 р.), що привела до зміни уряду; Помаранчева революція (2004 р), що привела до президентства кандидата; Революція гідності (2013 р.), що теж вплинула на перестановки в політичній еліті. Ці суспільно політичні поштовхи акцентують і актуалізують проблематику, залучають нових учасників. Але вони не стають гарантом сталого просування демократизації і реформ. Ці ж поштовхи, як ми їх назвали, можуть використовуватись лобістськими групами різного лаштунку і в меншій мірі слабо організованою громадою.

Такі протести, як «податковий майдан», чи «тарифний майдан» можливо менш вплинули на політику, але несли свою місію, як підняття проблеми і не виключається озаки PR. Між тим відбувались більш дрібні протести, які із залученням ЗМІ стають інструментом актуалізації і впливу, як протест власників нерозмитнених автомобілів, спиртовий протест працівників відповідної галузі, акція-протест працівників науки і освіти, бурштиновий протест, протести проти забудовників і багато інших.

Виникає нове питання, а саме адаптивна здатність влади реагувати на ці запити. Фактично відсутні механізми і інститути, навіть протокол взаємодії, як реагувати «владі» під час появи політичного протесту. Наприклад, що в Академії управління при президенті для абітурієнтів, які далі ідуть працювати в органи влади про політичні протести говорилось дотично на одному із семінарів не говорячи, що потрібен по справжньому і курс і методичні розробки. Такий стан віддзеркалюється академічними дослідженнями, коли по політичному протесту фактично відсутні дисертаційні роботи (одна з них дисертація Гаращук Є.В.«Протестна політична культура в умовах сучасних демокра-

тичних перетворень») інші дисертації розглядають політичний протест дотично

ВИСНОВКИ:

1. Наявна необхідність наукового розрахунку коефіцієнту якості і ефективності каналів комунікацій суспільство – влада.
2. В Україні наявні формальні інститути, які здатні забезпечувати канали комунікації, але де-факто не виконують цю місію в тому числі із-за слабкості громадянського суспільства.
3. Політичні протести стали не формальною практикою прямої дії, які потребують дослідження і вироблення поля цивілізованої взаємодії з владою і державою.

Михайло Москалюк,
к. політ. н, доцент
ДВНЗ «Прикарпатський
національний університет
імені Василя Стефаника»

Неформальні практики у функціонуванні інституту президентства на пострадянському просторі

Інститут президентства, як один з соціальних інститутів, в межах якого глава держави володіє владними повноваженнями у сфері державного управління на пострадянському просторі виник у 90-х рр. XX ст. Інституціоналізація президентури відбувалася в контексті трансформаційних викликів сучасності, а саме – розпаду СРСР і становлення незалежних держав та еволюції транзитивних різновидів політичних режимів. Молоді пострадянські держави обрали республіканську модель, рідше її парламентську різновидність, а здебільшого змішаний тип (парламентсько-президентську або президентсько-парламентську республіку).

Змішана республіка, з огляду на домінування політичних інститутів набуває ознак президентсько-парламентського або парламентсько-президентського типу. У пострадянських президентсько-парламентських республіках (а саме ця форма правління переважала протягом першого десятиліття їх існування) в силу об'єктивних та суб'єктивних чинників глави держав отримали контроль над усіма гілками влади, домоглися конституційно легітимізувати власні широкі владні повноваження. Цей процес супроводжувався становленням авторитарних різновидів політичний режимів: 1993р. у РФ, 1995р. у Казахстані, 1996р. – РБ. На середину і другу половину 1990-х рр. авторитаризм формується у Азербайджані, Грузії та Вірменії [4, с.583]. У республіках Центральної Азії, з огляду на місце і роль інституту президентства у політичній системі, виникла суперпрезидентська модель [1, с.147-148].

У президентсько-парламентських пострадянських республіках реальний статус президентської влади, починаючи з середини 90-х рр. ХХ ст., почав забезпечуватися на позаінституційному рівні. На думку дослідника О.Долженкова, президент, “поєднуючи формальний статус глави держави та тіньовий статус лідера найпотужнішого номенклатурно-олігархічного клану, опиняється поза конституційно закріпленою системою стримувань і противаг [2]. У свою чергу це відкрило дорогу для широкого використання неформальних президентських повноважень, тобто таких, які де-юре не належать главі держави, але де-факто ним успішно реалізуються. До неформальних практик відносимо: “телефонне право”; блат при призначеннях на відповідні посади, кумівство, патронажно-клієнталістські відносини, репресії проти інакодумців, корупція, інститут “чорного ринку” тощо. У багатьох пострадянських республіках наслідком президентського правління стала корупцізація країни. За твердженням М.Кармазіної вона проявилася у політико-економічній впливовості структур, наближених до президента та функціонуванні неформального президентського лобі в державному та приватному секторі [3, с.40]. В Україні за президентства Л.Кучми, який виконував неформальну функцію “арбітра” у боротьбі з різними бізнес-адміністративними групами, пік неформальних практик припав на 2000р. У країні сформувався потужний клас – олігархат, а рівень корупції не тільки зберігся у сучасних умовах, але й становить загрозу існуванню держави.

Неформальні практики на пострадянському просторі використовуються інститутом президентства на тлі впровадження сімейно-кланового принципу організації влади та використання нелегітимних засобів, зокрема наступництва, у її здобутті. Яскравим прикладом такого функціонування президентури є Казахстан, де владна політична еліта формується із земляків та родичів Н.Назарбаєва. На 2004р. ними було узурповано фактично 70 % посад у владних структурах, що обумовило депрофесіоналізацію державної служби. В Україні цей аспект неформальних президентських функцій знайшов свій вияв у домінуванні в органах влади “дніпропетровських”, “донецьких” або “вінницьких”. Влада через вибори, але з використанням наступника формувалася в Росії та Азербайджані.

У діяльності інституту президентства у багатьох пострадянських змішаних республіках успішно використовується насилля, обман, популізм. Так у Туркменістані за президента С.Ніязова поширювалася думка про те, що під його керівництвом настав “золотий вік”. Формальний інститут виборів “збагатився” неформальними практиками фальсифікацій, які унеможливили справжню конкурентну боротьбу. У багатьох пострадянських країнах суттєво подорожчав сам виборчий процес, великий бізнес зміг успішно фінансувати президентські вибори в обмін на підтримку та сприяння в політиці приватизації. Так, у 1996р. на виборчу кампанію В.Путіна витрачено 600 млн. дол. Другими найдорожчими були вибори Л.Кучми у 1999р.

Неформальний вимір президентської діяльності зумовив посилення особистої влади глави держави, використання механізму репресій у боротьбі з інакомислячими. У центрально-азійських республіках державне керівництво очолили політичні лідери харизматичного типу, наділені необмеженими повноваженнями.

Згадані чинники обумовили вплив інституту президентства на стан політичних та громадянських свобод громадян. Президентура у авторитарних пострадянських країнах стала гальмом демократизації політичних систем.

Список використаних джерел:

1. *Алексєєнко І.Г. Дослідження монархічної традиції в формах правління пострадянських республіках / І.Г.Алексєєнко // Грані. Науково-теоретичний і громадсько політичний альманах. – 2010. – № 4. – липень-серпень. – С. 145-148*

2. Долженков О. Політологічні записки. – 2013. – № 7. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Polzap_2013_7_5.
3. Кармазіна М. Деякі особливості президентства на пострадянському просторі (1991-2004) /М.Кармазіна // Політичний менеджмент. – 2005. – №3 (12). – с.28-41
4. Стрижова І.А. Інститут президентства на пострадянському просторі / І.А. Стрижова // Гілея: науковий вісник. – К., 2011. – Вип. 49 (№7). – с. 581-584.

**Бутирська Ірина - к. екон. н.,
доцент,
Чернівецький торговельно-
економічний інститут КНТЕУ**

Відкритий метод координації в системі управління в Європейському Союзі

Відкритий метод координації (ВМК) відносять до так званих нових методів управління в Європейському Союзі [1]. До них також належать багаторівневе управління (регіональна політика), система комітології та «європейські» регулюючі агентства. Всі вони осмислюються як елементи, що модифікують традиційний метод управління в ЄС. Але з ВМК справа складніша. Генетично він пов'язаний швидше з політологічним міжурядовим підходом, а не з методом ЄС. Незважаючи на свій міжурядовий характер, відкритий метод координації сприяє інтеграції і просуває її, в поки ще слабо інтегрованих секторах політики. ВМК створює основу для впровадження більш ієрархічних, наднаціональних підходів до вирішення різних питань у цих сферах. Метод відкритої координації характерний для сфери зайнятості, науково-технічної, пенсійної, освіти й охорони здоров'я.

Держави-члени ЄС діють в умовах Єдиного внутрішнього ринку (ЄВР), хоч між ними зберігаються відмінності у добробуті, моделях соціальної політики, що створює загрозу конкуренції національних моделей «держави загального добробуту». Конкуренцію ніхто не регулює і, здавалося б, що це найпривабливіший режим для недержавних акторів. Втім, така перспектива

зламу усталених механізмів не влаштовує національні держави, адже вона безпосередньо торкнеться сфер, на яких ґрунтуються національні моделі добробуту, що загрожує політичною нестабільністю. ЄВР поєднав держави-члени в єдиному механізмі. Це фундамент будівлі європейської інтеграції, як, наприклад, Економічний і валютний союз, що виріс на його основі, а це змушує держави-члени поступово змінювати національні моделі соціально-економічного розвитку і, відповідно, власні режими управління. Тож відкритий метод координації став поміркованим методом їх реформування.

Спроби ЄС розширити сферу застосування «європейського» вторинного законодавства, включивши в неї ті сектори, які ще залишилися в зоні компетенцій національних держав, громадяни Євросоюзу сприймають як нелегітимні і недемократичні. Водночас зросло коло питань (зокрема зростання безробіття), які вимагають спільних зусиль.

Процедурне різноманіття ВМК зводиться до кількох основних положень, які є серцевиною даного методу і носять сукупну назву відкритого методу координації. До цих процедур належать: вироблення разом з документами-інструкціями для ЄС стратегій, в яких визначено графік досягнення коротко-, середньо- і довгострокових цілей; встановлення, де це можливо, кількісних і якісних індикаторів, пристосованих до потреб різних держав-членів і сегментів координації, що дозволяють порівнювати держави-члени ЄС з передовими державами світу та виявляти кращі практики серед держав-членів європейської інтеграції; інкорпорація «європейських» документів-путівників у національну та регіональну політику держав шляхом постановки цілей у межах національних політичних курсів і адаптації викладених у керівних «європейських» документах заходів по досягненню цих цілей, з урахуванням національних і регіональних відмінностей; періодичне спостереження, незалежні експертні огляди (peer reviews), організовані як процес взаємного навчання.

У залежності від сфери координаційних зусиль, розрізняють набір процедурних механізмів, їх поєднання, а також процеси взаємодії акторів у заданих ними межах. У 2001 р. бельгійський міністр соціального забезпечення і пенсій Ф. Ванденбрук, вказав на процедурне різноманіття ВМК і порівняв його з «кухарською книгою» [2], яка включає в себе різні рецепти, більш і менш

складні. ВМК отримав офіційну назву в ході саміту Європейської ради в Лісабоні [3], хоч був відомий і раніше. Деякі механізми ВМК зародилися ще з моменту ратифікації Маастрихтського договору 1992 р. Нині найбільш вдалим прикладом функціонування ВМК є саме процедури здійснення Європейської стратегії зайнятості, а також процес «соціального включення» (social inclusion process). Під останнім в основному розуміють боротьбу з бідністю і низьким рівнем освіти. Формально ВМК вступив у дію з набуттям чинності Ніццького договору 2001 р., для координації зусиль у боротьбі з бідністю, соціальною ізоляцією, інших сфер соціальної політики. Як і в інших сферах, введення ВМК тут також не передбачало гармонізації національного законодавства держав-членів, тобто забезпечення ідентичності в національних законах. Загальною метою в боротьбі з бідністю і соціальною маргіналізацією є: надання всім доступу до праці, ресурсів, прав, благ і послуг, запобігання загроз люмпенізації, захист найуразливіших громадян.

Стаття 144 Ніццького договору уповноважує Раду, після консультації з Європейським парламентом, створити Комітет соціального захисту, наділивши його дорадчими функціями, для стимулювання співробітництва між державами-членами та Комісією у сфері соціальної політики. Завдання Комітету: спостереження за соціальною ситуацією і розвитком політики у сфері соціального захисту; заохочення обміну інформацією, досвідом, практиками і технологіями, які добре себе зарекомендували; складання звітів і оглядів. Комітет соціального захисту, в силу своїх повноважень, став переговорним майданчиком для роботодавців і осіб найманої праці. Стаття 137 уповноважила Раду «приймати заходи, призначені для стимулювання співробітництва між державами-членами шляхом ініціатив, що мають на меті примноження знань, розвиток обміну інформацією, ефективними технологіями, заохочення інноваційних проектів та оцінки набутого досвіду» [4, с. 17]. Все це не передбачає гармонізації національного законодавства держав-членів. Для оцінки поточного стану справ у державах-членах (успіхів/ невдач) застосовують індикатори, які дозволяють також виявити кращий національний досвід. У даній сфері розроблена розгалужена система індикаторів декількох рівнів [5, с. 53].

Аналіз даних про динаміку показників окремих держав у цій сфері, свідчить, що після введення ВМК позитивні результати боротьби з бідністю помітні, але не однозначні. Успіхи межують з невдачами. Так, у Португалії частка тих, хто тривалий час без роботи у 2000-2006 рр. зросла більше ніж у два рази. У Словаччині за той же період вона знизилася на 1,1%. Але, очевидно, що проблема тривалого безробіття там стоїть набагато гостріше, ніж в «старих» членах ЄС, і до того ж, новим державам-членам ЄС ще не вдалося знайти її вирішення.

Поява ВМК викликала таку широку дискусію в наукових і політичних колах, яку можна порівняти з дискусією про природу ЄС. Деякі експерти розглядали ВМК як «третій шлях» розвитку «європейського» управління, інструмент, здатний значно знизити гостроту проблеми дефіциту демократії в політичній системі ЄС, як міжурядовий механізм прийняття рішень, але не прозорий і не підзвітний громадянам. Подібний різнобій думок пов'язаний зі значним різноманіттям та складністю процедур і процесів, які викликає ВМК, його поширенням на все нові і нові сфери політики. Спроби осмислення даного управлінського методу стикаються з дефіцитом емпірики, що пов'язано з відносною новизною ВМК, складним поєднанням горизонтальних і вертикальних процесів у ньому.

Список використаних джерел:

1. Follesdal A. *The Seven Habits of Highly Legitimate New Modes of Governance, NEWGOV Deliverable DTF/D01a, 2005* / A. Follesdal [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.eu-newgov.org/database/DELIV/DTFD01a_Seven_Habits_of_Highly_Legitimate_NMG.pdf
2. Vandenbroucke F. *Open Co-ordination on Pensions and the Future of Europe's Social Model . Closing address to the Conference on Presented to the Towards a New Architecture for Social Protection in Europe? / F. Vandenbroucke. – Brussels , 2001. – P. 1-15.*
3. Підсумковий акт саміту Європейської ради в Лісабоні, 23-24 березня 2000 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/docs/pressData/en/ec/00100-r1.htm>
4. *Treaty of Nice. Amending the Treaty on European Union, the Treaties Establishing the European Communities and Certain Related Acts // Official Journal of the European Communities. – 2001. – March. – P. 16-20.*
5. Atkinson A.B., Marlier E., Nolan B. *Indicators and Targets for Social Inclusion in the European Union / A.B. Atkinson, E. Marlier, B. Nolan // Journal of Common Market Studies. – 2004. –Vol. 42. – № 1. – P. 53-54.*

***Сергій Швидюк, к. політ. н,
доцент***

**Відповідальний розвиток:
оновлена парадигма політики
польського уряду Б. Шидло**

Хвиля консерватизму, яка в 2015 р. докотилася до Польщі спричинила зміни в політиці еліт, об'єднаних довкола Президента Анжея Дуди, прем'єр-міністра Беати Шидло і лідера політичної партії "Право і справедливість" (PiS) Ярослава Качинського. Ці зміни торкнулися багатьох аспектів як внутрішньої, так і зовнішньої політики.

На відміну від "єврооптимізму" попередньої польської влади, який розцінюють як "агресивну політкоректність" і поступливість перед натиском європейських структур, програмною засадою уряду PiS став "єврореалізм", під яким розуміють протистояння неконтрольованій ерозії суверенітету і запровадження потужних правових бар'єрів для таких практик стосовно Польщі [2, с. 13].

У внутрішній політиці PiS систематично критикував політику Громадянської платформи (ГП), здійснювану урядами Дональда Туска. Одним з об'єктів критики стала регіональна політика. Уряд Д. Туска проводив політику регіонального розвитку на основі поляризаційно-дифузної концепції, згідно якої необхідно підтримувати розвиток великих міст, а ті у свою чергу, дифузно впливатимуть на менші міста і довколишні населені пункти, стимулюючи таким чином їх розвиток. Однак PiS трактувала цей підхід, як політичну сегрегацію територій за рівнем електоральної підтримки і вбачала у такій політиці своєрідний підкуп урбанізованих промислових центрів країни, де традиційно підтримували ГП.

Тому й не дивно, що після перемоги на виборах у 2015 р. спочатку кандидата від PiS А. Дуди на президентських виборах, а згодом і отримання більшості мандатів у Сеймі та формування однопартійного уряду прем'єра Б. Шидло почалися зміни в політиці розвитку. Уряд проголосив відхід від домінуючої в останні 25 років у Польщі моделі розвитку через призму зростання агло-

мерацій і великих міст й поставив за мету запровадити нову модель – відповідального розвитку.

У 2016 р. розпочалася робота над підготовкою, а в лютому 2017 р. ухвалено документ під назвою “Стратегія для відповідального розвитку до 2020 року (з перспективою до 2030 р.)”. Цей документ суттєво оновив середньострокову “Стратегію розвитку країни 2000”, ухвалену в 2012 р. і довгострокову “Стратегію розвитку країни. Польща 2030. Третя хвиля сучасності”, прийняту в 2013 р.

Якщо у попередні роки політика розвитку стимулювалася великими обсягами фінансів, джерелом яких були європейські структурні фонди, то у майбутньому баланс зміниться вбік ендогенних джерел розвитку. Новий документ побудований на переконанні, що проактивна політика держави може давати позитивні імпульси і генерувати позитивний тиск для створення нової сучасної економіки сталого розвитку.

Стратегія представляє нову модель – відповідального розвитку, тобто такого, який буде конкурентоздатну силу з використанням нових чинників розвитку, забезпечуючи участь і вигоди усім суспільним групам, що мешкають на різних територіях країни. В такій моделі потреби нинішнього покоління мають забезпечуватися без зменшення шансів для наступних поколінь. Головною метою проектованої стратегії діяльності визначено створення умов для зростання доходів мешканців Польщі за одночасного зростання згуртованості у суспільному, економічному, екологічному і територіальному вимірах. По-суті ця мета залишається співзвучною попередньому розумінню політики розвитку. Однак у оновлене поняття політики відповідального розвитку вкладають зусилля для подолання своєрідних “пасток” [1, с. 3] таких, як: середнього доходу (зарплата поляків втричі менша, ніж у розвинених країнах); відсутності рівноваги (в економіці переважають іноземні інвестиції, що призводить до впливу значної частки капіталу у вигляді прибутків іноземних фірм); посередньої продукції (лише 6 польських фірм є світовими “чемпіонами”, а загалом продукція характеризується низьким рівнем інноваційності); демографії (набирає сили тренд зниження чисельності репродуктивно населення у довгостроковій перспективі); слабкості інститутів (неефективна податкова система, зокрема ПДВ, часто нескоординовані публічні політики).

Подолати означені негативні тренди повинна політика відповідального розвитку, яка включатиме низку напрямів. Серед них – реіндустріалізація, під якою мають на увазі підтримку існуючих та розвиток нових конкурентних переваг і спеціалізацію польської економіки. Інноваційний розвиток підприємств, що передбачає побудову приязного до них оточення і систему підтримки інновацій. Капітал для розвитку, який означатиме збільшення внутрішнього інвестування і розвиток заощаджень поляків. У свою чергу закордонна експансія має полягати у підтримці експорту та інвестування польських підприємств за кордоном, реформу економічної дипломатії, а також промування польських брендів. І нарешті соціальний та регіональний розвиток включатиме, наприклад, реформу професійної освіти, а також залучення територій сіл і малих міст до процесів розвитку.

Також правові, інституціональні та інвестиційні зусилля зосереджуватимуться у трьох площинах: по-перше, на тривалому економічному зростанні, заснованому на знаннях, інформації і організаційній досконалості; по-друге, на соціальному і географічному збалансованому розвитку; по-третє, на ефективності держави та інститутів, що служать зростанню і соціально-економічній інтеграції. Водночас мають здійснюватися заходи в рамках так званих горизонтальних напрямках – людського і суспільного капіталу, цифризації, транспорту, енергетики, екології, національної безпеки [3, с. 7].

Інструментом досягнення таких результатів визначено позитивний імпульс від держави польським підприємствам, який підштовхне їх розвиток і створить умови для створення високооплачуваних робочих місць. А також відхід від моделі “Польщі відомств”, де кожне міністерство розробляє і впроваджує власну політику, часто не гармонізуючи її з іншими політиками, до моделі співпраці державної влади, самоврядування, роботодавців, бізнесу, профспілок громадського сектору, з метою досягнення цілей розвитку локальної спільноти, регіону і держави загалом. У розумінні нинішніх владних еліт Польща повинна повністю використати власний потенціал розвитку і, включивши малі міста та сільські території до процесів розвитку, побудувати сильну економіку у всіх регіонах і, як наслідок, помножити фінансовий, соціальний, технологічний і освітній капітал.

Таким чином, зміна на політичній сцені Польщі очікувано призвела до коригування політики. Одним з прикладів такого оновлення стало ухвалення “Стратегії для відповідального розвитку до 2020 року (з перспективою до 2030 р.)”, у якій відобразилися як програмні цілі партії Право і справедливість, так і цілком утилітарні наміри правлячої еліти забезпечити умови для розвитку усіх регіонів і територій країни. Тому в окресленій в документі перспективі, варто очікувати політичних і економічних дій польської влади, спрямованих на забезпечення “відповідального розвитку”, що ґрунтуватимуться на поєднанні принципів сталого економічного розвитку, активізації ендегенних джерел і посилення економічного експансіонізму.

Список використаних джерел:

1. *Plan na rzecz odpowiedzialnego rozwoju [Załącznik do uchwały nr 14/2016 Rady Ministrów z dnia 16 lutego 2016 r.]*. URL: http://www.mr.gov.pl/media/16403/uchwala_plan_odp_rozw_16022016.pdf (дата звернення: 14.03.2017).
2. *Program Prawa i Sprawiedliwości 2014*, Warszawa, 166s. URL: <http://pis.org.pl/media/download/528ca7b35234fd7dba8c1e567fe729741baaaf33.pdf> (дата звернення: 11.03.2017).
3. *Strategia na rzecz odpowiedzialnego rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)*, Warszawa, 2017, 416s. URL: https://www.mr.gov.pl/media/34298/SOR_2017_maly_internet_14072017_wstepPMM.pdf (дата звернення: 14.03.2017).

**Павло Молочко, доцент,
кандидат політичних наук**
Чернівецький національний
університет імені Юрія Федьковича

Вплив парламентських виборів на стабільність партійної системи України

Однією з ключових проблем сучасної політичної науки є дослідження партійних систем, адже саме політичні партії вважаються основними політичними інститутами. Згідно з даними

Міністерства юстиції України станом на 17 січня 2017 р. в Україні офіційно зареєстровано 352 політичні партії [1]. Незважаючи на таку кількість зареєстрованих партій, примітною особливістю партійної системи України, є те, що домінуюча більшість зареєстрованих партій не мають ніякого впливу на політичну систему, залишаючись виключно формальними учасниками політичних процесів.

Виділяючи основні фактори, що впливають на розвиток і зміну партійної системи України слід назвати, насамперед, поступове формування та інституціоналізацію партійної системи (з усіма її перевагами та недоліками). По-друге, інституціоналізація самого парламенту, тобто становлення Верховної Ради як органу автономного, ієрархічного та згуртованого внутрішньою корпоративністю. Насамперед така інституціоналізація виражалася в закріпленні за декількома партіями парламентського статусу (найвідомішими для виборця партіями є, в першу чергу, парламентські партії). Перелік можна продовжити, але суть в тому, що з дорослішанням інститутів паралельно не відбувалося оновлення еліт. Формування еліт, як правило, відбувалося за закритим принципом, а саме за принципом відповідності формальним ознакам, а не за принципом професійних якостей. Можна припустити, що певне цементування основного ядра політичних еліт послужило, певному відкату в розвитку політичних партій України. Наслідком чого стали, спочатку відмова від Конституційної реформи 2004 р., а потім і повернення від пропорційної до змішаної виборчої системи.

Впливовим фактором розвитку партійної системи залишаються парламентські вибори, які забезпечують динаміку партійного представництва. Не є виключенням у цьому плані і випадок України. Попри те, що обрана виборча система для перших парламентських виборів, які відбулися у 1994 р., не сприяла активному розвитку партійної системи, наступні вибори відбувалися зі змінами виборчої системи, що мало вплив на динаміку розвитку політичних партій та їхню ефективність.

За останні 23 роки в Україні було проведено 7 парламентських виборів, з них на 6 останніх виборах було обрано або змішану (1998, 2002, 2012, 2014) або пропорційну (2006, 2007) виборчі системи.

Таблиця 1

Рік парламентських виборів	1994	1998*	2002*	2006	2007	2012*	2014*	Загалом	Середнє число
Кількість партійних списків	-	30	33	45	20	22	29	179	29,83
Кількість обраних партій (блоків)	-	8	6	5	5	5	6	35	5,83

*Використано виключно дані пропорційної частини.

Як видно з таблиці 1, в середньому на кожних виборах за пропорційною системою бере участь 29,83 партійних списки. Згідно з даними таблиці, чітко видно, що порівняно з першими 3 виборами в яких проводилося голосування за партійні списки, впродовж останніх виборів зменшується кількість політичних партій, що представлені у виборчому бюлетені. Найбільша кількість партій у виборчому бюлетені була зафіксована у 2006 р. коли відбулося проведення виборів виключно на пропорційній основі.

Водночас, дані таблиці демонструють достатньо цікавий факт. Незважаючи на зростання кількості зареєстрованих політичних партій майже у 7 разів (1997 – 51, 2017 – 352), кількість партій, що отримують представництво у парламенті в середньому складає 5,83. Щоправда варто зазначити, що до виборів 2012 р., до парламенту мали право обиратись і виборчі блоки політичних партій, які складалися з представників декількох партій. Однак досвід діяльності виборчих блоків, які отримували представництво у парламенті, свідчить про те, що блок сприймався у суспільстві як одна партія і для переважної більшості виборців склад партій, які утворили блок був невідомим. Така специфіка дає підстави сприймати виборчі блоки, при кількісному аналізі, як одну політичну силу [2, С. 339-340].

Проведені дослідження встановлюють, що фактичний вплив на державну політику і законотворчий процес обмежується

«ефективною кількістю» партій, яка значно менше, ніж загальна кількість партій, які беруть участь у виборах.

Результати дослідження показника ефективної кількості партій для України за останні 12 років засвідчують, що зміна цього показника не мала однакової тенденції. Так, якщо з 2002 р. по 2007 р. спостерігалось зменшення показника ENPV (з 7,93 до 4,2), то після парламентських виборів 2012 р. почалася зворотня тенденція і ми можемо спостерігати повернення цього показника практично до результатів 2002 р. (7,93 у 2002 р. та 7,4 – у 2014 р.). Іншими словами, динаміку зміни показника ефективної кількості партій в Україні можна назвати “V-подібною” з двома найвищими піками у 2002 та 2014 рр.

Такий результат може бути пояснений декількома факторами. По-перше, наявність достатньо високого загороджувального бар'єру (5% для парламентських виборів), який обмежує надмірну фрагментацію партійної системи. По-друге, зменшення показника ENPV за результатами виборів 2006, 2007 та 2012 рр. можна пояснити також високим і достатньо стабільним рейтингом партій-переможниць у післявиборчий період, порівняно з партіями, які не отримували представництво у парламенті. Перед виборами 2014 р. відбулося фактичне «падіння» існуючої партійної системи. Якщо попередні вибори засвідчували перемогу одних і тих самих партій з однією-двома, що змінювались, то серед партій, які отримали парламентське представництво за результатами виборів 2014 р. лише одна партія мала парламентське представництво у попередні роки. Водночас стрімке зростання показника ENPV також можна пояснити і поверненням до змішаної виборчої системи та перезавантаженням існуючої партійної системи, яке характеризується появою нових партій, які раніше не обирались до парламенту.

Все це дає підстави зробити висновок про те, що на даний час в Україні не зафіксовано тенденції до формування стійкої та ефективної партійної системи. Динаміка зміни ефективної кількості партій, яка має «V-подібну» форму, яскраво свідчить що після останніх виборів цей показник фактично повернувся до значень 2002 р. Така ситуація дозволяє припустити, що після парламентських виборів 2014 р. відбувся перехід до нового етапу розвитку партійної системи України, результатом якого має стати формування її нових характеристик.

Список використаних джерел:

1. Відомості щодо зареєстрованих у встановленому законом порядку політичних партій станом на 18 січня 2017 року [Електронний документ]. – Режим доступу: http://ddr.minjust.gov.ua/uk/ca9c78cf6b6ee6db5c05f0604acdbdec/politychni_partiyy/.
2. Молочко П. Кількісні індикатори розвитку партійної системи України // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України. – 2016 / 3-4 (83-84) – С. 337-352.

Володимир Сухенко, аспірант
Науковий керівник – д. держ. упр.,
проф. В.В.Голубь
Національна академія державного
управління
при Президентові України

Формальні та неформальні структури в британському парламентаризмі

Парламентаризм є стержнем будь-якого демократичного суспільства. Це поняття включає в себе систему взаємовідносин між парламентом і іншими гілками державної влади. Загалом парламентаризм – це складна система формальних і неформальних взаємин, що виникають як між інститутами, так і між соціальними суб'єктами, пов'язаними з формуванням і функціонуванням законодавчого органу. Він має велике значення у становленні громадянського суспільства, консолідації політико-адміністративних еліт, формуванні опозиції тощо. Парламентаризм зародився як реалізація ідеї представництва інтересів громадян і зараз забезпечує комунікацію та взаємодію держави та суспільства.

Досить часто, досліджуючи парламентаризм і його функції, автори акцентують увагу на визначенні “політичний інститут”. Якщо узагальнити та систематизувати сучасні напрацювання на цю тему, то політичним інститутом можемо назвати “правила

гри, створені людиною обмежувальні рамки, що організують відносини між людьми, формальні і неформальні процедури, типові практики, норми й угоди, котрі вбудовані в організаційні структури політичного і економічного устрою” [1, с. 7].

Оскільки парламент є органом державної влади, на який фокусується найбільше суспільної уваги, цілком природно, що відкриті формальні інститути в ньому розвинуті краще, ніж неформальні. Проте в молодих демократіях останні часто заповнюють собою вакуум, який утворився внаслідок слабкості перших. Як зазначають В.Меркель та А.Круассан, неформальні інститути в нових неконсолідованих демократіях виникають внаслідок політичної культури або як результат раціональної стратегії політичних акторів. Досить часто вони деформують демократичні принципи і підривають функціонування формальних демократичних легітимних інститутів [2].

Варто відмітити, що до неофіційної сфери в парламентаризмі відносяться зовсім різні за своєю природою складові: неформальні владні та опозиційні утворення (коаліції, тіньові уряди), лобізм, міжфракційні переходи, суміщення депутатського мандата, підкуп, таємні домовленості, бізнесові інтереси та ін.

На відміну від деяких країн (до таких, на жаль, належить і Україна), де панують негативні неформальні інститути, у Великобританії можемо говорити про високу культуру парламентаризму та позитивний вплив від конкуренції формальних та неформальних інститутів. Так, на останніх виборах до парламенту 2010 р. Державне управління набуло коаліційного характеру, чіткого розмежування гілок влади, представниками яких є прихильники різних партій. Партійна конкуренція характеризується багатовекторністю, а незалежність парламенту проявляється чіткістю та збалансованістю. При цьому політична еліта Великобританії поступово переходить від лобіювання інтересів «своїх» виборців до приділенню уваги механізмам консолідації різних верств населення, поєднуючи інтереси як індивіда, так і соціальних груп.

Зазначимо, що у Великобританії відсутній закон про лобістську діяльність (як це має місце в США, Канаді), але її правове регулювання здійснюється за рахунок інших нормативних актів. Про це знаходимо в аналітичній записці експерта «УКР» Олександра Куклишина [3]. Правила лобістської діяльності у Велико-

британії ґрунтуються на основі багатовікових традицій. В палаті громад і в палаті лордів ведеться докладний реєстр фінансових інтересів членів парламенту, який містить детальні відомості про договори, які укладені з консультантами, представниками юридичних фірм та лобістських організацій.

Основним документом лобістської діяльності є Civil Service Code. Кожен департамент на його основі приймає свій Management Code. Взаємовідносинами держслужбовців і лобістів займається Комітет зі стандартів публічної сфери – Committee on Standards in Public Life. Лобісти можуть самостійно об'єднуватися, створювати “правила гри”. Так, у Великобританії вже створені такі організації: Асоціація професійних політичних консультантів, Асоціація консультантів по зв'язках з громадськістю, Дипломований інститут зв'язків з громадськістю.

Члени парламенту Великобританії керуються такими правилами:

- їм дозволяється діяльність, яка не пов'язана з їх парламентськими посадовими обов'язками. Це дозволяє залишатися обізнаними з проблемами суспільства;
- вони не мають права отримувати матеріальну винагороду від зацікавлених осіб за свою роботу в парламенті – головування, парламентський запит, зняття пропозиції з обговорення, внесення законопроекту тощо;
- вони не можуть виносити на обговорення проблеми, що зачіпають декларований їм інтерес, проте можуть брати участь у їх обговоренні;
- вони можуть надавати платні консультації;
- вони мають розкривати інформацію про отримані грошові винагороди за послуги, пов'язані з парламентською роботою, а також надавати контракти про надання цих послуг до Реєстру Інтересів [там само].

Заслуговує на увагу у Великобританії як неформальний інститут – тіньовий уряд, батьківщиною якого її вважають. Він пов'язаний з роботою опозиційної фракції. Домінування двох політичних партій, система розподілу виконавчої і законодавчої влади створює ідеальний ґрунт для відносин влади і опозиції, а отже і тіньового уряду. Тіньовий кабінет міністрів став загальновизнаним інститутом і відіграє важливу роль у парламентському процесі. Починаючи з 1930-х років, тіньовий кабінет кон-

серваторів іменується консультативним комітетом лідера партії, тоді як лейбористський має назву парламентського (або дорадчого) [4, с. 15].

Зазвичай тіньовий кабінет дублює ключові посади офіційного уряду, однак він має і власну ієрархію. До структури тіньового кабінету входять і так звані внутрішні групи, або „внутрішній тіньовий кабінет”, що складається з осіб, наближених до лідера, які впливають на формування опозиційної політики. Лідер опозиції головує на регулярних засіданнях кабінету, відіграє керівну роль в цьому процесі.

Для української політики і суспільства властива дистанція між формальними і неформальними інститутами, яка яскраво відображається на рівні українського парламентаризму. Для Української політики характерна неврівноважена взаємодія публічної та тіньової сфери, декларованих і прихованих інтересів, формальних і неформальних функціональних виявів. Перспективи проведення системних реформ в Україні тісно пов'язані з необхідністю гармонізації формальних і неформальних функцій та інституцій українського парламентаризму.

Список використаних джерел:

1. Древаль Ю. Політична реформа: вдосконалення політичних інститутів, чи... з пастки в пастку? / Ю. Д. Древаль // Віче. – 2005. – № 2. – С. 7-9.
2. Меркель, В. Формальные и неформальные институты в дефектных демократиях / В. Меркель, А. Круассан // Полис. – 2002 – No 2. – С. 20-30.
3. Як працює лобізм у Британії. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://newukr.com.ua/news/jak-pracjuje-lobizm-u-britaniji>
4. Конончук С., Ярош О. Уряд і “тіньовий кабінет”: як можлива вест-мінстерська модель у політичному полі України? Дослідження проблеми / С.Конончук, О.Ярош. – К., Український незалежний центр політичних досліджень, 2007. – 44с.

Ірина Цікул, к. політ. н.
Чернівецький національний
університет імені Юрія Федьковича

Особливості формування політичного порядку денного в органах місцевого самоврядування

Важливою складовою демократичного політичного процесу виступає політичний порядок денний, формування якого відбувається на загальнонаціональному, регіональному і місцевому рівнях. Встановлення політичного порядку денного на кожному окремому рівні здійснюється під впливом цілого ряду чинників. За своїми властивостями політичний порядок денний не зводиться до суми порядків денних індивідуальних акторів, оскільки ініціатором внесення проблеми на порядок денний зазвичай є групи. Визначальну роль у формуванні порядку денного відіграють структурні чинники, зокрема наявні моделі стратифікації в суспільстві, ступінь його «модерності», соціальні та політичні позиції груп, що просувають проблему на порядок денний тощо [3].

Політичний порядок денний – це концентроване вираження найбільш значущих, найгостріших проблем, які стоять у той чи інший момент перед громадою. Політичний порядок денний – явище конкретно історичне і динамічне. Набір актуальних політичних тем постійно змінюється. Такі зміни в політичному порядку денному здаються на перший погляд логічними та послідовними, однак насправді актуальність одних проблем з часом зростає, а інших – згасає [2, с. 109]. Формування політичного порядку денного являє собою комунікативний вимір процесів політизації і деполітизації суспільних відносин.

Політичний порядок денний органів місцевого самоврядування, на нашу думку, являє собою набір тем, які є політично значущими в певний момент часу в даному регіоні. Інакше кажучи, політичний порядок денний органів місцевого самоврядування – це сукупність «неполітичних» тем, що стали політичними, актуалізовані в політичному просторі певної громади. Крім того, в якості характеристики політичного порядку денного можна виділити ще й управлінський потенціал, тобто до порядку денного органів місцевого самоврядування включаються проблеми, які

мають високі шанси на переведення в площину конкретних політичних рішень.

У повсякденному житті кожна людина або група стикаються з проблемами, які вимагають втручання посадових осіб і керівників. Безліч людей постійно висувують вимоги до влади з приводу зростання комунальних тарифів, цін на продукти харчування, монопольного становища на ринку цілих галузей окремих виробників тощо. Доречно зауважити, що лише невелика частина цих вимог отримує підтримку з боку влади. Саме ці вимоги, які виробники політики беруть до уваги та роблять конкретні дії щодо їх реалізації, створюють феномен «авансцени», або власне «порядку денного» управління.

Р. Кобб і Ч. Елдер підкреслюють, що побудова порядку денного являє собою яскравий випадок суб'єктивізованого та ідеологізованого процесу, де поступово відбувається перетворення соціальної проблеми в партійно-політичний проект. Дослідники виділяють групи «тригерів», що стимулюють появу того чи іншого питання. До внутрішніх «тригерів» вони відносять природні катастрофи; неочікувані людські події; технологічні зміни; нерівність чи упередженість у розподілі ресурсів; екологічні зміни. Зовнішніми «тригерами» можуть виступати структури розподілу світу, міжнародні конфлікти, військові дії, інновації у військових технологіях тощо. Слід відмітити, що формування питання залежить також від того чи вдалося встановити зв'язок між «тригером» і невдоволенням (тобто проблемою, що потребує вирішення). Останнє потім трансформує питання в пункт порядку денного [4, р. 82].

Формування політичного порядку денного являє собою яскравий випадок суб'єктивізованого та ідеологізованого процесу, де поступово відбувається перетворення соціальної проблеми в партійно-політичний проект. Р. Кобб і Ч. Елдер виділили основні етапи побудови політичного порядку денного. Перший етап характеризується виникненням приватного питання, яке має значення лише для групи людей, інтереси яких безпосередньо порушені. На другому етапі групи людей, чиї інтереси порушені, організують кампанію в ЗМК, спрямовану проти органів влади, які не вирішують (чи вирішують неналежним чином) проблему. Таким чином приватне питання, яке стосувалося кожного громадянина окремо, починає трансформуватися в суспільну пробле-

му, оскільки навколо останньої утворюється спільнота людей, які виступають її «носієм». Для того щоб суспільна проблема отримала статус претендента на «питання до порядку денного» ініціативна група повинна привернути увагу суспільства, тобто розширити її соціальний діапазон, що є можливим в рамках третього етапу. На четвертому етапі проблема потрапляє до публічного порядку денного, який, в свою чергу, розпадається на два типи – систематичний («формується знизу») та «інституційний» («формується згори») [5]. На нашу думку, саме останній етап є ключовою ланкою в трансформації питань порядку денного у владні рішення, оскільки саме на цьому етапі відбувається висунування політичних проблем на «авансцену політики».

Формулювання проблем на рівні органів місцевого самоврядування включає два типи діяльності. Перший передбачає питання про те, що потрібно робити в конкретній ситуації (повноваження органів місцевого самоврядування [1]). Відповіді на подібні питання набувають форми загальних принципів. Другий тип діяльності включає проектування рішень або підготовку адміністративних правил, які при їх ухваленні проводитимуть ці принципи в дію. Загалом, це скоріше технічне та рутинне, але, тим не менш, дуже важливе питання, оскільки написаний у такий спосіб звід правил може мати істотний вплив на вирішення проблем громади.

Формування політичного порядку денного органів місцевого самоврядування багато в чому пов'язано з політичними конфліктами між зацікавленими гравцями, які повинні, шляхом узгодження інтересів, у підсумку обґрунтувати спільну інтерпретацію суспільної проблеми. Без подібних компромісів або консенсусів політичний порядок денний органів місцевого самоврядування побудувати вкрай важко, оскільки зміст рішення, у ході його підготовки, прийняття і здійснення може бути суттєво викривлено або, навіть, знищено.

Таким чином, політичний порядок денний органів місцевого самоврядування виступає результатом конкуренції між різними «паралельними» потоками проблем, їх рішень й учасників. Потік проблем розвитку громади спочатку потрапляє до систематичного порядку денного «знизу», а потім фільтрується в рамках органів місцевого самоврядування, які формують порядок денний «згори». Звичайно, дана схема являє собою лише «ідеальний

тип» формування політичного порядку денного органів місцевого самоврядування, оскільки, зазвичай, «виробники місцевої політики» відразу будують порядок денний «згори», не враховуючи при цьому порядки денні «знизу».

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 року №280/97-ВР (із змінами і доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр>
2. Кужман О. Аналітичний потенціал концепції «множинних потоків» Джона Кінгдона у дослідженні регіонального політичного порядку денного / О. Кужман // Вісник Дніпропетровського університету – 2015 – № 5 – С. 109 – 115
3. Cobb R. *Agenda Building as a Comparative Political Process* / R. Cobb, J.-K. Ross, M. H. Ross // *The American Political Science Review*. – 1976. – Vol.70. – №1. – P.126-138
4. Cobb R. *Participation in American Politics: The Dynamics of Agenda-Building* / R. Cobb, Ch. Elder. – 2nd ed. – Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1983. – 357 p.
5. Elder Ch. D. *Agenda-Building and the Politics of Aging* / Ch. D. Elder, R. W. Cobb // *Policy Studies Journal*. – 1984. – Vol.13. – №1. – P.115-129

Уляна Гев'юк к. політ. н.

Чернівецький національний
університет імені Юрія Федьковича

Роль інституту президентства в процесі розвитку місцевого самоврядування

Досвід взаємодії президентської влади і органів місцевого самоврядування в новітній Україні виявився доволі складним і контраверсійним. Організація державної влади, за коротким винятком, формувалася на строго ієрархічній вертикалі виконавчої влади, головною ланкою якої був президент. За роки незалежності було напрацьовано чимало проектів, нормативних документів, спрямованих на вдосконалення та розвиток місцевого самовря-

дування, було багаторазово доведено й підтверджено необхідність впровадження принципів локальної демократії. Попри це, спроби реформування системи місцевої влади і адміністративно-територіального устрою здебільшого виявилися непослідовними, протирічними, недовершеними і врешті відверто невдалими.

Необхідність впровадження принципів локальної демократії декларувалася на найвищому державному рівні – всіма Президентами України, починаючи з Л.М.Кравчука, чий підпис стоїть під першими законодавчими актами про місцеве самоврядування, Л.Д. Кучми – щодо чинних конституційно-правових актів, В.А. Ющенка, який говорив, що країна має стати державою самоврядних громад, В.Ф. Януковича, що визначав пріоритетним напрямом державної політики – вибір оптимальних шляхів розвитку місцевого самоврядування, реформування системи місцевої влади і адміністративно-територіального устрою. і, нарешті, чинного Глави держави, П. Порошенка, який серед пріоритетних реформ, які стартували в Україні, визначив – децентралізацію влади та реформу державного управління.

Зупинимося детальніше на політико-правових засадах здійснення реформи. Важливим документом, що задекларував зміни у політичній системі України, став Указ Президента України «Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» від 12 січня 2015 р. Стратегія сталого розвитку України на період до 2020 року визначає цілі, напрямки, пріоритети розвитку країни і показники досягнення цих цілей[4]. Також за ініціативи Президента України П. Порошенка 1 липня 2015 р. на розгляд до Верховної Ради був внесений «Проект Закону про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади)», який був попередньо схвалений 31 серпня 2015 р.

Саме в цьому документі передбачаються зміни в конституційних повноваженнях Президента України. Наприклад: замість районних та обласних державних адміністрацій вводяться префекти. Префект призначається Президентом за поданням Кабінету Міністрів України[3]. Варто додати, що пропонування кандидатури на посаду префекта Кабміном, було внесено після зауваження Венеціанської комісії – у першій редакції призначення префектів Президент мав вирішувати одноособово.

Нововведенням є й те, що висловити недовіру префекту місцева рада не зможе. Така норма відсутня, натомість у чинній редак-

ції Конституції обласна чи районна рада може висловити недовіру голові відповідної місцевої державної адміністрації. Напевно, слід нагадати, як звучала норма щодо повноважень прокурора в частині загального нагляду (запропонована до скасування): «нагляд за додержанням прав і свобод людини і громадянина, додержанням законів з цих питань органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими і службовими особами»[2]. Також префект може зупиняти дію актів місцевого самоврядування з мотивів їх невідповідності Конституції чи законам України з одночасним зверненням до суду[3]. Таким чином, має такий ж загальний нагляд тільки тепер з боку Президента через префекта замість прокуратури.

Посилюється й наглядова роль за місцевими органами за новими повноваженнями Президента, які наводимо далі. Зокрема, президенту дозволяється тимчасово призупиняти повноваження голови громади, складу ради громади, районної, обласної ради та призначати тимчасового державного уповноваженого у випадку, визначеному Конституцією України[3]. Таким випадком є ухвалення головою громади, радою громади, районною, обласною радою акта, що не відповідає Конституції України, створює загрозу порушення державного суверенітету, територіальної цілісності, національній безпеці[3]. У такому разі Президент України зупиняє дію відповідного акта з одночасним зверненням до Конституційного Суду України, тимчасово зупиняє повноваження голови громади, ради громади, районної, обласної ради та призначає тимчасового державного уповноваженого одноособово.

Слід зазначити, що в першій редакції Президент мав право припиняти повноваження голови, але Венеціанська комісія висловила з цього приводу зауваження, що влада Президента повинна бути обмежена тільки призупиненням повноважень, а не відразу одноособовим припиненням. Натомість, чинні конституційні норми не передбачають повноваження Президента щодо дострокового припинення повноважень органу місцевого самоврядування. Згідно із Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 р. це може зробити Верховна Рада (ст. 78) [1].

Таким чином, нововведення свідчать про право Президента впливати на рішення органів місцевого самоврядування шляхом можливості: зупиняти повноваження та оскаржувати рішення

рад через префектів. Усе це ставить місцеві органи влади в залежність від волі Президента. Тому конституційні новели викликали чимало критичних зауважень в експертному середовищі, у представників громадськості та багатьох народних депутатів. Таке критичне ставлення може послабити розроблений та в подальшому прийнятий закон стосовно префектів, де буде детально і зрозуміло розписані їх функції, повноваження, організаційна структура, тобто, що це взагалі за державна інституція.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 року // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 24. – С. 170.
2. Закон України Про прокуратуру від 5 січня 2017 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>
3. Проект Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади)» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=55812
4. Указ Президента України «Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» від 12 січня 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>

***Ірина Равлик, к.політ.н.,
асистент***

*Чернівецький національний
університет
імені Юрія Федьковича*

Міжнародне нормативно-правове регулювання інформаційних прав та свобод людини

Одним з основних пріоритетів інформаційної політики у країнах, які обрали демократичний шлях розвитку, є дотримання балансу відповідних інтересів особистості, суспільства та держави. Ключовим стає принцип верховенства прав людини і свобод особистості. На нормативному рівні це виражається у міжнародних

правових гарантіях свободи слова та доступності інформації для кожної людини. Реалізація цих прав у практичному вимірі передбачає дотримання двох базових принципів: 1) свободи публічних висловлювань незалежно від їхнього політичного змісту; 2) забезпечення безперешкодного отримання індивідом повної та неупередженої інформації. Обмеження цього фундаментального права особистості розглядається як виняток із загального принципу відкритості інформації та реалізується тільки відповідно до чинного законодавства певної країни і лише в окремих випадках.

За для всебічного розуміння інформаційних прав і свобод людини, варто визначити правовий статус людини як суб'єкта інформаційних відносин, який ґрунтується на основних правах. Першим є право вільно, безперешкодно, на власний розсуд бути суб'єктом інформаційних процесів, здійснювати пошук, одержувати і поширювати інформацію. Дане право не пов'язане з територіальною юрисдикцією і не обмежується територіальними кордонами держави. Другим – це право на захист від неправомірного інформаційного втручання (*privacy*), тобто право на конфіденційність інформації про особисте життя та на захист від розповсюдження перекрученої та завідомо неправдивої інформації, що завдає шкоди честі й репутації особи [1, с. 14].

Саме така конструкція інформаційних прав людини визначена різноманітними міжнародними та національними стандартами. Зокрема, до міжнародних правових актів, які регулюють основоположні принципи прав людини у інформаційній сфері, можна віднести: *Міжнародний пакт про громадянські і політичні права* (1966 р.); *Конвенцію про захист прав і основних свобод людини* (1950 р.); *Конвенцію про доступ до інформації, участь громадськості у процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля* (1998 р.); *Конвенцію про захист осіб стосовно автоматизованої обробки даних особистого характеру* (1981 р.).

Вперше на міжнародному рівні закріплення інформаційних прав людини відбулося у *Загальній декларації прав людини* (1948 р.), у якій проголошено права кожної людини на свободу переконань і на вільне їх виявлення, визначено свободу шукати, одержувати і поширювати інформацію та ідеї (ст. 19) [2]. Аналогічний зміст інформаційних прав і свобод людини закріплено й в інших міжнародних нормативно-правових документах, зокрема,

у прийнятому Генеральною Асамблеєю ООН у 1966 році, *Міжнародному пакті про громадянські і політичні права* (п. 2 ст. 19) [3].

Подібною за змістом, проте відмінною за формою викладення є правова конструкція відтворена у *Конвенції про захист прав і основоположних свобод людини* 1950 року. Дана Конвенція є особливо актуальною для України з огляду на те, що наша держава ратифікувала Протокол 11, який передбачає можливість захисту громадянами України своїх прав і свобод, закріплених у цій конвенції, у Європейському суді з прав людини. У Ст. 10 Конвенції зазначено: “Кожен має право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримання своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів” [4].

Практика Європейського Суду з прав людини значною мірою конкретизує цю норму, трактуючи термін “вираження поглядів” як подання інформації в будь-якій формі (документи, промови, зображення, дії, що відображають позицію чи подають інформацію, тощо), а також за допомогою будь-яких засобів (наприклад, друковані та електронні ЗМІ, кінофільми, вистави, тощо). Таким чином, захист поширюється не лише на саме вираження поглядів, а й на засоби такого вираження. Захищається не лише вираження політичних поглядів, а й діяльність у мистецькій сфері та інформація комерційного характеру [5, с. 37].

Якщо вище згадані міжнародно-правові акти мають універсальний характер, тоді як питання реалізації та захисту окремих видів інформаційних прав людини отримали відображення отримали в інших актах. Зокрема, *Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості у процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля* (м. Орхус, Данія, 1998 р.) визначає основні принципи надання громадськості екологічної інформації органами державної влади та місцевого самоврядування [6].

Конвенція про захист осіб стосовно автоматизованої обробки даних особистого характеру (підписана в Страсбурзі, у 1981 році), проголошує забезпечення на території кожної держави-учасниці для кожної особи незалежно від національності, громадянства або місця проживання повагу до її прав і основних свобод, зокрема її права на недоторканість особистого

життя, стосовно автоматизованої обробки даних особистого характеру [7]

У сучасний період на рівні міжнародних нормативно-правових актів врегульований широкий обсяг інформаційних прав, свобод людини, стандартизовані основні засади доступу до інформації, її поширення, механізми захисту відповідних правомочностей. Таке забезпечення інформаційних прав і свобод людини спричинило два діалектично пов'язані напрями розвитку міжнародного інформаційного законодавства. З одного боку, законодавчі акти, міжнародні угоди здебільшого спрямовані на усунення існуючих в минулому обмежень, заохочення конкуренції, створення умов, що сприяють бурхливому зростанню інформаційної технології. З іншого – свобода відповідної діяльності має поєднуватись з інтересами суспільства: це пов'язується з деякими обмеженнями змісту того, що передається в комп'ютерних мережах (особливо це стосується поширення пропаганди, дезінформації, насильства тощо), захистом права на недоторканість особистого, приватного життя, на інтелектуальну власність.

Список використаних джерел:

1. Кормич Б.А. Інформаційне право / Б.А. Кормич. – Харків:БУРУН і К, 2011. – 334 с.
2. Загальна декларація прав людини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_015
3. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_043
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_004
5. Огляд практики Європейського Суду з прав людини. Норми і стандарти Конвенції про захист прав і основних свобод. – К.: Мін-во юстиції України, 2002. – 448 с.
6. Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_015
7. Конвенція про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_326

Мацьона Олесья

*Науковий керівник – д. політ. н.,
проф. В. І. Бурдяк*

Взаємодія громадянського суспільства та держави у справі волонтерської допомоги бійцям ато на Сході України

Події останніх років в Україні, такі як Революція Гідності, внутрішньополітична криза, початок антитерористичної операції, значною мірою вплинули на стан громадянського суспільства. Українці отримали змогу відчувати себе суб'єктом державної політики, зрозуміли свою значущість і силу в житті держави. Зміни, які відбуваються в українському соціумі, висувають нові вимоги до діалогу та спільних дій державних органів та недержавного сектору. За умов зовнішньої військової агресії Російської Федерації та неспроможності державних органів оперативно реагувати і раціонально діяти в ситуації політичного конфлікту, на перший план виступили волонтери та волонтерські об'єднання як основа надання допомоги силовим підрозділам, які беруть участь в АТО на сході України.

Волонтерський рух на підтримку українського війська виник стихійно з діяльності окремих волонтерів, які об'єднувалися в групи. З часом з'явилися лідери, що об'єднали ці роз'єднані самоорганізовані групи і почали працювати під централізованим керівництвом, а відтак – посилили вплив на державний апарат та ефективність допомоги. З початку листопада 2014 р. в Україні діє громадська організація «Асоціація народних волонтерів». Окрім допомоги військовим та цивільним у зоні АТО, передбачається, що члени асоціації сприятимуть реформуванню Збройних сил України та інших органів влади [2]. З багатьох напрямів роботи волонтерів, спрямованої на протидію зовнішній агресії та її наслідкам, можна виділити чотири основні, якими вони опікуються найбільше:

- збір та доставка в зону проведення АТО необхідних ресурсів;
- надання медичної допомоги постраждалим в ході її проведення;
- допомога вимушеним переселенцям;
- пошук зниклих безвісті та звільнення полонених.

Однією з головних проблем взаємодії громадянського суспільства з державою в особі її органів та посадових осіб в Україні залишається питання дефіциту довіри. Нині волонтери – соціальна група з найвищим рейтингом довіри населення, що також виводить її роль і значення на перші позиції у питанні політичного попиту. За таких умов, волонтери та волонтерські об'єднання зарекомендували себе як інструмент впливу на державний апарат задля ефективного вирішення проблем, що існують у суспільстві. По суті, було створено паралельну державній владі структуру управління певними соціальними процесами. Однак, незважаючи на ефективність окремих волонтерських ініціатив, без чіткої організації взаємодії громадськості із владою можливість їх успішної реалізації є досить суперечливою.

Відносини, пов'язані з провадженням волонтерської діяльності в Україні регулює Закон «Про волонтерську діяльність» від 19 квітня 2011 р., відповідно до якого вона визначається як добровільна, соціально спрямована, неприбуткова діяльність, що здійснюється волонтерами шляхом надання волонтерської допомоги [1]. Цей Закон був прийнятий напередодні футбольного чемпіонату, тому розрахований лише на унормування участі волонтерів у проведенні спортивних змагань. Внаслідок цього, волонтерство в зоні АТО, яке за короткий період самоорганізувалося у потужний суспільний рух, не мало правового закріплення, а через недосконалість чинного законодавства більшість волонтерських організацій працювали нелегально. Все ж 5 березня 2015 р. зміни відбулися завдяки прийняттю Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо волонтерської діяльності», де враховуються інтереси всіх волонтерських ініціатив та організацій, які залучають до своєї діяльності волонтерів. Хоча цей Закон не розв'язав всіх проблем, але наблизив українське волонтерство до світових стандартів та став суттєвим кроком до встановлення в Україні партнерських взаємин між волонтерами і державою.

Відповідно до статті 3 Закону України «Про волонтерську діяльність» реалізація державної політики у сфері волонтерської діяльності здійснюється Кабінетом Міністрів України, центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері волонтерської діяльності (Міністерство соціальної політики) та іншими органами державної влади й органами місце-

вого самоврядування [1]. З метою координації роботи при Міністерстві соціальної політики України у 2015 році утворено *Раду з координації роботи щодо надання волонтерської та благодійної допомоги*. В регіонах за рекомендацією Міністерства утворюються аналогічні дорадчі органи на обласному рівні.

З осені 2014 р. волонтери почали тісну співпрацю з Міністерством оборони України. Відомих волонтерів активно включали в міністерські структури, зокрема Давида Арахамію (засновника волонтерської організації «Народний проект») призначили уповноваженим міністра оборони з питань закупівель, Юрія Бірюкова (засновника фонду допомоги «Крила Фенікса») – помічником міністра з питань речового забезпечення армії, а Тетяна Ричкова очолила нове держпідприємство, що забезпечує сили спеціальних операцій. Тоді ж при Міністерстві створили Раду волонтерів під керівництвом Д. Арахамії, до повноважень якої відносяться питання речового, харчового та медичного забезпечення. Деякі з волонтерів тепер працюють у департаментах Міністерства оборони, що відповідають за постачання Збройних сил України [2].

Якщо ще донедавна механізмів взаємодії волонтерського руху з владними структурами в Україні практично не було, то згодом військова агресія ззовні об'єднала зусилля громадянського суспільства і держави у боротьбі з агресором. Волонтерський рух допомоги бійцям у зоні АТО отримав державне визнання, волонтери активно залучаються до системи органів державної влади на всіх рівнях, у державних інституціях створюють волонтерські групи, держава змінює нормативну базу для покращення їх діяльності у нових умовах. На жаль, все частіше державна підтримка громадянського суспільства зупиняється на рівні декларативних принципів, і все рідше доходить до реалізації на практиці.

Все ж український волонтерський рух – тема неоднозначна і подекуди суперечлива. Він породжує як беззаперечно позитивні, так і певні негативні явища. Серед останніх найперше відзначимо зловживання волонтерським статусом, непрозору бухгалтерію, збір коштів на підтримку армії псевдоволонтерами, таємний перепродаж волонтерської військової допомоги і непоодинокі факти її зникнення тощо. Тож у контексті негативних проявів особливо посилюється значення держави, яка має координувати та контролювати діяльність волонтерських організацій. Проте, через бездіяльність міністрів та чиновників активісти

перестають займатися волонтерською діяльністю. В сучасних політичних реаліях держава зобов'язана стимулювати людей долучатися до громадської активності шляхом створення законодавчих можливостей, вирішення податкового питання, надання волонтерам певних преференцій та пільг, боротьби із шахраями та розв'язання інших нагальних завдань.

Невирішених проблем залишається чимало, одне можна сказати напевно, що єдиним способом їх рішення є взаємодія інститутів громадянського суспільства та держави на основі співробітництва та взаємодопомоги.

Список використаних джерел:

1. Про волонтерську діяльність: Закон України від 19 квіт. 2011 р. № 3236-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3236-17>.
2. Тохтарова І. М. Волонтерський рух в Україні: шлях до розвитку громадянського суспільства як сфери соціальних відносин [Електронний ресурс] / І. М. Тохтарова // Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування. – 2014. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ttpdu_2014_2_5.

Ірина Моравська

Науковий керівник – д. політ. н,
проф. Ротар Н.Ю.

Ефективність гендерної політики як індикатор реалізації євроінтеграції України

На сучасному етапі розвитку суспільства питання гендерної нерівності посідають не останнє місце за актуальністю. Гендерна нерівність гальмує розвиток суспільства, що знаходить своє підтвердження у таких негативних наслідках, як зростання витрат на добробут і управління, зниження продуктивності праці, уповільнення економічного зростання. Саме тому досягнення гендерної рівності наразі стає центральним показником розвитку кожної країни, а в умовах глобалізації сучасне суспільство

вимушено щоразу звертатися до проблем гендерної нерівності. ООН відносить цю проблему до категорії глобальних і рекомендує державам змінювати існуючі гендерні моделі, орієнтовані на збереження системи нерівних цінностей і подвійних стандартів. Членство в ЄС є однією з головних стратегічних цілей України. Це означає послідовну орієнтацію на діючу в провідних європейських країнах модель соціальної ринкової економіки, перевагами якої є високий рівень соціальних стандартів і розвитку гуманітарної сфери, ефективний захист прав працівників, розвинута система соціального захисту, принцип гендерної рівності [2].

Таким чином, 16 вересня 2014р. Україною синхронно з Європейським Парламентом було ратифіковано Угоду про асоціацію з ЄС, відповідно до положень якої перед державою поставили амбітні завдання щодо покращення якості людського капіталу та встановлення соціальної справедливості, а також забезпечення гендерної рівності та рівних можливостей для представників обох статей у сферах зайнятості, освіти та навчання, економічної і громадської діяльності та у процесі прийняття рішень [1].

Позиція Європейського Союзу з досягнення гендерної рівності полягає в тому, що жінки і чоловіки повинні мати рівні права та можливості в усіх сферах життя суспільства. Для цього всі інститути ЄС мають впроваджувати проблематику рівності між чоловіками та жінками в усі галузі політики, всі програми і на всі рівні прийняття рішень. Європейський вибір України був проголошений і зафіксований національними законами України та міжнародними угодами. Наближення до економічних і соціальних стандартів ЄС є тим «домашнім завданням» України, яке вимагає виконання низки умов, визначених угодами між Україною та ЄС [2].

В Україні останнім часом дещо покращилася ситуація з представництвом жінок в органах державної влади, дещо збільшилося число жінок-народних депутатів. Наразі найбільші досягнення у сфері гендерної рівності спостерігаються на законодавчому рівні. Проте в багатьох інших сферах, у практичному втіленні суттєвого прогресу досягти не вдалося, що й зумовлює низькі позиції України в міжнародних рейтингах з гендерної рівності та значне відставання від європейських показників. В Україні, як і раніше, для жінок існують реальні перепони на ринку праці, і їх коріння містяться у самій системі організації зайнятості та

у проблемах, з якими стикаються жінки, прагнучи поєднати професійну діяльність з виконанням сімейних обов'язків. Частково проблеми жіночої зайнятості могли б бути вирішені за рахунок державної підтримки практики зайнятості неповний робочий час. На відміну від країн ЄС, в Україні така практика є мало поширеною. Крім того, зберігається гендерний дисбаланс і в оплаті праці, і в кар'єрному рості.

Докорінна зміна існуючого становища можлива тільки за умови поглиблення науково-дослідницької роботи з вироблення механізмів адаптації міжнародних норм і стандартів забезпечення гендерної рівності до національних особливостей і традицій українського суспільства та утвердження ідеї гендерної рівності як складової прав людини, а не специфічного особливого інституту, який стосується сім'ї, дітей та молоді. Допоки ідея гендерної рівності не буде усвідомлена всією спільнотою, усі кроки на її утвердження матимуть характер тимчасових кампаній та формальних реакцій на вимоги міжнародних інституцій.

Список літератури:

1. *Гендерна політика Європейського Союзу в Україні [Електронний ресурс].-Режим доступу: https://ua.boell.org/sites/default/files/lsg_gender_analyse_ukr.pdf*
2. *Гендерна рівність і розвиток: погляд у контексті Європейської стратегії України [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://www.razumkov.org.ua/ukr/upload/Gender-FINAL-S.pdf>*

ЕКСПЕРТНИЙ ТА КОМУНІКАТИВНИЙ СУПРОВІД ПОЛІТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ

***Тетяна Орлова, д.іст.н.,
професор***

Новітні комунікативні технології і політична сфера сучасного світу

Ми живемо в інформаційну епоху. Якщо вести мову про політичну сферу, так можна констатувати, що нові комунікативні технології суттєво змінили і змінюватимуть способи впливу на громадську думку, все активніше проникаючи до основних сфер життя суспільства, трансформуючи способи комунікації як всередині його, так і між суспільством і владою. Змінюватимуться моделі поведінки і комунікаторів, і цільових аудиторій комунікації. Важливим аспектом інформаційно-комунікаційної революції є зміни у громадській свідомості, що мають далекосяжні наслідки.

Так «Арабську весну» – події кінця 2010 – початку 2011 рр. на Арабському Сході – називали «мережевою революцією» через те, що в організації рухів були задіяні найновіші інформаційно-комунікативні технології: Інтернет і соціальні мережі, такі як «Твіттер», «Фейсбук», «Ю-Тьюб». Створені на Заході, де найпершою цінністю виступає індивідуалізм, особистість і приватні інтереси, на Сході, де сильні общинні настрої, соцмережі та блоги показали свій потенціал, а саме можливість пошуку односторонніх, організації акцій та виступів в обхід влади. Тепер не треба по конспіративних квартирах збирати революційно налаштованих соратників у боротьбі. Достатньо лише запостити на своєму мікроблозі відповідний заклик, і ті, кому він адресований, обов'язково його одержать. Свою роль відіграв стільниковий зв'язок. Неабияке значення мала та обставина, що люди в арабських країнах завдяки телебаченню та Інтернету побачили, як живе решта світу із вражаючими відмінностями побуту та політики. Виявилося, що набагато краща ситуація склалася в ряді держав, які не так давно також

вважалися відсталими (країни Азіатсько-тихоокеанського регіону, наприклад). Звичайно, не слід надто перебільшувати значення новітніх комунікацій, оскільки технічна оснащеність не є повсюдною. Молода генерація, озброєна новітніми комунікаційними технологіями, радше виступила як запал, а масовий рух забезпечили маси бідноти, яка доступу до Інтернету не мала.

Існують приклади створення справжніх інтернет-партій, як наприклад, у Канаді (The Online Party of Canada). Розширилися можливості транснаціональних громадських рухів, таких як антиглобалістський. Така, здавалося б, традиційна сфера, як релігійна, стикнулася із новацією, що зветься кіберрелігією. Особливе занепокоєння світової спільноти – через використання новітніх комунікаційних засобів терористами різного ґатунку.

За допомогою новітніх інформаційних технологій ведуться політичні кампанії – від передвиборчої агітації до інформаційних війн. Особливо актуальними стали ці питання останнім часом у зв'язку із посиленням агресивності політичного курсу Кремля. Під час президентської кампанії 2016 р. у США було зафіксоване потужне втручання російської сторони у виборчий процес. Пізніше своє занепокоєння висловили керівники низки європейських країн. Навіть не визначаючи справжні масштаби подібних акцій, реальність така: Московія веде гібридну війну проти світу, особливо країн Заходу, підриваючи їхню політичну систему, ставлячи під сумнів легітимність влади. Хоча наслідки можуть виявитися протилежними очікуванім: сподівання В.Путіна на прихильність Д.Трампа перетворилася на намагання того вийти з-під критики американців за таку можливість із вибудовуванням відповідного зовнішньополітичного курсу.

Починаючи з 90-х рр. XX ст., найперспективнішим способом ведення військових дій вважається інформаційна війна. Основні зусилля зосереджуються не на знищенні особового складу і військової техніки супротивника, а на виведенні з ладу його «нервової системи» – комп'ютерних мереж і мереж зв'язку головних штабів. Важлива роль відводиться дезінформації і морально-психологічному тиску на особовий склад його армії, а також населення. Першою повномасштабною інформаційною війною вважають бойові дії армій США та їх союзників у 1991 р. у Перській затоці проти Іраку. Широке використання сучасних технічних

засобів дало можливість нанести високоточні вогневі удари по військових та інших об'єктах Іраку. Американські мобільні генератори перешкод «Сендкребс» внесли повний хаос у довгохвиловий зв'язок, що значною мірою паралізувало управління іракськими військами. Саддам Хусейн був змушений припинити війну. Не можна недооцінювати роль російської пропагандистської обробки населення України, особливо Криму і Донбасу, під час розгорнутої РФ гібридної війни.

Оскільки комунікація є життєво важливою складовою людського існування, будь-які зміни у способах комунікації мають серйозні наслідки для розподілу влади всередині суспільства, для змін індивідуальної і масової свідомості, а також для перегляду суспільних цінностей. Сучасні інформаційно-комунікаційні технології суттєво підтримують і розвивають демократичні процеси навіть при авторитарних системах, оскільки за умов, коли комп'ютер розширив можливості особистості, громадяни можуть більш ефективно стежити за діями своїх урядів, ніж уряди можуть стежити за діями громадян. Хоча в деяких країнах, зокрема, в Російській Федерації, влада намагається досягти саме останнього, про що свідчить прийняття «антитерористичного пакету законів» депутата Державної Думи Ірини Ярової у липні 2016 р. Заради досягнення максимальної керованості російським суспільством, аби відволікти його увагу від внутрішніх проблем і висунення запитань до влади потужно працює пропаганда, особливо через ЗМІ.

Відомий італійський філософ Умберто Еко, аналізуючи зміни у світі, що відбуваються під впливом інформаційно-комунікаційної революції, дійшов висновку, що суспільство все більше поділяється на дві основні групи: тих, хто дивиться тільки телебачення, тобто одержує готові образи і готове судження про світ, споживає готовий інформаційний продукт без критичного осмислення одержуваної інформації, і тих, хто буде здатен відбирати і обробляти інформацію через комп'ютер. Він вказував, що починається розділення культур, подібне до того, що існувало за часів Середньовіччя: між тими, хто був здатен читати рукописи і критично осмислювати релігійні, філософські, наукові питання, і тими, хто виховувався виключно за допомогою образів у соборі – відібраних і схвалених їхніми творцями [1]. Те, що відбувається у путінській Росії – виховання телевізійними, схвале-

ними владою, образами, дуже нагадує середньовічну темряву. З якої масово тікають ті, хто не згоден жити за таких умов. Переважно інтелектуальна еліта, когнітаріат. Когнітаріат – це соціальна верства, яка формується у постіндустріальну епоху, чия сутність і значущість базується на глибокому використанні знань, інтелекту у роботі та житті; творці інформаційного, інтелектуального продукту, робітники творчої праці; соціальна основа інформаційного суспільства.

Загальний напрямок розвитку сучасного світу – в бік інформаційного суспільства шляхом модернізації. Це, можна сказати, виклик історії. Країни по-різному відповідають на нього. У конкурентній боротьбі виграють ті, що мають більший і кращий людський капітал – інтенсивний виробничий фактор розвитку економіки і суспільства, який обіймає трудові ресурси, знання, інструменти інтелектуальної та організаційної праці, середовище існування й інтелектуальної роботи, що забезпечують ефективне й раціональне функціонування людського капіталу. Як джерела формування національного людського капіталу виокремлюються освіта, охорона здоров'я, інституційне обслуговування, культура й мистецтво, наука, виховання, інформаційне обслуговування, підприємницькі здібності, безпека, громадянське суспільство й економічна свобода, підготовка еліти, приплив людського капіталу із зовні [2]. Велике значення у формуванні національного людського капіталу мають університети України, робота викладачів і науковців із молодими генераціями, які впевнено оволодівають і знаннями, і новітніми технологіями.

Список використаних джерел:

1. *Еко У. От Интернета к Гутенбергу: текст и гипертекст /Умберто Эко [Электронный ресурс] - Режим доступа: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Culture/Eko/Int_Gutten.php*
2. *Корчагин Ю. Человеческий капитал - что это такое и почему капитал? /Ю.Корчагин [Электронный ресурс]// - Режим доступа: <http://www.lerc.ru/?part=articles&art=3&page=20>*

Роль інформаційних технологій у політичних процесах сучасності

Кінець XX – початок XXI століття ознаменувався в історії світової цивілізації складними політичними процесами, що призвели до радикальних змін у світовій політиці. Падіння Берлінського муру, розпад соціалістичної системи, розпад Югославії та СРСР, поява «заморожених конфліктів» на пострадянському просторі, «арабська весна» 2011 року, «Революція троянд» у Грузії, Помаранчева революція та Революція Гідності в Україні, «мережеві революції», що мали місце в різних точках світу, – ось неповний перелік політичних подій, які продемонстрували, як швидко технології змінюють плин політичних процесів як в окремо взятій країні, так і в регіонах та світі в цілому.

Насправді, революції стали основою нашого буття. Вони частішали, порівняно з XIX століттям, наприклад. Та й їхній формат вже зовсім інший. У своїй статті «Революції, хвилі революцій та Арабська весна» сучасний російський історик і соціолог С.Цирель визначає чотири основні причини революцій [Див.: 7, с. 134-137]. Це:

- Делегітимація влади. Тут мається на увазі втрата віри не тільки в існуючу владу, але й у можливість змінити (покращити) ситуацію законним шляхом. В усі часи військові поразки, економічні проблеми – голод, фінансові труднощі – відносилися до основних причин делегітимації влади. Нині цей перелік розширився – це може бути високий рівень корумпованості влади, нездатність влади адекватно реагувати на зміни, що відбуваються в країні, захистити своїх громадян від природних катастроф тощо. Водночас необхідно відзначити, що у сучасних нестанових суспільствах відсутні чіткі кордони між народом та елітою. Тож для створення революційної ситуації необхідно, щоб делегітимація влади відбулася в очах широких прошарків населення. Останнє, на наш погляд, припускає дедалі ширше

використання новітніх засобів комунікації для створення, поширення та закріплення негативного образу влади в очах суспільства. Прикладами цього можуть слугувати події на Філіппінах 17 січня 2001 року. Тоді, після блокування парламентом процедури імпічменту Президента Джозефа Естради, громадяни країни надіслали один одному понад 7 мільйонів електронних листів із закликами взяти участь в акціях протесту. Як наслідок, мільйон протестуючих на вулицях Маніли і втрата Дж. Естрадою свого президентського крісла [5, с.66].

- Наявність альтернативи або, точніше, уявлень про існування альтернативи нинішньому режимові. Якщо населення країни переконане, що нинішній режим нелегітимний й поганий, однак іншого годі й шукати, то складно говорити про можливість розвитку революційної ситуації. Зокрема, наприкінці 1990-х років в РФ приблизно 40% населення країни втратило довіру до Президента Б.Єльцина, однак альтернативи йому суспільство не бачило. Тому, на переконання автора, з вдячністю прийняло «новорічний подарунок» Б.Єльцина – В.Путіна – в якості виконуючого обов'язки Президента РФ.
- Слабкість уряду, яка включає в себе фінансову неспроможність, слабкий контроль над силовими структурами, а також розкол всередині країни. Слабкість уряду та розкол всередині владної еліти призводить до делегітимації влади, що в свою чергу призводить до переходу окремих представників влади на сторону повсталих. Нездатність радянського керівництва до повного контролю над силовими структурами у 1991 році призвела спершу до спроби встановлення ДКНС, а потім і до розпаду СРСР.
- Наявність так званого «пального», тобто населення, готового вийти на площі й майдани та взяти участь в революційних діях, ризикуючи при цьому власним життям. У сучасних революціях найбільшу активність виявляє молодь, яка найбільше прагне змін. Поглянемо на останню революцію в Україні – Революцію Гідності. Вона розпочалася саме з акцій протесту студентської молоді проти відмови України від курсу на європейську інтеграцію. Однак її особливістю стало активне використання соціальних мереж,

у першу чергу Facebook для налагодження політичної комунікації. Пост М.Найема у Facebook [2] став першою ланкою у майбутньому ланцюгу політичних подій, наслідки яких відчув на собі увесь світ.

Сучасні технології дозволяють громадянам різних країн, не кажучи вже про одну, швидко комунікувати один з одним, блискуче поширювати новини, ділитися враженнями тощо. Заклики за допомогою постів у Facebook, Twitter та інших мережах до протестів, використання смс-повідомлень для налагодження протестної комунікації стали «важливою причиною хорошої організації рухів» [1, с.199]. Так, наприклад, в Тунісі для делегітимації влади та поширення незадоволення серед громадян політикою Президента Зін ель-Абідін Бен Алі активно використовувався YouTube, куди завантажувалося відео з тегом «Корупція в сім'ї Бен Алі». У відео фіксувалися приклади зловживань владою з боку Президента та його сім'ї. Одночасно було створено й залито в YouTube чимало мультфільмів, що дискредитували Бен Алі [5, с.67].

Натомість у Єгипті YouTube спільно із сервісом по збору та зберіганню новин Storyful був використаний для поширення тисяч відеороликів демонстрантів з площі Тахрір [5, с.67]. Таким чином, населення отримало можливість швидкого доступу до новин та мультисторонньої комунікації.

Насправді, використання сучасних засобів масової комунікації дозволяє протестантам швидко об'єднати свої зусилля у боротьбі з правлячим режимом, надати інформаційний доступ світовим медіа та громадськості до подій у власній країні, оминаючи при цьому офіційні медіа. Недаремно, у ряді випадків, влада навіть відключала доступ до інтернету задля збереження контролю над суспільними настроями [Див.: 3; 6].

Таким чином, новітні засоби масової комунікації, у першу чергу соціальні мережі, суттєво збільшили «пропускну спроможність» соціальної комунікації [4]. Відкриваючи доступ до активної віртуальної взаємодії, вони значно полегшили координацію протестної активності, зменшили залежність перебігу протестів від їхнього висвітлення виключно офіційними й традиційними ЗМІ, відкрили доступ громадським активістам для широкої аудиторії, включаючи й лідерів думок інших країн.

Список використаних джерел:

1. Гринин Л.Е. Арабская весна и реконфигурация мир-системы / Л.Е. Гринин // Системный мониторинг глобальный и региональных рисков: Арабская весна 2011 года / Отв. ред. А.В. Коротаев, Ю.В. Зинькина, А.С.Ходунов. - М.: Издательство ЛКИ, 2012. - С. 188-223.
2. Дікінсон П. З чого почалася Революція гідності / П.Дікінсон [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://nv.ua/ukr/opinion/dikinson/z-chogo-pochalasja-revoljutsija-gidnosti-261216.html>
3. Лівійцям відключили інтернет [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://ukranews.com/ua/news/78007-liviytsyam-vidklyuchyly-internet>
4. «Масові протести: Глобальні тенденції». Аналітична записка [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1258/>
5. Поляруш О.О. «Мережеві» революції як засіб геополітичного протиборства: Близькосхідний досвід / О.О.Поляруш // Інформація і право. - 2011. - №2(2). - С. 66 С.66-70
6. У сирійських містах Дамаск і Латакія відключили доступ в інтернет [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://24tv.ua/v_siriyi_znik_internet_n100248
7. Цирель С.В. Революции, волны революций и Арабская весна / С.В.Цирель // Системный мониторинг глобальный и региональных рисков: Арабская весна 2011 года / Отв. ред. А.В.Коротаев, Ю.В. Зинькина, А.С. Ходунов. - М.: Издательство ЛКИ, 2012. - С.128-161 С.134-137

**Віталій Чебаник, здобувач
кафедри політології та
державного управління
(Чернівці)**

*Науковий керівник – доктор політ.,
професор, Круглашов А.М*

Інформаційно-комунікативний супровід діяльності політичних партій Закарпатської та Чернівецької областей у 1999-2007 рр.

Осередки обласних політичних партій, як важливі політичні суб'єкти у кожному регіоні, для підтримки свого політичного

іміджу змушені постійно удосконалювати свій комунікативний потенціал. Це твердження різнобічно обґрунтовують у своїх наукових розвідках вітчизняні дослідники М. Логунова, Т. Кадлубович, О. Тищенко та чернівецькі й закарпатські політологи А. Круглашов, І. Буркут, В. Бурдяк, Н. Ротар, П. Молочко, М. Гуйтор, О. Колесников, Ю. Токар, Ю. Остапеч та інші. Проте вивчення результативності інформаційно-комунікативного супроводу діяльності політичних партій у регіонально подібних західних Закарпатській та Чернівецькій областях залишає чимало відкритих питань. Тому ця доповідь має на меті охарактеризувати рівень використання періодичної преси для налагодження політичної комунікації найвпливовішими та найчисельнішими обласними осередками політичних партій.

Варто підкреслити, що найбільш поширеним засобом політичних комунікацій обласних організацій з електоратом наприкінці 1990-х рр. були засоби масової інформації. Чисельні обласні періодичні видання на своїх шпальтах надавали чимало інформації загальносуспільного характеру. Проте періодична преса переважно друкувала матеріали, які були підготовлені тією чи іншою політичною силою. Разом з тим, зі стартом виборчої кампанії, ЗМІ регіонів прямо чи опосередковано підтримували ту чи іншу політичну партію. Так, наприклад, у процесі передвиборчого періоду 1999 р. у «Новій буковинській газеті» розміщувались тематичні сторінки та окремі матеріали на підтримку Чернівецького НРУ. Матеріали про передвиборчу діяльність НДП на теренах Чернівецької області друкували на своїх шпальтах газети «Буковинське віче», «Зоріле буковіней», засновниками яких на той час була обласна рада. Водночас у цих періодичних виданнях розміщувалися негативні відгуки про діяльність ВО «Громада». Обласні осередки політичних партій СДПУ(о), НДП, ЛПУ, ДемПУ та Української партії справедливості розміщували матеріали про політичні принципи своїх організацій у часописі міської ради «Чернівці». Окрім того, СДПУ(о), партія «Реформи і порядок», ПЗУ використовували у пропагандистських цілях інформаційно-рекламний тижневик «Буковинська реклама» [1, спр.1000, арк. 55].

В цей час побутували випадки, коли керівники регіональних осередків політичних партій ставали засновниками або редакторами періодичних видань, які використовували як інформа-

ційні засоби своєї політичної організації, і відповідно, розміщували матеріали головним чином для її пропаганди. Прикладом цього явища слугує Чернівецьке обласне видання «Об'єктивна газета», головним редактором і засновником якого став секретар обласної організації КПУ В.Довгешко. На сторінках газети активно пропагувалася виборча програма комуністів і здійснювалися випадки у бік представників національно-демократичних сил. Пізніше цю практику підхопила газета «Радянська Буковина», яка проголосила себе органом обласної організації КПУ [1, спр. 735, арк. 56].

Обласна організація УРП на шпальтах часописів «Час» і «Доба» поінформувала чернівецький соціум про початок діяльності у Чернівцях регіональної структури Всеукраїнського об'єднання «Наш президент – Євген Марчук», його спрямованість і цілі [1,спр.735,арк.44]. Чернівецька обласна організація СДПУ(о) у вказаний період використовували як засоби політичної комунікації газету «Наш вибір» та регіональну телекомпанію ТВА [1,спр.1000, арк.11].

Закарпатська обласна організація СДПУ(о) для взаємодії із регіональним соціумом створила власний інформаційний ресурс – обласні партійні газети «Соціал-демократ» та угорською мовою «Прикордонний соціал-демократ», активно використовувала регіональні телерадіокампанії. На думку лідерів закарпатського СДПУ(о), зазначені видання поширювали об'єктивну інформацію про партію та слугували трибуною публічної дискусії для вільного висловлювання щодо розв'язання регіональних проблем [7, с.86-88].

У Чернівецькій області у зазначений період оприлюднення принагідних публічних заяв з оцінкою ситуації в країні загалом та в області зокрема практикували місцеві осередки СДПУ (о), НСНУ, ВО «Батьківщина».

Однак розміщення іміджевих статей чи замовних інтерв'ю у регіональній пресі продовжувало залишатися у вказаний період найпопулярнішою формою реалізації комунікаційного потенціалу місцевих осередків політичних сил. До прикладу, закарпатський «Народний блок Литвина» у 2006-2007 рр. здебільшого розміщував свої інформаційні матеріали в обласній газеті «РІО», так як «негласним» власником видання був народний депутат Закарпатської області, член фракції Народної партії у Верховній

Раді – Сергій Ратушняк. А газета «Світогляд», яка контролювалася СДПУ (о), представляла відповідні політичні матеріали про діяльність закарпатської партійної організації [3, с. 278].

Власну оцінку політичних подій, достатньо об'єктивний аналіз політичних процесів на теренах Буковини подавали газети «Молодий буковинець», «Буковина» та «Буковинське віче», а на Закарпатті – газети «Срібна Земля – Фест», «Новини Закарпаття», «Старий замок», «Післямова» [6, спр. 100, арк. 6; 2, с. 92-93].

Закарпатський тижневик «Трибуна», як і доволі часто видання «РІО» публікували матеріали про опонентів у виборчому процесі. Публікації на підтримку БЮТу подавалися у новозаснованій у 2006 р. газеті «26 березня» та тижневика «За і проти». Позиції СПУ в області відстоювали громадсько-політичний тижневик «Репортер» та газети «Чиста політика» й «Тиждень Закарпаття». З 2006 р. свої інформаційні матеріали закарпатський осередок Партії регіонів здебільшого розміщував у громадсько-політичному тижневику «Європа-центр» та «Закарпатській правді»; Селянської партії – «Зоря Карпат», Партії угорців України – «Карпаті і газ са», обласного осередку Народного руху – «Карпатський голос» [6, спр.100, арк. 6-7].

Окремі регіональні осередки політичних партій здійснювали комунікативний зв'язок з електоратом через зазначені вище видання місцевої преси. Прикладом слугує закарпатська та чернівецька партійні організації УРП «Собор», які в середньому за рік публікували 10 – 12 агітаційних матеріалів у регіональних виданнях [5,спр.28, арк.7; 4,спр.126, арк. 1].

Аналогічна ситуація спостерігалася і в чернівецьких друкованих часописах. Обком Чернівецького СДПУ(о) формував першу сторінку газети «Селянські інтереси» та періодично використовував для публікацій партійної тематики малотиражну газету «Дорожній вісник». В обласній газеті «Час-2000» розміщували у передвиборчий період рекламні матеріали провладних кандидатів, підтриманих блоком «За єдину Україну». На шпальтах обласної газети «Чернівці» публікувалися оцінки експертів щодо виборчих програм та особистостей кандидатів [1,спр.1893, арк. 22]. У періодичному виданні «Свобода слова» презентували частіше за інші матеріали БЮТу, а в часописі «Час», редактором якої був депутат Чернівецької обласної ради від «Нашої України»

П. Кобевко, розміщувалася інформація відповідної політичної сили.

Отже, наприкінці 1990-х рр. – початку XXI ст. періодичну пресу як засіб для налагодження політичної комунікації досить активно використовували найвпливовіші та найчисельніші обласні осередки політичних партій. Таким чином, вони прагнули через застосування інформаційно-комунікативного супроводу своєї діяльності впливати на суспільну свідомість населення регіонів, реалізовували свої політичні інтереси через друковані видання. Однак, і закарпатські, і чернівецькі регіональні осередки політичних партій не повною мірою застосовували місцеві періодичні видання для налагодження дієвої комунікації з населенням обласних територій.

Список використаних джерел:

1. Державний архів Чернівецької області (далі – ДАЧО). Ф.2836. Чернівецька обласна державна адміністрація. – Оп.2.
2. Остапеч Ю., Токар М. Моніторинг виборчого процесу у Закарпатській області // *Виборчий процес – 2006 в Україні: політико-правові аспекти та регіональні особливості*. Інформаційно-аналітичний звіт. – Львів, 2006. – С.91-101.
3. Остапеч Ю.О., Токар М. Ю. *Закарпаття через призму політичних виборів [Монографія]*. – Серія «*Studia Regionalistica*»; НДІ політичної регіоналістики; ДВНЗ «Ужгородський національний університет». – Ужгород: Вид-во:Карпати, 2009. – 408с.
4. Центральний державний архів громадських об'єднань України (ЦДАГО України). Фонд 325. Українська народна партія «Собор». – Оп.1.
5. Центральний державний архів громадських об'єднань України (ЦДАГО України). Фонд 337. Українська Республіканська партія «Собор» (УРП «Собор»), м. Київ. – Оп.1.
6. Центральний державний архів громадських об'єднань України (ЦДАГО України). Фонд 343. Партія «Народна влада» (П. «НВ») м. Київ. – Оп.1.
7. Різак І. В ім'я свободи, справедливості України. Соціал-демократичний рух на Закарпатті: минуле, сьогодення, перспективи. – Ужгород, ВАТ «Видавництво» Закарпаття», 2002. – 140с.

Юлія Задорожняк, аспірант

Науковий керівник – д.пол.н.,

проф. А.М. Круглашов

Політична медіа-децентралізація: регіональний фактор в телевізійній інфраструктурі України

Тенденція перерозподілу політичних та фінансових ресурсів від центру до регіонів впливає на зростання значення представництва регіональних інтересів на українському медіа-майданчику. У зв'язку з цим значення регіонального телебачення зростає, а ефірний час, котрий приділяється місцевим проблемам збільшується.

У вечірніх інформаційних програмах кількість новин, присвячених регіональній тематиці в середньому з 2012 року збільшилась з 13-18% до 30-45% (результати моніторингу дайджестів новин). Розглянемо основні етапи розвитку українського телебачення, враховуючи у цьому регіональний фактор.

Перший етап – становлення – тривав 16 років. Від зародження Київського телецентру в 1951 році до Закарпатського в 1967 [4]. Наступний етап – формування сталого інформування аудиторії – залежно від структурно-функціональної підготовки телецентру, в ефір виходили «Новини дня» (Київ), «Новини тижня» (Запоріжжя та Херсон) та головна регіональна інформація місяця – «Новини Дніпропетровщини». Про політичні функції інформаційних програм в контексті окремого регіону та критичну політичну журналістику говорити рано – зароджувались інформаційні відділи в першу чергу з практичною метою (інформувати про діяльність центральних органів влади, досягнення радянської промисловості та сільськогосподарського комплексу), згодом – з культурно-просвітницькою. Ефір чітко регламентувався державним замовленням, цей період тривав десятки років – до перших років незалежності України.

Наступний етап – становлення конкурентного медіа-середовища починається з 1991 року, а разом з ним – і політичного плюралізму на телевізійних екранах. З моменту прийняття Україною незалежності по 2006 рік було створено 24 українські телеканали. 1 липня 2007 року – згідно з даними Національної ради

з питань телебачення і радіомовлення, зареєстровано понад 60 каналів супутникового мовлення. У січні 1995 р. відповідно до Указу Президента «Про вдосконалення системи управління державним телебаченням і радіомовленням» було створено Державний комітет телебачення і радіомовлення. На базі ліквідованої Держтелерадіокомпанії почали працювати Національна телекомпанія, ТРК «Крим», Київська та Севастопольська державні регіональні телестудії, 23 обласні телерадіооб'єднання, які підпорядковувалися Держтелерадіо України [2].

Відтоді будувалась політична (і телевізійна) модель медійної політики «Центр-регіони», відповідно до якої випуски новин інформаційних програм писались у відповідності до державного замовлення, згідно тем, актуальних для всієї держави. Приватні структури лише формувались і мали інший напрямок – культурно-розважальний. Окрім цього, не кожний телеканал мав фінансову можливість утримувати кореспондентський пункт або купувати матеріали у місцевих ЗМІ. Проте деякі телеканали все-таки засновували свої інформаційні пункти, які згодом стали базою для комерційних телеканалів – таким прикладом є «Новий канал» з випуском новин під назвою «Репортер». В Чернівцях їхній пункт мав назву «Чернівецький репортер», нині це – дайджест новин від потужного телевізійного мовника Буковини «ТРК Чернівці». Відтоді на Буковині і зародилось якісне регіональне телебачення, яке створювало контент для загальнонаціональних каналів. Зі становленням поліканального телебачення, розвивається і незалежна журналістика, котра починає бути не рупором влади, а її опонентом. Проте такі ініціативи за президентства Леоніди Кучми придушувались, що породило дві хвороби української політичної журналістики – «темники» та «самоцензура». Спочатку «темники» – як політичний порядок денний на телевізійному екрані, де розписані необхідні акценти, «чорний список» політиків і тези, які можна і не можна давати в ефір. Проблеми регіонів в таких умовах зачіпались мало, створювалась картинка єдиної, успішної країни. Далі – редактори і журналісти, знаючи тенденції темників, самі по інерції проповідували політику, яку нав'язувала Адміністрація Президента. Поява в ефірі регіональних лідерів мала лише позитивний контекст, враховуючи централізованість влади. Часто ці політичні гравці були так звані «намісниками», які пасивно

ретранслюють накази центру та контролюють їхнє виконання на підзвітній території, не будучи при цьому реальними виразниками інтересів регіональної спільноти. На медіа тиснуть політично, проте вони працюють в єдиному інформаційному полі, заснованому на комерційному інтересі.

Наступний етап політичного розвитку українського телебачення – комерцію витісняє політична доцільність (починаючи з 2004 року цей етап триває нині). З приходом до влади Віктора Ющенка свобода слова стала цінністю, а критичні матеріали щодо влади отримали право на життя. Але політичні актори вирішили не боротись з вільною журналістикою, а очолити її, таким чином власниками, директорами та редакторами більшості українських телеканалів стали політично заангажовані особи[1]. Карта телевізійної України в таких умовах ділиться не на регіони, а на округи – одиниці, в котрих зацікавлені політичні актори до, після і під час виборчого процесу.

В умовах децентралізації кожний регіон отримує більше ресурсів і більше важелів політичного впливу, таким чином стає ще цікавішим для представників фінансово-політичних груп, які заради електоральної підтримки в тому чи іншому регіоні, можуть витрачати на інформаційну кампанію більше фінансів.

Основними інститутами, які дозволяють дослідити вплив регіонального фактору на політичний процес є діяльність регіональної політичної еліти, регіональні конфлікти та регіональна політична культура – всі вони є пріоритетними об'єктами висвітлення телебачення в умовах іміджевої боротьби регіональних політичних суб'єктів. Саме на таких сюжетах маніпулюють центральні і регіональні політичні актори, *телеканали в ефірі інформаційних передач подають іміджеві матеріали (порушуючи журналістські стандарти) про діяльність окремих політиків, інших ігнорують, або готують «чорні» матеріали*. Регіональному телебаченню характерні особлива близькість до аудиторії, а регіональні сюжети на загальнонаціональних каналах мають ширшу аудиторію та несуть більший резонанс, тому дані про політичний маніпулятивний потенціал цих матеріалів важливі в контексті розгляду телевізійних ЗМІ як (пре-, пост-)електорального інструменту політичних акторів.

Список використаних джерел:

1. Власники українських ЗМІ: хто вони? Інфографіка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-infografika/1997592-vlasniki-ukrainskih-telekanaliv-hto-voni-infogra-fika.html>
2. Регіональне телебачення України: ефірні традиції та реорганізація О.В.Головчук Електронна бібліотека Інституту журналістики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1449>
3. Регіональний фактор у політичному процесі України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://postua.info/news.php?nid=3>
4. Українське телебачення: вчора, сьогодні, завтра/ ред.: Михайло Карабанов, Іван Чиж. – К.: Дирекція ФВД, 2006. – С.29-30.

Галина Кузуб

Науковий керівник – д. пол. н.,

проф. Н. Ю. Ротар

Чернівецький національний

університет імені Юрія Федьковича

Роль органів державної влади у інформаційно-комунікативному супроводі процесу децентралізації влади в Україні

Процес децентралізації влади в Україні набув безпрецедентного розмаху як за швидкістю реалізації, так і за інформаційним та експертним супроводом. Проте цю динаміку варто розглядати як необхідність, а не лише як позитивні сторони втілення реформи. Попередні невдалі спроби реалізації ідеї децентралізації на початку 2000-х рр. та теперішнє активне формування нормативно-правової бази і територіальної основи органів місцевого самоврядування ставлять питання інформаційного супроводу реформи на перше місце.

На початковому етапі децентралізації влади в Україні чільне місце в комунікативному супроводі реформи займають обласні державні адміністрації. Тому метою нашого дослідження став аналіз офіційних інтернет-представництв регіональних органів державної влади на предмет висвітлення питання децентралізації.

Проведений аналіз демонструє широкий інформаційний супровід процесу децентралізації на офіційних сайтах обласних державних адміністрацій: з 24 проаналізованих лише 5 не містили рубрики щодо децентралізації (Вінницька, Дніпропетровська, Донецька, Луганська, Чернігівська). В 19 інших інтернет-представництвах інформація, як правило, була представлена в окремому розділі під назвою «Децентралізація влади» (виняток – сайт Сумської ОДА, де розділ називається «Об'єднання територіальних громад» [12]). Також до винятків можна віднести сайти Полтавської ОДА, де інформація щодо децентралізації міститься у рубриці «Для громадян» [10], Харківської ОДА («Пріоритети») [13], Херсонської ОДА («Реформи») [14] та Хмельницької ОДА («Офіс реформ») [15].

Виявлено, що серед 19 проаналізованих інтернет-представництв обласних державних адміністрацій питання децентралізації представлене різною мірою. Типовим базовим наповненням для розділів є нормативно-правова база реформи, що є характерною майже для всіх сайтів. А для представництв Київської ОДА [6], Львівської ОДА [7], Миколаївської ОДА [8], Одеської ОДА [9] та Херсонської ОДА [14] вона є єдиною інформацією, що міститься у розділі. Немає нормативно-правової бази проведення децентралізації влади на сайтах Волинської ОДА [1] та Закарпатської ОДА [3].

Перспективні плани формування об'єднаних територіальних громад на території регіонів були представлені лише на сайтах Житомирської ОДА [2], Запорізької ОДА [4], Сумської ОДА [12] та Чернівецької ОДА [16]. Варто відзначити також наявність на сайті Рівненської ОДА окремої підрубрики «Матеріали щодо неприйнятності ідей федералізації України» [11], а на сайті Закарпатської ОДА – експертної думки щодо децентралізації влади [3].

Винятком є наявність підрубрики «Громадське обговорення» на сайті Івано-Франківської ОДА [5], де оголошено про збір пропозицій до Проекту змін до Конституції України щодо децентралізації влади та Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні з зазначенням контактних осіб, адреси в мережі Інтернет та для письмових звернень. Подібного зворотного зв'язку в інших інтернет-представництвах обласних державних адміністрацій під час дослідження не було виявлено.

Аналіз розділу «Децентралізація влади в Чернівецькій області» на сайті Чернівецької ОДА [16] демонструє досить широке представлення інформації щодо реформи. До неї належить: довідник контактів об'єднаних територіальних громад Чернівецької області, Перспективний план формування територіальних громад області від 28.07.2015 та зміни до нього від 17.12.2015, а також проект змін, поданий на розгляд Чернівецької обласної ради листом від 8.11.2016; серед іншого – нормативно-правова база і методичні рекомендації, цікаві посилання. Проте доцільним, на нашу думку, було б включення до цього розділу поточних новин щодо процесу об'єднання територіальних громад на території області (як у деяких інших проаналізованих сайтах обласних державних адміністрацій) та можливості зворотного зв'язку для громадян.

Таким чином, результати аналізу інтернет-представництв обласних державних адміністрацій на предмет інформації щодо децентралізації дозволяють зробити наступні висновки: по-перше, переважна більшість з них (19 з 24) містить окремий розділ щодо децентралізації; по-друге, рівень представленої інформації в розділах невисокого рівня, а чверть проаналізованих сайтів містить лише загальнодержавну нормативно-правову базу реформи; по-третє, поточне інформування щодо об'єднання територіальних громад та перспективні плани лише поодинокі зустрічаються на окремих з них; по-четверте, для проаналізованих сайтів характерна повна відсутність зворотного зв'язку. Проведене дослідження демонструє необхідність підвищення ролі обласних державних адміністрацій в інформаційно-комунікативному супроводі процесу децентралізації в Україні.

Список використаних джерел:

1. *Офіційне інтернет-представництво Волинської ОДА [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://voladm.gov.ua/category/decentralizaciya-2>*
2. *Офіційне інтернет-представництво Житомирської ОДА [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://oda.zt.gov.ua/ob%E2%80%9999ednannya-teritorialnix-gromad/>*
3. *Офіційне інтернет-представництво Закарпатської ОДА [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.carpathia.gov.ua/ua/publication/content/11299.htm>*

4. *Офіційне інтернет-представництво Запорізької ОДА [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zoda.gov.ua/article/2204/detsentralizatsiya.html>*
5. *Офіційне інтернет-представництво Івано-Франківської ОДА [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.if.gov.ua/news/23493>*
6. *Офіційне інтернет-представництво Київської ОДА [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://koda.gov.ua/obgovorennya-konsercii-decentralizac>*
7. *Офіційне інтернет-представництво Львівської ОДА [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://loda.gov.ua/konserciya_reformuvannya_miscevogo_samovryaduvannya_ta_terytorialnoi_organizacii_vlady*
8. *Офіційне інтернет-представництво Миколаївської ОДА [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mk.gov.ua/ua/detsentralizatsiya>*
9. *Офіційне інтернет-представництво Одеської ОДА [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://oda.odessa.gov.ua/decentralizaciya-derzhavnogo-upravlnnya/>*
10. *Офіційне інтернет-представництво Полтавської ОДА [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.adm-pl.gov.ua/page/reformuvannya-miscevogo-samovryaduvannya-poltavskoyi-oblasti>*
11. *Офіційне інтернет-представництво Рівненської ОДА [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rv.gov.ua/sitenew/main/ua/16058.htm>*
12. *Офіційне інтернет-представництво Сумської ОДА [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sm.gov.ua/uk/obiednannia-terytorialnykh-hromad.html>*
13. *Офіційне інтернет-представництво Харківської ОДА [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kharkivoda.gov.ua/oblasna-derzhavna-administratsiya/351/495>*
14. *Офіційне інтернет-представництво Херсонської ОДА [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://khoda.gov.ua/reformi/proces-decentralizaci%25d1%2597-v-oblasti/>*
15. *Офіційне інтернет-представництво Хмельницької ОДА [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.adm-km.gov.ua/?page_id=3343*
16. *Офіційне інтернет-представництво Чернівецької ОДА [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bukoda.gov.ua/page/detsentralizatsiya-vladi-v-chernivetskii-oblasti>*

Андрій Конет

*Науковий керівник – проф. Бурдяк В.І.
Чернівецький національний
університет імені Ю.Федьковича*

Маніпуляції свідомістю в політичних процесах: сучасний досвід

Характеризуючи використання маніпуляційних технологій в політичних процесах варто зазначити, що всі виборчі технології, які застосовуються у ході виборчої кампанії, незалежно від того, вважають їх спеціалісти чистими чи брудними, базуються на маніпуляції свідомістю виборця. Фізичний примус в демократичних суспільствах є малоефективним. Тому виникла ціла «індустрія» технологій, яка за допомогою ідеологічних механізмів дозволяє управляти свідомістю людей.

Маніпуляція – це вихідний, базовий варіант взаємодії при якому один учасник змушує інших учасників діяти в його інтересах та за його програмою так, що це не розпізнається іншими та не викликає в них опору [1, с. 11]. Технологіями маніпулювання свідомістю називають послідовну сукупність методів, прийомів і засобів маніпуляційного впливу, метою якого є спонукання суб'єкта до заздалегідь визначеного вирішення певного завдання. Грамотний вибір технологій дозволяє маніпулятору домагатися запланованих результатів шляхом формування в масовій свідомості найбільш прийнятних для себе суспільних та дієвих алгоритмів [1, с. 25].

Існує великий набір сучасних методів маніпуляційного впливу, заснованих на психології сприйняття людини зокрема: метод **«відволікання уваги»** або ж **«копченого оселедця»**. Як відомо, аби збити собаку зі сліду, достатньо протягти через цей слід копчений оселедець. Аналогічно відвертається увага аудиторії від важливої, але не вигідної маніпуляторам інформації за допомогою подання іншої інформації максимально сенсаційній формі; **«створення фактів»** полягає в ланцюговому з'єднанні реальних фактів, що дійсно мали місце, з вигаданими правдо-подібними і неправдоподібними подіями; **«маніпулювання семантичною структурою висловлювань»** полягає вретельному доборі слів, які ви-

кликають або позитивні, або ж негативні асоціації, що зумовлює **«потрібний»** ракурсприйняття інформації; **«використання чуток»**, інакше кажучи, дані «агенції новин ОБК» (Од-на Баба Казала); **«викриття секретної інформації»**, отриманої нібито знайдених, але **«анонімних джерел»**. А якщо ж реакція буденегативною, то завжди є можливість **«спростувати» інформацію, оголосивши її «вигадками журналістів»** [2]. Наведена коротка характеристика стислого переліку сучасних методів маніпуляційного впливу наглядно інформує нас про своєрідну «інформаційну війну», на якій активно реалізуються усі можливі засоби маніпулятивного впливу. З кожним роком ця війна набирає нових мотивованих сил, адже повністю незалежних ЗМІ, на жаль, практично не залишилося.

Список використаних джерел:

1. Варій М. Політико-психологічні передвиборчі технології Навч. метод. посіб. – К.: Ельга Ніка-Центр, 2003. – 400 с.
2. Ромах О. Вплив масово-комунікаційних технологій на свідомість людини / Оксана Ромах // Освіта регіону. Український науковий журнал. – 2015. – №2 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://social-science.com.ua>

Тетяна Мороз, магістрант

Науковий керівник – д. політ. н.,

доц. І. М. Мельничук

Чернівецький національний

університет імені Юрія Федьковича

Особливості й основні напрями зовнішніх інформаційно-комунікативних і маніпулятивних впливів на суспільні трансформації в Україні

Поява в кінці 70-х років ХХ століття концепції інформаційного менеджменту, пов'язаної з інформаційними важелями управління, надала значний поштовх розвитку нової індустрії в цій галузі.

Релігія, ідеологія, культура теж можливі шляхи впливу, та вони не належать до інформаційного простору. Це віртуальний простір, для якого характерним є певний відхід від простого копіювання дійсності. Це більш складний погляд на світ, оскільки мова йде не про повтор світу, а створення для нього правил.

Інформація ж, у свою чергу, ставши основним стратегічним ресурсом і продуктом, дозволяє не тільки задовольняти інформаційні потреби, а й, на жаль, бути сильним пропагандистським інструментом, власне через відсутність на світовій арені єдиних «правил гри» щодо керування інформаційними потоками (з Інтернетом включно). Це призводить до реалізації різноманітними акторами міжнародних відносин (як державними, так і позадержавними) до інформаційних маніпулятивних впливів.

Зазвичай подібне втручання відбувається у формах різноманітного неформального інформаційного маніпулювання. В усіх його різновидах таке маніпулювання у найрізноманітніших стосунках і відносинах засноване на штучному моделюванні маніпулятором (агентом маніпулятивного впливу) таких ситуацій, коли об'єкт маніпулювання (контрагент) продовжує вважати себе самостійним суб'єктом, уявляє себе вільним у своєму виборі й таким, що здійснює власну волю, рухається до власних життєвих цілей тощо, хоча насправді виконує волю й реалізує цілі маніпулятора[1].

Українські медіаспільнота, активні громадяни і політики, в тому числі, переживають постійний вплив фейкової інформації та маніпуляцій Росії, яка впродовж радянського, так і пострадянського часу є супровідним фоном тривалої, складної й послідовної інформаційно-психологічної операції, спрямованої на поглиблення прірви у взаєморозумінні українців.

Динаміку змін у впливі російської пропаганди можна простежити, порівнявши отримані дані з опитуваннями (зокрема, квітні 2015 р. було презентовано аналітичним звітом «Протидія російській інформаційній агресії: спільні зусилля задля захисту демократії», у червні 2015 р. проводилось опитування про сприйняття тез російської пропаганди, довіру до українських та російських ЗМІ, обізнаність про медіавласників; у березні 2016 р. про те, наскільки критично громадяни ставляться до медіа.

Результати дослідження такі: основним джерелом інформації для українських громадян про стан справ в країні є українське

телебачення. Українці продовжують дізнаватись інформацію про стан справ у країні переважно з українських загальнонаціональних телеканалів – 87,1% віддає перевагу цьому виду ЗМІ. 40,7% опитаних отримують інформацію з онлайн-ЗМІ. Загальнонаціональні газети та радіо суттєво відстають – 17% та 16,5% відповідно. Водночас з російських телеканалів отримують інформацію 7,9% українських громадян. У той же час майже половина опитаних (47,7%) отримують інформацію про події в Україні з неофіційних джерел – від родичів, друзів, сусідів, колег по роботі. Громадянам недостатньо інформації про державну стратегію щодо окупованих та не підконтрольних територій. Дослідження виявило амбівалентність оцінок різних подій одними і тими ж громадянами України[2], що дуже погано.

ГО «Телекритика» склала документ за результатами експертного обговорення, яке відбулося під час круглого столу «Протидія російській інформаційній агресії: спільні зусилля задля захисту демократії» 20 березня 2015 р., в якому розроблено проект рекомендацій для різних учасників, які працюють в інформаційному полі.

Основними ж рекомендаціями для українських ЗМІ є: не викривлення інформації про перебіг бойових дій та ситуацію на прифронтових та окупованих територіях, не замовчування суспільно важливої інформації; уникати мови ворожнечі стосовно мешканців Донеччини й Луганщини чи інших регіонів; більше уваги приділяти темам, із яких у суспільстві відчувається інформаційний голод, а також виробити спільний для медіаспільноти документ щодо саморегуляції у висвітленні подій у зоні АТО, щоб не допускати поширення інформації, яка може зашкодити військовим, силовим підрозділам; збільшити обсяг контенту, спрямованого на зниження рівня конфліктності та відновлення довіри в Україні; поступово збільшувати виробництво українського інформаційного продукту, який би з часом замінив російський, у першу чергу на телебаченні: серіали, документальне кіно, ток-шоу, освітні та розважальні програми тощо[3] .

Справді, східна частина України найбільш уражається потоком неправдивої інформації зі сторони Російської Федерації. Результати соціологічного опитування, проведеного КМІС на замовлення ГО «Телекритика» розвіюють стереотип про масове зомбування східних українців. Так, українські ЗМІ втрачають

довіру аудиторії майже по всій Україні, крім Західного регіону. Проте російські ЗМІ втрачають довіру набагато сильніше, в тому числі на Сході та Півдні. Лише 1% опитаних по Україні відповіли, що з початку року вони покращили ставлення до російських ЗМІ, в той час як 60% – погіршили та 28% – не змінили[4].

Як висновок, цілком абсурдним вважати, що пропагандистська політика Росії щодо українців є основним гальмівним важелем у трансформаційних процесах України. Тут можна згадати прислів'я: «Можна підвести коня до водопою, але змусити пити його не можна». У першу чергу, нам необхідно відродити національну свідомість, увіковічену багатостолітньою культурою, традиціями, цінностями, що об'єднуються в етнічній спільності і все сильніше трансформуються в непохитні переконання, потяги та вподобання.

Проблема національної ідентичності спричинена тим, що «... донедавна носії української ідентичності перебували на периферії суспільства, вони ще менше були включені в світовий інтелектуальний обмін, ніж решта соціуму, який і без того утримувався за залізною завісою, і так тривало століттями. Це породило специфічну психологію монополії окремої свідомості (без іронії), патріотичної (тим більше) верстви на культурний спадок, а також ревності стосовно тих, хто робив спроби подолати ментальну автаркію[5]».

Існує теж велика проблема відсутності патріотично налаштованої політичної верхівки. Вона забула перевчити й навчити пострадянське суспільство жити по-українськи, мислити по-українськи. Також ЗМІ так і не стали реальними медіаторами між владою та суспільством, бо розказували суспільству про скандали у владі, але не ускладнювали собі життя зворотнім зв'язком, не демонстрували тій же владі реальних проблем суспільства, не відштовхувалися від базових інтересів аудиторії. Вони стали засобами масової розваги, але не зосереджувалися на інформації, яка була реально суспільно важливою.

Не варто боротися такими ж методами з ворогом, виділяючи сотні мільйонів доларів на контрпропаганду. Україні повинна бути в асиметричній площині – реальні перемоги на воєнному фронті, реальне підвищення рівня життя, реальні реформи, реальні зміни в українській культурі і навчити людей читати і аналізувати. Саме це дозволить виборювати право на визнання в нелег-

кому суперництві з іншими світоглядними орієнтаціями. Тільки поборовши внутрішнього ворога, ми переможемо зовнішнього.

Список використаних джерел:

1. Опитування Київського міжнародного інституту соціології на замовлення ГО «Детектор медіа» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.mediasapiens.ua/mediaprosvita/research/yak_rosiyska_propaganda_vplivaє_na_suspilnu_dumku_v_ukraini_doslidzhennya/.
2. Терно В. Навчальна програма дисципліни «Інформаційно-комунікативний менеджмент» (для бакалаврів) / В. Терно. – К. : МАУП, 2007. – 20 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://baeva.org.ua/?p=299>.
3. Українські ЗМІ втрачають довіру, але ставлення до російських ЗМІ критично погіршилось навіть на Сході. Соціопитування [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.mediasapiens.ua/mediaprosvita/research/ukrainski_zmi_vtrachayut_doviru_ale_stavlennya_do_rosiyskikh_zmi_kritichno_pogirshilos_navit_na_skhodi_sotsopituvannya/.
4. Шок, идущий из будущего: войны идентичностей [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://psyfactor.org/psyops/shock-identities.htm>
5. Як протидіяти російській інформаційній агресії (рекомендації ГО «Телекритика») [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.mediasapiens.ua/monitoring/advocacy_and_influence/yak_protidiyati_rosiyskiy_informatsiyuy_agresii_rekomendatsii_go_telekritika/.

Вадим Ткач

Науковий керівник –
доц. Мельничук І.М.

Розвиток посткомуністичних партійних систем у контексті теорій соціополітичних поділів

У країнах стабільної демократії політичний спектр та партійні вподобання громадян є відносно сталими, не скочуються до крайнощів і коливаються, залежно від ситуації, між ліво-ліберальним та праволіберальним сегментами. Між партіями,

які представляють ці сегменти, не існує принципових розбіжностей у «глобальних» питаннях, що визначають стратегію розвитку держави. У посткомуністичних країнах маємо протилежну ситуацію. Партійно-політичний спектр перебуває у стадії становлення, при цьому як самому політичному спектру, так і партійним уподобанням громадян притаманна поляризація. Партії, що представляють різні сегменти політичного спектру, орієнтуються на різні, часом протилежні стратегії розвитку країни.

Фундаментальними суспільними конфліктами (які послідовно змінювали партійні системи країн Західної Європи) вбачаються поділи між центром і периферією, церквою та державою, містом і селом, власниками та найманими працівниками. Перші два актуалізувалися завдяки національній, а два інші – індустріальній революції [2]. При цьому один конфлікт витіснявся іншим у зв'язку з поширенням виборчого права, набуття ним загальності та рівності призвело до стабілізації і «замороження» партійних систем у їхньому розвитку, починаючи з двадцятих років минулого століття.

У результаті падіння комуністичних режимів сформувались два наукові підходи до розуміння впливу соціополітичних поділів на еволюцію партійних систем цих країн:

1. Підхід, запропонований Г. Кітчельдом (обґрунтовує наявність та вплив соціополітичних поділів на формування партійних систем посткомуністичних країн);

2. Концепція «чистої дошки» («*tabula rasa*»), яка заперечує формування класичних соціополітичних поділів у посткомуністичних країнах.

Загалом вивчаючи посткомуністичні системні трансформації, вчені йдуть шляхом не більш ніж корекції, доповнення моделі соціополітичних поділів С. Ліпсета і С. Роккана новими лініями поділу з урахуванням особливостей країн регіону, впливу традиційних елементів у суспільних відносинах і масовій свідомості.

Одночасно можна констатувати, що соціальних поділів є чимало в кожному суспільстві, але не всі вони у процесі власної еволюції можуть перетворитися на соціополітичні. Головним індикатором, який засвідчує перетворення того чи іншого соціального поділу, представленого відповідними групами, на соціополітичний, є виникнення зв'язку між групою та політичною партією або ін-

шим політичним інститутом, який буде представником інтересів цієї групи. Іншим індикатором повинен стати часовий вимір — тривалість існування такого соціополітичного поділу [1].

Обґрунтованість таких висновків констатується не лише авторитетною думкою теоретиків, але й політичною практикою як країн Західної Європи, так і успішних у плані демократизації держав Центрально-Східної Європи, в котрих еліти, спираючись на наукові здобутки, виявляють здатність до діагностування та інституціоналізації поділів, визначення найбільш значущого з них, стримування їх потенційно деструктивно-конфліктного потенціалу, недопущення взаємонакладання за рахунок пошуку балансу сил і ухвалення компромісних рішень задля послідовного вирішення проблем, що поділяють суспільство.

Список літератури:

1. Донова Е. В. Социально-политические размежевания и их трансляция в политическую систему стран Центральной и Восточной Европы // Политическая наука. – 2004. – № 4. – 123 с.
2. Джанда К. Сравнение политических партий: исследования и теория / Джанда К. // Современная сравнительная политология: хрестоматия. – М.: Моск. общественный научный фонд, 1997. – Режим доступа: www.auditorium.ru/books/337

Алла Кліш, аспірантка

Інституту журналістики

і соціальних комунікацій

Класичного приватного університету

Науковий керівник – д.соц.ком,

проф. О.В. Богуславський

Специфіка висвітлення політики україноцентризму в публіцистиці Романа Рахманного

Історія україноцентризму бере свій початок від Київської Русі – держави-лідера. Далі – гетьманство та політика Богдана Хмельницького направлена на перетворення України у наддер-

жаву в балто-чорноморському геополітичному просторі. В 1918 році Україну визнали понад 30 європейських країн, завдяки україноцентричній політиці уряду УНР в Києві функціонувало більше десятка представництв інших держав Європи та Азії.

Політика україноцентризму в Радянській Україні не мала прояву до 1990-х рр., коли «імперія» впала, а Україна встановила неофіційно очолила блок із Азербайджану, Казахстану, Туркменістану, Узбекистану, Грузії та Молдови проти територіальних зазіхань РФ.

Центризм – ідейно-політична концепція, яка прагне уникнути ідеологічно обумовленої політичної поляризації та конфронтаційних форм політичної боротьби; це стан свідомості та діяльності політичних сил, який можна характеризувати компромісними діями нерадикального характеру [4].

Центризм часто проявляється в прагненні політичних суб'єктів прийняти ідейно проміжне положення між ворогуючими правими та лівими, консервативними і комуністичними, демократичними і ліберальними угрупованнями і течіями або зайняти формально нейтральну позицію [4].

Україноцентризм (український центризм) – світоглядна й філософська позиція, політична та соціально-економічна концепція [4]: Україноцентризм – це, передусім, – патріотизм. А в нас «українець» – це національність, але не визначення громадянина України [1].

Метою україноцентричної політики мають бути зміцнення української ідентичності і захист незалежної державності України. Націоцентризм завжди був і досі залишається головним знаряддям внутрішньої та зовнішньої політики всіх успішних держав світу [2].

Інформаційна війна за серця і розум українців набирає найнебезпечніших обертів. Її зміст втілюється у старі й нові форми впливу на читачів, глядачів, радіослухачів. Кардинальна мета агресорів – не допустити всебічного формування і утвердження української національної ідентичності, яка є найпотужнішим морально – психологічним підґрунтям, фундаментом розвитку української України [3].

Інтелектуальна публіцистика Романа Рахманного представляє науковий інтерес у питанні вивчення політики україноцентризму через призму особистості автора і оригінального бачення місця

України у світі. Роман Рахманний був учасником похідних груп Організації українських націоналістів та співредактором підпільних видань Української повстанської армії. В еміграції був редактором україноцентричних видань «Час», «Українська трибуна», «Гомону України», створюючи ефективні комунікативні моделі видань. За допомогою автобіографічного та дискурс-аналізу ми змогли виокремити особливості репрезентації політики україноцентризму в публіцистичному доробку автора:

- У зовнішній політиці – це побудова власної самостійної логічної стратегії досягнення поставлених цілей у взаєминах з іншими країнами (особливо сусідніми) на рівних умовах з точки зору реалізму та прагматизму. Р. Рахманний пише, що «послідовно, увага організованої української громадськості протягом останніх сорока років мусіла б зосередитись на пошуках шляхів до визволення свого народу і виключення його території з-під потенціального обстрілу ядерною зброєю західних союзників» [5, с. 7]. Цьому сприяє як унікальне геополітичне розташування України, так і її внутрішній потенціал;
- У внутрішній політиці – це побудова та виконання соціально-економічної моделі розвитку країни, спираючись при цьому, здебільшого, на власні сили. Тому автор пише, що «керівний прошарок українців на рідних землях і на чужині був змушений насамперед відбивати наступ русифікаторів, які силкуються перетворити українську людину, родину і все наше суспільство в безлику масу т. зв. советських людей. І треба було протидіяти адміністративним, економічним, політичним і церковним заходам Москви, спрямованим на викорінення державної самобутності нашого народу і привласнення собі його історичної території» [5, с. 7].
- У філософії – все, що відбувається в світі, треба дивитися українськими очима і мати власний погляд та оцінку, наприклад, автор пише: «в усіх проявах національного, соціального, культурно-духовного і збройно-політичного опору українців тому наступові Росії в ті роки унаочнилися три найважливіші аспекти, чи потреби. Поперше – потреба збереження самої субстанції українського народу, постійно загроженого політикою геноциду й етноциду. Подруге – потреба зцементувати якнайбільшу частину

народніх мас у єдину всесвітню національність з підвищеним рівнем усвідомлення тягlosti рідної державности на своїх історичних землях. Потрете – це потреба відвоювати гідне місце для української національности серед зростаючої кількості суверенних народів» [5, с. 8].

- В суспільстві – це гордість за власну країну і розуміння сенсу її існування, здоровий патріотизм, поміркований (громадянський) націоналізм (тобто націоналізм, що консолідує, а не роз'єднує), взаємодопомога між громадянами, висока самосвідомість українців, винищування комплексу меншовартості та водночас недопущення зарозумілості й егоцентризму, «всеукраїнський діалог між українцями і, в головних питаннях, досягти згоди – єдності щодо загальних інтересів України. Такий діалог сприяв би викристалізуванню дедалі численнішого прошарку дійових українців, який становив би справжню „живу Україну“» [5, с. 8].

Роман Рахманний вбачав у політиці україноцентризму спосіб виокремлення ідеї нації українського народу, формування сталої тягlosti України до демократичних практик європейських країн, усвідомлення доцільності реформування не тільки культурної, економічної, політичної сфери, але й ідеологічних смислів української нації.

Список використаних джерел:

1. Акименко А. *Україноцентризм: як це робиться?* [електронний ресурс] / Акименко А. // День. – режим доступу : <https://day.kyiv.ua/uk/article/cuspilstvo/ukrayinocentrizm-yak-ce-robitya>. – Назва з екрану.
2. Василенко В. *Наша Стіна. Тільки україноцентризм здатен захистити нас від утрати державности* [електронний ресурс] / В. Василенко // Тиждень.ua. – режим доступу : <http://tyzhden.ua/Society/132290>. – Назва з екрану.
3. Лизанчук В. *Морально – національні полюси: україноцентризм і малоросійство* [електронний ресурс] / В. Лизанчук. – режим доступу : <http://social-science.com.ua/article/423>. – Назва з екрану.
4. Лукишч Ю. *Шлях до п'єдесталу або україноцентризм – назавжди!* [електронний ресурс] / Ю. Лукишч // Рідна країна. – режим доступу : <http://ridna.ua/2012/05/shlyah-do-pjedestalu-abo-ukrajinotsentryzm-nazavzhdy/>. – Назва з екрану.
5. Рахманний Р. *Україна атомного віку. Т. 1 : Есеї і статті (1945 – 1986)* / Р. Рахманний. – Торонто : Гомін України, 1987. – 683 с.

Миндреску Юлія -
магістр політології
Науковий керівник -
професор Ротар Н.Ю.

Формування системи нормативно-правових механізмів на тимчасово окупованих територіях України

Нині ситуація в Україні характеризується низьким рівнем стабільності та безпеки. Масштабні демонстрації, що відбувалися у Києві наприкінці 2013 року призвели до зміни уряду у лютому 2014 року. Позачергові вибори Президента були проведені в травні 2014 року, а позачергові парламентські вибори - в листопаді 2014 року. Після подій в Автономній Республіці Крим та в місті Севастополь Генеральна Асамблея ООН прийняла резолюцію 68/262 від 27 березня 2014 року, в якій: «...Наголошує, що референдум, проведений в Автономній Республіці Крим та місті Севастополі 16 березня 2014 року, не маючи законної сили, не може буди підставою для будь-якої зміни статусу Автономної Республіки Крим чи міста Севастополь; Закликає всі держави, міжнародні організації та спеціалізовані установи не визнавати будь-яких змін статусу Автономної Республіки Крим чи міста Севастополя на основі вищезгаданого референдуму і утримуватися від будь-яких дій чи кроків, які могли б тлумачитися як визнання зміни їхнього статусу». [1]

У Донецькій і Луганській областях на сході країни (відомі як «Донбас») спалахнув конфлікт, де проросійські сепаратисти взяли контроль над частинами двох областей. Незважаючи на наявність мирної угоди (Мінського протоколу від вересня 2014 р.) та оновлення її положень щодо припинення вогню у лютому 2015 р., все ще має місце непевність щодо кінцевого результату цього конфлікту. Конфлікт вже суттєвим та згубним чином вплинув на добробут населення, соціальні та економічні умови загалом. 3-поміж близько 5,2 мільйонів мешканців Донбасу із безпосереднім впливом конфлікту стикнулися щонайменше 3,9 мільйонів осіб.

Незважаючи, на гостру потребу в оперативному і ефективному регулюванні правовідносин щодо тимчасово окупованої

території, яке, вочевидь, має бути спрямоване на її якнайшвидше звільнення та відновлення суверенітету і територіальної цілісності України, захист прав та інтересів українського народу, зазначені виклики так і не знайшли належної реакції законодавця в правовій системі України.

Зокрема, досі на рівні закону певним чином повністю не врегульовані питання щодо правового статусу тимчасово окупованої території окремих районів, міст, селищ та сіл Донецької та Луганської області. Відсутня будь-яка юридична визначеність щодо порядку визначення межі тимчасово окупованої території, режиму її перетину особами та порядку перевезення через неї товарів. В свою чергу, це призвело до масової корупції на контрольних пунктах в'їзду-виїзду з тимчасово окупованої території, контрабанди та падіння бойового духу Збройних Сил України та інших військових формувань, котрі виконують завдання в районі бойових дій.

Тимчасово окупована територія України є невід'ємною частиною території України, на яку поширюється дія Конституції та законів України. Верховною Радою України 15 квітня 2014 року прийнято Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України». [2]

Цей Закон визначає статус території України, тимчасово окупованої внаслідок збройної агресії Російської Федерації, встановлює особливий правовий режим на цій території, визначає особливості діяльності державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій в умовах цього режиму, додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина, а також прав і законних інтересів юридичних осіб.

Однак прийнятий закон з метою врегулювання статусу тимчасово окупованої території не те, що не спрямовані на вирішення фундаментального завдання із відновлення суверенітету та територіальної цілісності України, а навпаки, багато в чому, спрощують державі-окупанту завдання з утримання своєї окупаційної адміністрації і навіть сприяють забезпеченню ворожого війська необхідними для його підтримання у високій бойовій готовності паливно-енергетичними ресурсами, зокрема електроенергією, яка є критично необхідною для функціонування ворожих радіо-

локаційних систем й під час ремонту пошкодженої у боях з захисниками України військової техніки.

Як результат, все це викликало хвилю невдоволення в суспільстві, а відсутність гідної реакції парламенту призвів до того, що народ розпочав громадську блокаду лінії межі з тимчасово окупованою територією. Подальша відсутність реакції держави на цілком справедливі вимоги суспільства призвела до радикалізації протестних настроїв.

Окремий нормативно-правовий акт присвячений питанням управління територіями Донецької та Луганської областей, а також гарантуванню прав населення на цих територіях. Таким актом є Закон України «Про військово-цивільні адміністрації», прийнятий Верховною Радою України 03.02.2015 року та підписаний Президентом України 26.02.2015 року. Даним законодавчим актом утворюються Згідно із вищевказаним законом, військово-цивільні адміністрації – це тимчасові державні органи, які діють на території Донецької та Луганської областей у складі Антитерористичного центру при Службі безпеки України і призначені для забезпечення дії Конституції та законів України, забезпечення безпеки і нормалізації життєдіяльності населення, правопорядку, участі у протидії диверсійним проявам і терористичним актам, недопущення гуманітарної катастрофи в районі проведення антитерористичної операції. [3]

На окрему увагу заслуговує Закон України «Про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей», який не те, що не вирішує згаданих вище завдань правового регулювання, а й створює чітке правове підґрунтя для легалізації окупаційної адміністрації на цих територіях. В найближчій перспективі це може призвести до остаточної втрати Україною суверенітету над такими територіями та до фактичного (дієвого) визнання Україною їхньої анексії Російською Федерацією. [4]

Таким чином, правове регулювання у досліджуваній сфері має певні особливості. На законодавчому та підзаконному рівні визначення правового режиму окупованих територій та правового статусу наявного на них населення здійснюється на даному етапі хаотично і невпорядковано. По-перше, відсутня системна ієрархія нормативно-правових актів у цій сфері, а по-друге – виникає потреба у прийнятті єдиного кодифікованого акта, спрямованого

на ефективне усунення режиму окупації з цих територій. Також існує проблема дуалізму регулювання суспільних відносин на окупованих територіях. На території АР Крим – це дуалізм українського законодавства та окупаційного законодавства РФ. На території Донбасу – це дуалізм законодавства України та «псевдо-правових» норм терористичних організацій ДНР та ЛНР тощо

Список використаних джерел:

1. 27 березня 2014 року Генеральна Асамблея ООН прийняла резолюцію 68/262, відповідно до якої референдум «не має законної сили» та «не може стати основою для будь-якої зміни статусу Автономної Республіки Крим чи міста Севастополя» [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/68/262).
2. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1207-18>
3. Про військово-цивільні адміністрації: Закон України від 26.02.2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : rada.gov.ua/news/Novyny/Povidomlennya/102962.html.
4. Закон України Про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей Верховна Рада України; Закон від 16.09.2014 № 1680-VII України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1680-18>

СТАНОВЛЕННЯ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ В СТРУКТУРІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

*Микола Ярмистий,
к. н. з держ. упр.*

Практика реформування місцевих органів влади в системі публічного управління

Концептуальні засади реформування системи місцевих органів влади передбачають формування нової управлінської системи відповідно до стандартів Європейського Союзу [3]. Реальний процес реформування місцевих органів влади розпочався з прийняттям законів України «Про державну службу» [5] та «Про добровільне об'єднання територіальних громад» [6]. Нормативно-правова регламентація державної служби визначила нові тенденції щодо кадрового забезпечення органів виконавчої влади, оцінка яких потребує апробації часом. Подібні зміни очікуються в системі служби в органах місцевого самоврядування (розглядається законопроект «Про службу в органах місцевого самоврядування»). Разом з тим, реформування структурно-функціональної системи місцевих органів державної виконавчої влади за зразком європейської моделі взагалі не спостерігається. Ліквідація місцевих державних адміністрацій та створення префектур концептуально задекларовано, але не запроваджується практично.

Законодавчі ініціативи щодо активізації діяльності органів місцевого самоврядування передбачають надання реальних повноважень та повноцінного фінансування об'єднаним територіальним громадам. Практика формування об'єднаних територіальних громад (ОТГ) в Україні засвідчує про неоднозначність цього процесу. За останніми даними в державі нараховується 10280 сільських рад (27188 сіл), 784 селищних рад (2250 селищ) та 457 міст. В 50% сільських територіальних громад проживає до тисячі мешканців, а територіальні громади, в яких проживає п'ять тисяч і більше мешканців, складає тільки 1% . Планувалося, що процес об'єднання громад буде мати масштабний характер та відбудеться швидкими темпами. Разом з тим, в Україні станом на березень 2017 року зареєстровано всього 367 об'єднаних

територіальних громад що складає 3% від усіх місцевих рад України. Найбільше територіальних громад об'єдналося в Тернопільській (36 ОТГ), Дніпропетровській (34 ОТГ) та Житомирській (32 ОТГ) областях, а найменше в Київській (2 ОТГ), Закарпатській (3 ОТГ) та Луганській (3 ОТГ) областях. Очевидно, що процес об'єднання громад затягується та свідомо гальмується на місцях. Свідоме викривлення інформації щодо змісту та сутності діяльності новостворених об'єднаних територіальних громад зі сторони окремих посадовців (в першу чергу голів сільських рад) не сприяє загальному процесу децентралізації.

Проблема формування нової системи публічного управління полягає у безсистемності та непослідовності проведення реформи місцевих органів влади. Зокрема це пов'язано з низьким рівнем поінформованості населення щодо змісту та сутності реформи, відсутністю інноваційних форм комунікацій та програм поетапного проведення цієї реформи. В цілому затяжний характер та несистемність проведення реформ зумовлені нормативно-правовими, організаційними та інформаційними засадами. Основною умовою успішного реформування системи органів влади є створення цілісного нормативно-правового поля. Як засвідчує практика, для процесу децентралізації та створення ОТГ одного закону про добровільне об'єднання територіальних громад недостатньо. Нормативно-правові засади проведення реформи повинні мати конституційне підґрунтя. На рівні Конституції України потрібно визначити новий адміністративно-територіальний устрій, який би відповідав новим вимогам системи публічного управління. Створені всі передумови для прийняття закону України «Про адміністративно-територіальний устрій» та відповідних супровідних нормативно-правових актів, які би регламентували нову управлінську систему в Україні. Про необхідність модернізувати систему адміністративно-територіального устрою, яка є архаїчною та не відповідає реаліям сучасного суспільно-політичного та економічного життя країни; сучасні аспекти проведення адміністративної реформи звертають увагу науковці в сфері державного управління [1, 4, 7].

Кардинальні зміни в структурно-функціональній системі державного управління на місцевому рівні потребують розпорядчих документів на рівні Президента України та Кабінету Міністрів України, які б затвердили загальнодержавну програму децен-

тралізації влади та формування європейської моделі організації місцевих органів влади як основи публічного управління [2]. Важливим напрямом реалізації реформ є визначення основних положень інформаційної політики та інформаційного супроводу. Низький рівень поінформованості населення щодо реформування системи органів влади провокує появу низки чуток, що у свою чергу, стає негативним чинником та гальмує процес децентралізації. З іншого боку, інформація, яка подається органами влади, у більшості випадків не орієнтована на «споживача» і не відповідає критеріям доступності та зрозумілості. Для забезпечення розуміння та підтримки широкими верствами населення реформ необхідні інструменти для налагодження якісної комунікації між владою, ЗМІ та громадськістю, а також змістовний та доступний інформаційний простір для чіткого висвітлення процесу, мети та очікуваних результатів реформи.

Недосконалість правового механізму, відсутність чітких організаційних заходів реалізації реформ місцевої влади та інформаційного забезпечення процесу децентралізації перешкоджають модернізації системи органів влади і приводять до дисбалансу публічного управління в Україні. За своїм змістом реформа місцевих органів влади в системі публічного управління потребує комплексу узгоджених заходів, спрямованих на розвиток адміністративного законодавства, поліпшення кадрового, інформаційного забезпечення органів державної влади та місцевого самоврядування. У цьому контексті важливою умовою побудови нової моделі публічного управління є зміна статусу місцевих держадміністрацій з органів загальної компетенції на контрольно-наглядові органи та забезпечення розподілу повноважень між органами місцевого самоврядування на регіональному рівні. Концептуально важливим є визначення напрямів, механізмів і строків проведення реформ, створення сприятливих умов для становлення інститутів прямого народовладдя, задоволення інтересів громадян в усіх сферах життєдіяльності, максимально широкого залучення населення до прийняття управлінських рішень та узгодження інтересів держави та територіальних громад.

Список використаних джерел:

1. Гончарук Н.Т. *Адміністративна реформа в Україні: сучасний стан та перспективи* / Н. Гончарук. – Режим доступу. – <https://aspects.org.ua/index.php/journal/article/viewFile/19/19>

2. Громадянське суспільство та публічна політика : метод. реком. / авт. кол. : С. О. Телешун, І. В. Рейтерович, Т. Г. Купрій; за заг. ред. С. О. Телешуна, д. політ. н., проф. – К. : НАДУ, 2012. – 56 с.
3. Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні. – Розпорядження КМУ від 1 квітня 2014 р. № 333-р. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80>
4. Місцеве самоврядування в Україні: сучасний стан та основні напрями модернізації : наук. доп. / [редкол. : Ю. В. Ковбасюк, К. О. Ващенко, В. В. Толкованов та ін.] ; за заг. ред. д-ра наук з держ. упр., проф. Ю. В. Ковбасюка. – К. : НАДУ, 2014. – 128 с.
5. Про державну службу /Закон України (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 4, ст.43). – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/889-19>
6. Про добровільне об'єднання територіальних громад /Закон України (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 13, ст.91). – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/157-19>
7. Серьогін С. Традиції та інновації як складові модернізації державної служби України / С.Серьогін, І.Хожило, О.Антонова. – Режим доступу: www.kbuara.kharkov.ua/e-book/putp/2011-1/doc/1/05.pdf

Ігор Недокус

Чернівецький національний
університет імені Юрія Федьковича

Конституційні реформи в Грузії: досвід для України

Грузія визнана одним із лідерів у процесі демократичних перетворень та реформування відповідних державних структур серед усіх пострадянських країн. Для багатьох в Україні грузинські реформи є взірцем, який мають наслідувати влада та громадянське суспільство. Саме тому конституційні реформи Грузії та України представляють не лише інтерес, а й істотно впливають на політичні процеси в обох державах.

У Грузії конституційно-правова система держави почала активно змінюватися після «Революції троянд». У 2004 р. Венеціанська Комісія рекомендувала переглянути конституцію Грузії

для забезпечення кращого балансу між державними структурами, зокрема повноваженнями президента та парламенту [1]. Проте процес широких конституційних змін був запущений тільки у червні 2009 р. зі створенням Державної Конституційної Комісії, яка розробила низку конституційних змін, підтриманих грузинським парламентом 15 жовтня 2010 р. Суть змін, внесених Конституційним законом, зводилася до просування від попередньої, президентської системи, до посилення функцій парламенту та уряду. Повноваження, які повністю передавалися уряду, – це здійснення зовнішньої й внутрішньої політики, представлення парламенту проекту бюджету, право призначення референдуму. Конституційні зміни, що передбачають перехід на нову модель управління, вступили в дію у 2013 р.

Цінним в українському контексті досвідом Грузії є виділення окремих сфер регулювання у вигляді органічних законів. Зокрема, органічні закони Грузії є верховними законами після Конституції (більшість із них кодифіковані), й стосуються питань державного значення – судової системи, місцевого самоврядування, основ економічного розвитку, трудових відносин, громадянства, політичних організацій, Національного банку, Ради національної безпеки і т. д. На відміну від звичайних законів, що приймаються більшістю присутніх на засіданні депутатів, згідно параграфу 2 статті 66 Конституції Грузії, передбачається схвалення органічних законів «більш, ніж половиною голосів діючого поіменного списку членів парламенту» (тобто не менше, ніж 75-ма депутатами), а Конституційна угода схвалюється не менше, ніж 3/5 складу парламенту. Наприклад, із 1 січня 2014 р. набули чинності поправки до Конституції Грузії, згідно з якими «введення нових загальнодержавних податків, збільшення їх ставок або розширення бази оподаткування вимагає проведення референдуму, скликаного за ініціативою президента країни», а фундаментальні принципи економічної політики держави визначаються виключно відповідним органічним законом Грузії.

Досвід реального політичного процесу в Україні підказує доцільність введення в систему українського законодавства елементів органічного права, за прикладом Грузії, – тобто виділення особливо важливих сфер життєдіяльності суспільства, законодавче регулювання яких, як і зміна правил вимагає ускладнених процедур голосування в парламенті. В українській конституції

ієрархія (а отже, й наявність спеціальних процедур прийняття та зміни) законів відсутня, однак, вказуються сфери, які регулюються виключно законами (статус і повноваження уряду, судових органів, місцевого самоврядування, порядок проведення виборів, діяльності політичних організацій і т. д.). Виходячи з історії нормотворчої практики в Україні (не завжди позитивної), а також позицій ряду українських аналітичних центрів та неурядових організацій, введення органічного законодавства у систему вітчизняного права може стабілізувати регулювання таких важливих питань, як місцеве самоврядування, вибори та референдуми, судова система, статус цивільних і політичних об'єднань, мовне, етнічне й конфесійне розмаїття. На нашу думку, важливим елементом, який може бути корисним для розвитку правої української держави, виступає наявність у Грузії окремого закону «Про нормативні акти». Його прийняття в Україні могло б врегулювати багато потенційних проблем в умовах децентралізації, полегшити роботу судів, прокуратури, органів місцевого самоврядування, поліпшити доступ до публічної інформації тощо.

Також позитивним моментом у Конституції Грузії є наділення правом законодавчої ініціативи не тільки уряду й депутатів, фракцій і комітетів, представників автономних республік, а й самих виборців (30 тис. підписів для внесення звичайного законопроекту від громадян, 220 тис. – для початку процедури внесення змін до Конституції). Виходячи з рівня розвитку та ролі громадянського суспільства в Україні, подібна конституційна норма (з пропорційним збільшенням числа виборців-ініціаторів закону) могла б мати позитивний вплив на розвиток демократії в нашій країні. В українській Конституції потрібне підтвердження громадянами ініціатив із реформування трьох найбільш важливих розділів Основного Закону й, незважаючи на наділення виборців правом ініціативи та перегляду практично всіх законодавчих норм Законом «Про всеукраїнський референдум», його процедурна функціональність і реалістичність видаються вельми сумнівними. На нашу думку, подібне право має бути надане громадянам на рівні конституційних норм, також як і дотриманий баланс між складністю їх зміни та гнучкістю політико-правової системи як такої.

У фінальному заключенні щодо проекту конституційних змін 2010 р. Венеціанською комісією вказувалося, що Грузії необхідні більш жорсткі процедури для зміни Конституції, проте не на-

стільки, щоб країна не могла гнучко реагувати на реальні зміни й адаптуватися до них [3]. На сьогодні до суб'єктів ініціації перегляду конституції відносяться депутати (не менше половини від загального складу) та громадяни (не менше, ніж 200 тис. виборців), президент після реформи 2010 р. був позбавлений цього права, що позитивно оцінено Венеціанською комісією в контексті посилення ролі парламенту в змішаній системі правління. Проект конституційних змін, представлений у парламенті, має бути опублікований для публічного обговорення та почати розглядатися депутатами не менш, ніж через місяць після промудгації. Ухвалення конституційних змін вимагає підтримки 3/4 депутатського корпусу на двох наступних сесіях, з інтервалом не менше трьох місяців, тобто законопроект про перегляд Конституції вважається прийнятим, якщо він буде підтриманий на двох сесіях Парламенту Грузії, послідовно проведених з інтервалом не менше трьох місяців, не менше ніж двома третинами повного складу Парламенту Грузії [2].

Загалом, попри певні кон'юнктурні інтереси партійно-політичних угруповань та відверті передвиборчі спекуляції проблема модернізації політичної системи в Україні має об'єктивне походження й диктується, з одного боку, потребами внутрішнього історичного розвитку держави, яка все ще перебуває у транзитному стані, а, з іншого, мотивується необхідністю адаптації до світового, а точніше й конкретніше, євроатлантичного контексту державного менеджменту. Саме у цьому контексті для України важливим є використання грузинського досвіду здійснення конституційних реформ та його подальше наукове дослідження.

Список використаних джерел:

1. Бека Ч. Конституционная реформа – следствие неустойчивости политической системы Грузии / Ч. Бека // Центральная Азия и Кавказ. – 2011. – Т. 14. – № 2 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://cyberleninka.ru/article/n/konstitutsionnaya-reforma-sledstvie-neustoychivosti-politicheskoy-sistemy-gruzii>
2. Биденко Юлия. Механизмы конституционных изменений в Грузии и Украине: поиск баланса между гибкостью и стабильностью / Юлия Биденко // Regional Dialogue. – 2015 [Электронный ресурс] – Режим доступа : <http://regional-dialogue.com/articles/analytics/balance>
3. Бурлакова Лариса. Чому Грузії вдалося / Лариса Бурлакова. – К. : Дух і літера, 2012. – С. 23.

**Ірина Телелім, к.політ.н.,
викладач**
*Одеський державний аграрний
університет*

Парадигмальні особливості трансформації управлінської системи України

Враховуючи принципову незавершеність інституційного інжинірингу управлінської підсистеми українського соціуму, який постає як відкритий політичний процес із циклічно-коливальною динамікою розвитку, найбільш евристично корисним у розв'язанні цієї проблеми є звернення до аналізу символічних матриць, засвоєних колективною свідомістю двох основних суб'єктів вітчизняного політичного життя – еліти та «пересічних» громадян. Саме через розкриття специфіки інтерпретації ними «бажаного» політичного ладу та засобів його досягнення уможливорюється пізнання етіології управлінської підсистеми соціуму та напрямків її вдосконалення.

Як зазначають дослідники початкового етапу політичного транзиту в країнах, що постали на теренах колишнього СРСР, 1989-1991 роки були позначені значним сплеском проліберальних настроїв у пізньорадянському суспільстві. У 1990 р. 96 % респондентів визначали себе прихильниками прозахідної моделі суспільно-політичного розвитку. За визначенням В. Согріна, ця модель асоціювалася у масовій свідомості радянських громадян із іменами М. Тетчер і Р. Рейгана та могла бути охарактеризована як «буржуазно-індивідуалістичний» лібералізм. Квінтесенцією цієї моделі була максимальна свобода ринкових зв'язків та мінімалізація функцій держави [13, с. 16]. Перші етапи демократичного транзиту в Україні, здавалося б, повністю підтверджували тренд політичних трансформацій, що відбувалися в регіоні Центрально-Східної Європи в цілому: активне включення інтелігенції до політичного процесу, еволюційний характер новачій у напрямку парламентської системи врядування, розширення прав місцевого самоврядування, територіальних громад тощо [9, с. 64; 7, с. 24]. Проте, саме у випадку із Україною, відома теза неінституціоналістів про «залежність від пройденого шляху» проявилася у найбільш драматичний спосіб. Соціокультурні осо-

бливості попереднього розвитку, домінування адміністративно-командної економіки та відповідних їй принципів редистрибуції матеріальних і духовних благ, авторитарний політичний устрій тощо, сформували специфічний тип особистості, поширений серед громадян республіки. Він був орієнтований на принципи егалітаризму, колективізму, етатизму та політичного патерналізму. Цей специфічний ціннісний код представників громадськості не міг не «викривлювати часовий вектор» політичних перетворень, породжуючи реверсивні тренди демократизації та стимулюючи організаційні патології в інституційному середовищі політичної системи суспільства [5, с. 23; 8, с. 69]. Як зазначають українські дослідники початкових етапів розбудови інституційного дизайну вітчизняної управлінської ієрархії, сутністю цього парадоксу була згода людей жити в такому просторі, де водночас діють і старі, і нові інститути, що забезпечують своїм суперечливим співіснуванням наявність усіх необхідних для соціальної інтеграції і стабільності атрибутів політичного ладу [11, с. 718]. Очевидно, під впливом цієї світоглядної дихотомії, згодом, із політичного процесу виключилася і українська інтелігенція, зумовивши, тим самим, значну девіацію українського політичного транзиту від, спочатку аналогічних йому, перетворень у Польщі, Чехії, Угорщині тощо.

У таких, більш ніж специфічних, умовах зовнішнього соціального середовища, найпослідовнішим adeptом ліберального проекту облаштування сфери Політичного, став український політичний клас. Цей різновид «організаційної буржуазії» (за термінологією І. Марковіц), зазвичай панує у тих соціумах, де нові ринкові відносини та аномічна соціальна структура виявляються безсильними у справі остаточного демонтажу архаїчних структур політичної культури. Екзистенційна розгубленість громадян (у нашому випадку – України) надає цьому «державному класу» більшу автономію у контролі над ресурсами та необхідну свободу у виборі стратегії розвитку. Його представники широко використовують регіональні, етнічні та групові розбіжності громадян у якості засобу для придушення виклику знизу та боротьби із політичними опонентами [6, с. 195].

Лібералізм української еліти перших років незалежного існування проявлявся, передусім, у засвоєнні груповою свідомістю символічної матриці «приватна власність». Практичним втілен-

ням цього стала тенденція, яка запанувала ще за часів «пізнього Горбачова» – «приватизація влади». В результаті, номенклатурний соціалізм перетворився на номенклатурний капіталізм. Відповідним було й прагнення до просування лише на одній ділянці лібералізації – економічній – без врахування всього комплексу суспільних реалій та без суттєвого відкриття політичного простору для «некомпетентних» мас [10, с. 192]. Політичний клас пропонував соціуму ліберальний проект у його редукованому, ранньому варіанті, без врахування суттєвих коректив більш пізніх і, відтак, – модерних ревізій.

Шлях залежності від минулого, у випадку з елітою проявився у відвертому етатизмі правлячого класу. Навіть особисті конфлікти ключових політичних акторів першої половини 90-х років ХХ ст. не порушували групового консенсусу щодо особливої цінності держави, як механізму реформування та управління економікою і всіма іншими сферами суспільного життя. Не даремно, найбільш ефективними засобами впливу на макроекономічну ситуацію в країні стали державна митна та податкова служби. Своєрідною традицією стала і практика безпосереднього адміністративного втручання у виробництво та фінансово-грошові процеси, за умови збереження за державою чималого обсягу розподільчих функцій (в основному, через бюджетні важелі) [11, с. 698; 2]. Відповідно, починаючи із 1991 року, в країні послідовно створювався авторитарний управлінський гібрид, який сполучав у собі елементи автократичного президентського врядування із радянською бюрократично-номенклатурною практикою [9, с. 63]. Лише на перший погляд парадоксальним може виявитися висновок, що на початкових етапах незалежного існування країни, вітчизняна еліта була більше заклопотана розбудовою саме держави, а не політичної системи суспільства. Справа в тому, що організованість та ефективність неформальних механізмів вирішення суперечок в середовищі правлячого класу забезпечували усталеність політичних інститутів та дієвість системи розподілу влади, а не навпаки [6, с. 51]. Як своєрідний доказ цьому, можна привести специфічну «політичну мову», що почала формуватися в процесі таких «позаінституційних» практик. Зокрема, слова «реформа» та «реформування» не сприймалися ані пересічними

громадянами, ані професійними функціонерами, як щось спрямоване на функціональне поліпшення чи вдосконалення конституційного інституційного ладу або введення економічних інновацій. На «глибокій» політичній мові, «реформа» – означала лише новий етап апаратної боротьби, результатом якої була зміна розподілу сил основних «контролерів» владних ресурсів чи, навіть, витіснення їхніх окремих представників з політичної арени [14, с. 52; 1, с. 32]. Про цей «макіавелістський цинізм» української еліти згадував й С. Рябов, коли констатував розповсюдженість практики підміни державних рішень міркуваннями політичної доцільності [12, с. 78].

Варто зазначити, що створювана політичною елітою система інституційного панування не лише спиралася, але й чинила зворотній вплив на символічні матриці масової свідомості українських громадян. Так, за спостереженнями закордонних дослідників, сучасні українці, стимульовані авторитарними аспіраціями «своєї» еліти, активно створюють попит на «сильну руку» в політиці: «Респонденти вважають, що за радянських часів українське суспільство було більш законслухняне, головним чином через те, що радянська система була більш суворою, із чіткою та сильною вертикаллю влади... Існуюча нині демократична система сприяє правовому нігілізму й анархії...» [4, с. 105]. Враховуючи це, перебільшенням видається твердження деяких вітчизняних авторів, що ані суспільство, ані провідники правлячого прошарку чітко не усвідомлювали, заради чого запроваджується інститут президентства та якими можуть і повинні бути оптимальні межі його функціонування [11, с. 759]. Насправді, маємо справу із чи не єдиним добре спланованим інституційним нововведенням – відлунням авторитарної природи радянської політичної культури.

Список використаних джерел:

1. Авер'янов В. Б. Кабінет міністрів України / В. Б. Авер'янов // *Політичний енциклопедичний словник* / Упорядник В. П. Горбатенко; За ред. Ю. С. Шемшученка, В. Д. Бабкіна, В. П. Горбатенка. – 2-е вид., доп. і перероб. – К.: Генеза, 2004. – С. 248-249.
2. Бредіс І. Конституційна реформа 2004 року: витоки, рушійні сили та наслідки / І. Бредіс // *Україна на шляху до Європи. Проміжні результати Помаранчевої революції*. – К.: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2009. – С. 31-50. 14

3. Бюджетні повноваження парламенту. Українські реалії на тлі світового досвіду. – К.: Заповіт, 1997. – 140 с. 17
4. Грьоделанд О. Б. Культурні засади, корупція та Помаранчева революція / О. Б. Грьоделанд // Україна на шляху до Європи. Проміжні результати Помаранчевої революції. – К.: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2009. – С. 96-121. 35
5. Іванілов О. Реалізація принципу альтернативності у розбудові української державності / О. Іванілов // Політичний менеджмент. – 2006. – № 5. – С. 23-34. 56
6. Каменская Г. В., Радионов А. Н. Политические системы современности / Г. В. Каменская, А. Н. Радионов. – М.: Онега, 1994. – 224 с. 58
7. Коровицина Н. В. Социокультурный разрыв 1980-х годов в Центральной и Восточной Европе: польский случай / Н. В. Коровицина // Социологические исследования. – 2009. – № 11. – С. 21-30. 77
8. Куценко О. Зигзаги демократизации политического режима в Украине / О. Куценко // Социология: теория, методы, маркетинг. – 2005. – № 3. – С. 65-79. 81
9. Кынев А. В. Эффекты «Майдана»: политическая система Украины после кризиса 2004 г. / А. В. Кынев // Полис. – 2005. – № 1. – С. 63-71. 82
10. Пишуліна О. Соціальна політика України в гендерному вимірі / О. Пишуліна // Україна на шляху до Європи. Проміжні результати Помаранчевої революції. – К.: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2009. – С. 191-194. 106
11. Політична система для України: Історичний досвід і виклики сучасності / О. Г. Гаркуша, С. О. Біла, В. Ф. Верстюк та ін.; Гол. ред. В. М. Литвин. – К.: Ніка-Центр, 2008. – 988 с. 109
12. Рябов С. Вибори як дзеркало протиріч українського суспільства / С. Рябов // Вибори та демократія. – 2004. – № 2. – С. 76-80. 123
13. Согрин В. В. Либерализм в России: перипетии и перспективы / В. В. Согрин // Общественные науки и современность. – 1997. – № 1. – С. 13-23. 126
14. Яковлев М. Коментар / М. Яковлев // Україна на шляху до Європи. Проміжні результати Помаранчевої революції. – К.: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2009. – С. 50-53. 154

**Кашевская
Галина Вячеславовна,
магистрантка 2 курса**
*программа Публичная политика
Европейский гуманитарный
университет (ЕГУ),
Вильнюс, Литва*

Анализ проблем правового регулирования и публичного администрирования в Республике Беларусь

Важными вопросами для развития политической науки в Республике Беларусь (далее – РБ) является изучение проблем правового регулирования и публичного администрирования. Исследования данных проблем важны для обеспечения благоприятных условий возможного перехода к наиболее приемлемой модели госуправления, отвечающей современным социальным и экономическим условиям. Оценка необходимости перехода к новой модели обусловлена потребностями становления и развития профессионального публичного администрирования в молодом демократическом суверенном государстве на основе формирующейся законодательной базы правового регулирования сфер государственной деятельности в целях подъема экономики Беларуси и дальнейшего социально-экономического развития страны.

Примером достаточно успешного перехода к новой модели госуправления может быть Грузия, которая после 5 лет (с 2004 по 2009 год) использования принципов нового публичного менеджмента (NPM) перешла с 2012 года к нео-веберианской модели [1].

Правовое регулирование в РБ, как и в других постсоветских странах, опирается на небольшой опыт разработки законодательных актов и административного регулирования хозяйственной деятельностью суверенного государства (не более 25 лет). К примеру, закон «О государственных закупках товаров (работ, услуг)» (далее – Закон) действует только с 13.07.2012 года, в конце 2016 года новый проект поступил в Парламент. Госзакупки в РБ регулируются Законом, указами Президента, постановлениями

Совмина и других министерств, а также разъяснением уполномоченного государственного органа по госзакупкам [2].

Опыт правового регулирования и публичного администрирования демократических развитых стран нарабатывался и совершенствовался столетиями и прошел все важные этапы развития – от классических до современных. Действующие в развитых странах законы и модели управления приобрели за время своего совершенствования устойчивость (относительную для нашего изменяющегося мира), что способствует формированию доверия государству со стороны граждан и следованию гражданами действующим законам, принципам и ценностям своего общества.

Можно утверждать, что постсоветские страны, не пройдя классические этапы развития и не создав такое “твердое” ядро государственной системы – устоявшиеся законы, общенациональные ценности и принципы госуправления (принятые всеми гражданами для следования им в своей жизнедеятельности), пытаются принять и использовать современные модели экономически развитых стран. Проблемы правового регулирования (еще формирующаяся законодательная власть и отсутствие доверия им со стороны граждан, включая и самих госслужащих) порождают заметные дисфункции в сфере публичного администрирования.

Важным вопросом правового регулирования является стратегическая направленность публичного администрирования в стране. Гласная (записанная в Конституции или законе о государственной службе) или негласная политика администрирования определяет качество разработки документов законодательной базы, разработку положений в таких документах и их последующую практическую имплементацию.

Так, стратегия контроля и наказания субъектов хозяйствования за несоблюдение законодательных актов (положений в них) ведет к разработке многочисленных и сложных для осмысленного понимания документов, направленных на максимально полное правовое регулирование определенной деятельности. Даже благие намерения, направленные на то, чтобы предусмотреть и ясно изложить требования государства по регулированию всех возможных ситуаций в определенной сфере деятельности, могут усложнить ее правовое регулирование в условиях быстроменяющихся внутренних и внешних условий хозяйствования. Такая

стратегия предполагает постоянный тактический контроль деятельности субъектов экономической деятельности, что сдерживает их развитие и является предпосылкой для увеличения штата госслужащих, осуществляющих соответствующий контроль. В настоящее время в РБ начинаются процессы снижения уровня государственного контроля субъектов хозяйствования, однако, только принципиальные изменения политики публичного администрирования позволят выработать эффективные и устойчивые принципы управления, решить проблемы излишнего контроля и вмешательства государства в бизнес-деятельность организаций.

Возможна и другая стратегия – создание государством условий для развития экономики по сферам хозяйственной деятельности. Такая стратегия направлена на создание правового поля свободы для деятельности в пределах регулируемых условий и границ с соблюдением главных ценностных принципов общенационального характера. Такая стратегия ведет к разработке законодательных документов политического характера – государственной политики в отношении определенной деятельности. Стратегия выработки государственных политик в отношении конкретной деятельности уже политически направлена на развитие свободного предпринимательства и контроль соблюдения определенных политикой показателей – условий, границ, принципов и результатов деятельности.

«Одним из важных вопросов в настоящее время является вопрос соотношения юридической силы нормативно-правовых актов, иерархии источников права. Это обусловлено, прежде всего, динамическим характером современной жизни, который порождает необходимость частого изменения правовой базы. В свою очередь при наличии быстро меняющегося законодательства весьма остро встает вопрос коллизии норм права, содержащихся в различных правовых актах» [3]. Эти идеи актуальны и в настоящее время, спустя почти 20 лет после публикации статьи ее автором.

Необходимость решения названных проблем подтверждается исследованием «Государственные закупки из одного источника в Республике Беларусь: анализ и рекомендации», презентация результатов которого состоялась 28.02.2017 года [4]. Главные выводы исследования в контексте рассматриваемых проблем – множество нормативных правовых актов (НПА) по госзакупкам

и проблема их согласованности между собой (закон, указы Президента, постановления Совмина и других министерств, а также разъяснения положений в НПА сотрудниками МАРТа); сложность изложения отдельных положений для однозначного понимания их требований; отсутствие в Законе разделения законодательного регулирования (уровень стратегической политики государства в отношении госзакупок) и административного регулирования (уровень имплементации НПА).

Проблемы в правовом поле (например, поле госзакупок) вызывают и проблемы в публичном администрировании (например, выделение дополнительных ресурсов на подготовку разъяснений НПА, которые по количеству уже превышают количество самих НПА (по госзакупкам), но тоже входят в сферу изучения таких документов заинтересованными сторонами).

Главные рекомендации исследования по госзакупкам можно отнести к рекомендациям в части решения проблем правового регулирования и публичного администрирования. Закон должен представлять собой политику государства в отношении определенной законом деятельности, с полным содержанием целей такой политики (в контексте значения этой деятельности для социально-экономического развития страны) и принципов осуществления этой деятельности, включающих ценностные принципы не только экономического, но и морально-этического характера.

В свою очередь, широкая публичность таких политик (законов) с целями, принципами администрирования и общезначимыми ценностями позволит:

- открыто обозначать общественности цели государства в части определенной деятельности и в контексте общей стратегии социально-экономического развития страны;
- последовательно формировать и внедрять в жизнь принципы публичного администрирования и общенациональные ценности, отвечающие актуальным потребностям развития общества;
- повысить доверие и уважение государству и государственной политике (законам), которую обязаны принять во внимание и следовать ей все граждане, включая власти, госслужащих, работников СМИ, предпринимателей и других заинтересованных лиц в проводимой политике Республики Беларусь.

Список использованных источников:

1. Пресс-релиз материалов конференции SYMPA/BIPART / В поисках нового баланса: как соотнести реформу государственного управления с вызовами, стоящими перед Беларусью / <http://sympa-by.eu/ru/articles/gosupravlenie-belarusi-v-poiskah-balansa.html>
2. Правовые акты по госзакупкам на Национальном правовом Интернет-портале Республики Беларусь / <http://www.pravo.by/pravovaya-informatsiya/normativnye-dokumenty/bank-dannykh-biznes-/pravovye-akty-/po-temam/?p0=07.01>
3. Значение декретов и указов Президента Республики Беларусь в системе источников конституционного права / Дербин А.П. / Право и демократия: Сборник научных трудов / Белорусский государственный университет. Минск: Право и экономика, 1999. – Вып. 10. – 336 с.
4. Пресс-релиз / Почему наше общество не знает, на что тратятся бюджетные деньги / <http://sympa-by.eu/ru/articles/pochemu-nashe-obshchestvo-ne-znaet-na-chto-tratyatsya-byudzhetye-dengi.html>

Михаил Шамкин, аспирант

Научный руководитель – к. ист. н.,
доц. Слуцкая Людмила Владимировна,
Белорусский государственный
университет

Имидж Республики Беларусь: опыт и перспективы

На современном этапе развития общества важное значение занимает способность оказывать влияние на внешнюю и внутреннюю составляющие имиджа страны, значимость которого представляется не меньшей, чем другие общегосударственные приоритеты, такие, к примеру, как социальная политика, экономический рост, обеспечение научно-технического прогресса. При этом позитивный имидж страны представляет собой необходимое условие стратегического развития государства, его существования в условиях глобализации и мировой интеграции. В особенности актуальным формирование позитивного имиджа становится в век информационных технологий.

Имидж Беларуси на современном этапе в значительной степени предопределяется исторической составляющей и проявлением той общей идеи, которая позволяла сплачивать и мобилизовывать народ на решение важнейших общегосударственных задач. Важность такой идеи определяется тем, что общество объединяется не только материальными, экономическими, политическими интересами, а прежде всего, духовно-культурными интересами. Во имя будущего общество должно иметь в своей основе идеи развития, определяющие направление и форму движения, его логику. За период вхождения территории Республики Беларусь в состав различных государственных образований прочно укоренились в сознании народа идеи государственности, идеи служения Отечеству и его поддержки любой ценой (имущества и даже жизни).

В 1991 г. в результате распада СССР было образовано новое суверенное государство Беларусь по своей площади и ментальности отличающееся от прежних государственных образований на современной белорусской территории. И когда «государства страха» не стало, вместе с ним померкли его атрибуты, символы и имидж. Необходимо было выработать имидж независимого государства, отличающегося от своих соседей национальной и культурной самобытностью.

В историческом развитии имиджа Республики Беларусь как суверенного государства можно выделить следующие этапы его формирования:

1. 1990-1993 гг. – возникновение политического имиджа Республики Беларусь как такового. Данный этап совпадает со становлением Республики Беларусь в качестве нового участника международных отношений;
2. 1994-1996 гг. – выбор путей и направлений развития Республики Беларусь как государства-участника отношений на международной арене, что сопровождается развитием политического имиджа Республики Беларусь;
3. 1997-2002 гг. – обозначение стратегических внешнеполитических приоритетов, характеризующееся процессом развития имиджевой составляющей республики;
4. 2003-2007 гг. – разработка и внедрение позитивного имиджа Беларуси, не только его внешней составляющей (международного имиджа государства), но и внутреннего [1, с. 32-33].

Формирование имиджа Республики Беларусь на данных этапах характеризуется стихийностью, где основными факторами, оказавшими на него влияние, стали внешнеполитические. Имидж белорусского государства претерпел значительные изменения в середине 2000-х гг. с изменением подхода к его управлению – все большее значение приобретает стратегия имиджирования страны. Среди характерных особенностей развития имиджевой составляющей Республики Беларусь на данном этапе можно выделить определение основных групп, выступающих адресатами политического имиджа Республики Беларусь, таких к примеру, как страны Европейского союза, Латинской Америки. Анализируя данный этап трансформации имиджа Беларуси на международной арене, необходимо отметить, что первые годы нового века республика предпринимала небезуспешную попытку укрепления авторитета среди стран антиамериканской и антизападной ориентации [4, с. 26].

Первые шаги правительства Республики Беларусь по целенаправленному улучшению позиций страны на международной арене были сделаны в конце 2008 г. и включали в себя два основных направления деятельности: сотрудничество с иностранными пиар-менеджерами и пиарагентствами [7]; интроподход, подход изнутри по формированию имиджа республики в глазах мировой аудитории [6, с. 72].

Характерной чертой последующих этапов эволюции имиджа Республики Беларусь также стало целенаправленное формирование и управление имиджем, который устанавливается в качестве приоритета во внешнеполитической деятельности республики. Для проведения имиджевой политики стали широко использоваться возможности средств массовой информации, социальной рекламы, организации выставок и форумов, пропагандистской деятельности, которые стали основными направлениями деятельности Министерства иностранных дела Республики Беларусь. Здесь необходимо отметить, что на данном этапе сложилась имиджеформирующая сети и расширилось информационное поле покрытия [2, с. 30].

Сегодня можно констатировать, что Беларусь в основном преодолела нелегкие времена реформирования и уверенно движется по пути к новому качественному состоянию. Тем не менее, рассматривая внешнюю составляющую образа Беларуси, пред-

ставляется, что при построении модели «идеального» государства и определении внешнего вектора национальной идеи целесообразно преодоление устоявшегося негативного имиджа Республики Беларусь на Западе, с одной стороны и содействие укреплению позитивного имиджа страны на Востоке.

Таким образом, стратегия формирования позитивного имиджа Республики Беларусь, в перспективе основывается на установлении и устранении причин негативного восприятия Республики Беларусь на международной арене, а также в установлении и максимизации влияния факторов, которые способствуют формированию положительного имиджа страны.

Список использованных источников:

1. Антанович, Н.А. Формирование политического имиджа государства (на примере Республики Беларусь) / Н.А. Антонович, К.В. Девелеканова // Вестник МГУ. Сер. 21. Управление (государство и общество). – 2009. – №2. – С. 28-40.
2. Бикетова, Е.А. Государственная политика Республики Беларусь по формированию привлекательного имиджа страны на международной арене / Е.А. Бикетова // Известия Алтайского государственного университета. – 2015. – № 4 (88). – Т 2. – С. 28-32.
3. Галумов, Э. Имидж России в контекстах истории / Э. Галумов // [Электронный ресурс] / Режим доступа: <http://www.psychology.ru/library/archive/488>.
4. Гилевич, М. Войти в образ. Каким должен быть имидж Беларуси / М. Гилевич // Беларуская думка. – 2010. – № 3. – С. 24-31.
5. Соломенков, А.Д. Проблемы глобализации в России / А.Д. Соломенков. – М.: Государственный научно-исследовательский институт системного анализа счетной палаты Российской Федерации, 2007. – 17 с.
6. Столярова, Е.В. Формирование международного имиджа страны во внешней политике Республике Беларусь / Е.В. Столярова // Международные отношения: история, теория, практика: материалы II науч.-практ. конф. молодых ученых фак. междунар. отношений БГУ, Минск, 2 апр. 2012 г. / редкол. : В. Г. Шадуцкий [и др.]. – Минск: Изд. центр БГУ, 2012. – 252 с. – С. 70-72.
7. Goodsel, Ch. T. The American Statehouse: Interpreting Democracy. Temples. – Lawrence: The University Press of Kansas, 2001. – 232 pp.

Дулеба Уляна

Науковий керівник – д. політ. н.,

доц. Юрійчук Є.П.

Чернівецький національний

університет імені Юрія Федьковича

Ефективність політичної влади в Україні як критерій її легітимності

Побудова демократичної держави та громадянського суспільства можлива лише за наявності високого рівня авторитету владних структур, довіри до них, визнання та підтримки громадянами, легітимності найвищого рівня. У процесі легітимації владних структур найбільшого значення набуває ефективність їх діяльності. Легітимність та ефективність є базовими елементами існування та функціонування політичної влади. У кризові періоди для політичної системи України проблема повернення органам публічної влади колишнього рівня легітимності набуває неабиякої актуальності саме з огляду на аспект ефективності її функціонування.

Політична влада є необхідним механізмом регулювання життя суспільства, забезпечення його розвитку, процвітання та єдності. Однак здійснення державної влади неможливе без згоди з боку суспільства її визнавати. Позитивна оцінка державної влади, її прийнятність для населення, визнання за нею права управляти та згода громадян їй підпорядковуватись означає її легітимність.

Існує, проте, чинник, здатний або сприяти зусиллям влади, або істотно їх ускладнювати. Це – чинник ефективності. Ефективність – це показник того, наскільки реально влада використовує мандат, отриманий від народу в інтересах людей, тобто наскільки вона вирішує проблеми їхнього життя не в формах привілеїв для обраних, а в формах, що соціально забезпечують для кожного умови творити свій життєвий шлях [1, с. 83]. Саме тому доцільним є твердження, що ефективною влада в Україні буде тоді, коли нагальні життєві проблеми населення держави розв'язуватимуться безапеляційно й у відповідні терміни [2, с. 12].

Ефективність влади в практичному змісті означає гарантоване проведення в життя компетентних владних розпоряджень

з найменшими витратами і витратами в максимально короткі терміни. Критеріями ефективності влади є: легітимність влади і ефективне використання її ресурсів; раціональність «вертикальної» і «горизонтальної» структур влади; ефективний, дієвий, своєчасний контроль за виконанням розпоряджень владних структур; організаційно-технічне і кадрове забезпечення обліку і аналізу владних розпоряджень; наявність дієвої системи санкцій, вживаних до об'єкту влади в разі невиконання ним владного наказу; ефективна система самоконтролю влади, одним з показників якої є її авторитет. Зрозуміло, чим нижче авторитет влади, тим її цінність в очах громадян є низькою а, отже малопродуктивною.

Ефективність показує ступінь здійснення владою тих функцій та очікувань, які покладає на неї більшість населення. Будь-які типи легітимності багато в чому визначаються надіями на її ефективність. З іншого боку, досягти ефективності, не володіючи легітимністю, підтримкою громадян, досить складно.

Головним показником ефективності державної влади є рівень забезпечення нею прав і свобод громадян. Зростання ефективності влади збільшує довіру до неї та підтримку її громадянами. Легітимність того або іншого політичного інституту багато в чому визначається розумінням значною частиною населення необхідності цього інституту та інформованістю про його діяльність, що неможливо без наявності каналів взаємодії між цим інститутом і широкими верствами населення. Якщо громадяни переконані, що існуючі в країні інститути є виправданими, то вони розглядаються як легітимні.

Ефективна політика має тенденцію до стабільності, а отже, викликає більшу довіру, ніж неефективна. Це пояснюється тим, що ефективний політичний курс, за визначенням, сприяє поліпшенню становища всіх або майже всіх людей і груп у суспільстві. Якщо в ході реалізації політичного курсу не буде досягнуто ефективного результату, ті, хто несе відповідальність за його проведення, повинні будуть запропонувати якесь альтернативне рішення, яке влаштувало б переважну більшість населення.

Легітимність означає згоду народу з владою, коли він добровільно визнає її право приймати рішення, які повинні виконуватися. Тобто, це – позитивне ставлення громадян, великих суспільних груп (у тому числі й іноземних) до діючих в кожній

конкретній державі інститутів політичної влади, визнання правомірності їх існування.

У сучасних умовах суспільно-політичного розвитку України криза легітимності державної влади спричинена нездатністю органів влади здійснювати свої функції, у проявах прихованих форм насилля над людьми, неспроможністю уряду адаптуватися до динамічної зміни умов суспільного розвитку, розривом між конституційними нормами та практикою їхнього втілення, відсутністю серйозних структурних змін. Легітимність показує не лише, наскільки соціум довіряє режимові та його інституціям, а радше, чи збігаються ціннісні орієнтири громадян та влади.

Одна з проблем у нашому суспільному житті полягає в тому, що люди повсякчас незадоволені існуючою владою. Вони втратили довіру до інститутів держави, що формують та реалізують політику в Україні. Криза легітимності влади на сьогоднішній день наближається до своєї критичної межі. Виявом цього є не тільки надзвичайно низький рівень довіри населення до політичної системи в інституціональному та персоніфікованому вимірі, а й швидке зниження авторитету держави на міжнародній арені. Населення може підкоритися владі, але в душі зневажати її, сміятися над нею, при найменшій можливості відхилитися від неї.

У зовнішньополітичній діяльності – подальша делегітимація політичного режиму загрожує зниженням авторитету України на міжнародній арені, згортанням численних програм співпраці України з представниками міжнародної спільноти, спрямованих на інтеграцію до європейських та євроатлантичних структур.

Узагальнюючи, зазначимо, що однією з суттєвих проблем суспільно-політичного життя України є зростаюче незадоволення суспільства існуючою владою. Політична влада в Україні довгий час була легітимною тільки формально, особливо в особі останнього українського президента та уряду. Події Революції Гідності довели, що діяльність нелегітимного, на думку населення, уряду, його неефективна політика здатні спричинити до суспільно-політичних катаклізмів. Суспільство втратило довіру до неефективних інститутів держави, що формують і реалізують політику в Україні. Власну неефективність влада прагне сховати за завісою таємничості та скритості, що унеможливорює демократичний поступ до публічності влади. Кожна людина вправі

знати про наміри влади, інакше вона не буде господарем своєї країни! Головним об'єктивним проявом ефективності є ступінь забезпечення політичною владою прав і свобод громадян. Легітимність влади, її відкритість та підтримка населенням сприяє підвищенню її ефективності. Влада як засіб забезпечення прав людини тим ефективніша, чим вищий є її авторитет і чим більшими ресурсами вона володіє.

Список використаних джерел:

1. Барабаш Ю. Ефективність державної влади в умовах дефіциту демократії (конституційні аспекти) / Ю. Барабаш // *Право України*. – 2015. – № 5. – С. 81-89
2. Лясота Л. Легітимність політичної влади в сучасній Україні: теоретичні аспекти практичних проблем / Л. Лясота // *Держава і право: Серія: Політичні науки*. Зб.наук. пр. – К.: Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького, 2015. – № 67. – С. 12-23.

Ельвір Коваль, магістр

Науковий керівник – к. іст. н.,

доцент Стрельчук Н.В.

Чернівецький національний

університет імені Юрія Федьковича

Електронне урядування як приклад сучасної демократії

У зв'язку з демократизацією суспільства, доступу громадян до мережі Інтернет, прагненням швидшого та легшого зв'язку з владою, виник такий спосіб державного та місцевого управління, як електронне урядування.

Метою впровадження електронного урядування є підвищення ефективності управління. Добре управління, як правило, характеризується участю, прозорістю та підзвітністю. Останні досягнення в області комунікаційних технологій та Інтернету надають можливості для перетворення відносин між урядами та громадянами на новий лад, тим самим сприяючи досягненню

благих цілей управління. Використання інформаційних технологій може збільшити широку участь громадян в процесі управління на всіх рівнях, забезпечуючи можливість он-лайн дискусійних груп і за рахунок підвищення швидкого розвитку та ефективності груп тиску. Переваги для уряду включають, що уряд може забезпечити краще обслуговування з точки зору часу, що робить управління більш продуктивним і більш ефективним. Крім того, операційні витрати можуть бути знижені і державні послуги стають доступнішими[1].

Двосторонній зв'язок дозволяє громадянам миттєво відправляти повідомлення безпосередньо публічній адміністрації, а також віддавати електронні голоси. Транзакції, такі як оплата послуг та міські комунальні послуги, можуть бути завершені онлайн або по телефону. Мирські послуги, такі як зміна імені або адреси, звернення за послугами або грантами або переклад існуючих послуг, більш зручні та більше не повинні виконуватися лицем до лица. Завдяки залученню громадян електронний уряд може поліпшити загальні довірчі відносини між урядом і державними адміністраціями. Шляхом вдосконалення інформаційних потоків і заохочення активної участі громадян електронний уряд все частіше розглядається як цінний засіб зміцнення довіри між урядами та громадянами.

Підвищення якості обслуговування є одним з основних компонентів реформи публічного адміністрування протягом останніх двох десятиліть, а використання інформаційно-комунікативних технологій для підвищення якості послуг є основною рушійною силою діяльності електронного уряду. Онлайн-сервіси все частіше розглядаються як частина ширшої стратегії послуг, надаючи переваги для клієнтів і підвищуючи ефективність. Оскільки користувачі державних послуг часто змушені взаємодіяти з урядом, незадоволеність користувачів якістю державних послуг може швидко стати серйозною політичною проблемою [2].

Електронні петиції є яскравим прикладом залучення громадян до електронного урядування. У місцевих громадах завдяки електронним петиціям з'явилася додаткова можливість контролю за діяльністю влади. Водночас у органів місцевої влади завдяки цьому механізму створюється певний індикатор висвітлення найгостріших і найважливіших питань з точки зору жителів громади.

Список використаних джерел:

1. *Defining E-Governance: UNESCO-CI* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://portal.unesco.org/ci/en/ev.php-URL_ID=4404&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html
2. *The E-Government Imperative* [Tktrnhjyybq htcehc]/ – Ht;bv ljcnegē <http://www.oecd.org/gov/budgeting/43496369/pdf>

Денис Коноплянко

Науковий керівник – д. пол. н.,

проф. А. М. Круглашов

Чернівецький національний

університет імені Юрія Федьковича

Категоріальне забезпечення дослідження публічної служби в Україні

Публічна служба є важливим інститутом, подальший розвиток відіграє значну роль у процесі побудови в Україні правової демократичної держави. Результативність функціонування держави визначається раціонально організованою структурою державного апарату, а також професіоналізмом, компетентністю та відповідальністю публічних службовців. Функціонування такої держави є можливим за умови, що інститут публічної служби ефективно реалізує її функції (законотворчу, виконавчу, правоохоронну тощо). В умовах формування правової держави в Україні проблеми становлення і розвитку публічної служби набувають особливої актуальності. Ефективна публічна служба служить ключовим фактором міцності та фундаменту державної влади, її авторитету і високого динамізму, оскільки вона покликана вирішувати цілий ряд комплексних завдань.

Сьогодні термін «публічна служба» все частіше використовується як в політичному, так і в науковому дискурсі – іноді навіть занадто часто і неоднозначно, що породжує необхідність систематизації підходів до його трактуванні. Розглядаючи поняття «публічна служба», слід також звернутися до визначення сутності родового об'єкта досліджуваного нами явища. Мова йде про такий вид соціальної діяльності, як «служба». На нашу думку, доречним буде уточнити

значення даної категорії, а також розкрити сутність служби як єдиного цілісного утворення, абстрагуючись від окремих її видів.

Поняттю «служба» дано не одне визначення. Служба може розглядатися як вид суспільної діяльності індивіда; місце роботи службовця, комплекс його обов'язків на роботі; специфічне ставлення до якої-небудь справи тощо [1, С. 20]. Д.Н. Бахрах розглядає службу як один із видів платної суспільно корисної діяльності, що полягає в керуванні, обслуговуванні його (діловодством, технічним і ін.) чи соціально-культурному обслуговуванні людей. Виходячи зі сформованих у науці позицій, уявляється можливим запропонувати таке визначення поняття служби, яке відображає більш широкий підхід у дослідженні даного соціального явища: служба становить собою суспільно корисну соціальну діяльність інтелектуального характеру, що має відповідний еквівалент і здійснюється на відплатній основі за визначену зароблену плату [2].

Особливим видом служби є публічна служба. Публічна служба – це служба в органах публічної влади. Розвиток держави історично нероздільно пов'язаний з публічною службою. Неможливим є існування держави без спеціально розробленого апарату влади, тобто без продуктивного комплексу публічної служби. Вчені до цих пір не прийшли до єдиної думки, що все-таки складає зміст поняття «публічна служба».

Поняття «публічна служба» не так давно закріплено в законодавстві України, її інституалізація перебуває в стадії «зародження» і ускладнюється розпочатим, однак не завершеним реформуванням державної служби. Разом з цим зауважимо, що поняття публічної служби є ширшим за державну службу, воно охоплює як державну службу, так і ті види служби, що не є державними, але створені для захисту публічного інтересу.

Як ми вже зазначали, поняття «публічна служба» в Україні на сьогодні набуло законодавчого визначення. Відповідно до п. 15 ст. 3 Кодексу адміністративного судочинства України публічна служба визначається як діяльність на державних політичних посадах, професійна діяльність суддів, прокурорів, військова служба, альтернативна (невійськова) служба, дипломатична служба, інша державна служба, служба в органах влади Автономної Республіки Крим, органах місцевого самоврядування [3]. Однак, таке визначення не дає повного чіткого уявлення про критерії віднесення служби до публічної.

Враховуючи розбіжності обсягу категорії «державна служба», публічна служба також трактується по-різному. Так, за визначенням Ю. М. Старілова, публічною є служба «в органах публічної влади» [7, С. 617, 625]. М. В. Синявіна визначає публічну службу як службу всіх усім, або один одному, що, по суті, дуже близьке до «самоорганізації» і «самоуправління» («самоврядування»). Тобто, «публічна служба» як інститут створюється для здійснення суспільно значущих (публічних) справ і служіння суспільству [5, С. 51–52]. До поняття публічної служби включають діяльність працівників усіх інституцій, які виконують публічно значущі, громадсько важливі завдання та функції, у тому числі діяльність державних або муніципальних лікарів, вчителів, поштарів, працівників музеїв, притулків тощо. Прихильником такого широкого розуміння публічної служби є О. В. Петришин [4, С. 139–140]. На думку Ю. П. Сурміна, публічна служба являє собою політичний організаційно-управлінський, регулятивний та інтегральний інститут суспільства, що забезпечує взаємодію громадян і держави, реалізацію функцій держави за допомогою спеціальних установ і організацій, в яких працюють спеціально підготовлені службовці, що спираються у своїй діяльності на відповідні норми і цінності [8, С. 355]. А. С. Сіцінський, досліджуючи феномен публічної служби, розглядає її як сферу професійної діяльності, що за своїм змістом, формами та методами спрямована на виконання повноважень державних органів та органів місцевого самоврядування. Формуючи правосвідомість громадян, вона одночасно є носієм моралі; орієнтує державних службовців і громадян на дотримання моральних норм і правил суспільного життя [6, С. 233].

Таким чином, публічна служба – це здійснення влади суспільством (народом) через професійну діяльність публічних службовців. Виходячи з положень ст. 5 Конституції України, публічним є службовець, що обіймає посаду в органі виконавчої влади, апараті органів влади чи органі місцевого самоврядування на підставі фактичного складу, обов'язковим елементом якого повинен бути акт призначення на посаду (наразі відноситься і результат виборів, але його пропонується виключити з підстав виникнення відносин публічної служби), і здійснює професійну виконавчорозпорядчу адміністративну діяльність на постійній основі, виходячи з публічних інтересів.

Список використаних джерел:

1. Кочетков А. В. Государственная и муниципальная служба : учебник для бакалавров : [по экономическим направлениям и специальностям] / А. В. Кочетков [и др.]; под общ. ред. Е. В. Охотского. М., 2014. – 350 с.
2. Магомедов Б. Социально-правовые основы публичной службы // Правовая политика и правовая жизнь / Б. Магомедов. – 2001. – № 4. – С. 41-50.
3. Науково-практичний коментар до Кодексу адміністративного судочинства України. Т. 1 / В.К. Матвійчук, І.О. Хар; За заг. ред В.К. Матвійчука. – К.: КНТ, 2007. – 788 с.
4. Петришин А. Государственная служба. Историко-теоретические предпосылки, сравнительно-правовой логико-понятийный анализ : монография / А. В. Петришин. – Х. : Факт, 1998. – 234 с.
5. Синявіна М. В. Публічне управління та публічна служба як результат демократизації державного управління / М. В. Синявіна // Публічне управління: теорія і практика. – 2011. – № 3 (7). – С. 48-53.
6. Сіцінський А. Управління державною службою в умовах розвитку демократичного суспільства / А. Сіцінський // Актуал. пробл. держ. упр. : зб. наук. пр. – Д. : ДРІДУ НАДУ, 2008. – Вип. 4 (34). – С. 231 – 239
7. Старилов Ю. Н. Курс общего административного права : в 3 т. / Ю.Н.Старилов. –Т.І:История.Наука.Предмет.Нормы.Субъекты. – М. : Изд-во НОРМА (Издательская группа НОРМА-ИНФРА-М), 2002. – 728 с.
8. Сурмин Ю. Концептуально-методологічні підходи осмислення сутності й тенденцій розвитку державної служби / Ю. Сурмін // Теорія та практика держ. упр. : зб. наук. пр. – Х. : Магістр. – 2007. – Вип. 1 (16). – С. 354 – 363.

Савицький Дмитро, студент
Науковий керівник – канд.. політ.
наук, доцент Гуйтор М.М.
Чернівецький Національний
Університет імені Юрія Федьковича

Сучасні концепції державного управління та публічного адміністрування

На сьогоднішній день не викликає сумніву твердження, що для організації публічної влади і функціонування ефективно-го управління на всіх рівнях велике значення має оптимальне

і раціональне співвідношення двох базових принципів – централізації та децентралізації влади. У результаті такого співвідношення з'являється нова якість, що забезпечує ефективність системи управління. Такі феномени управління як централізація і децентралізація влади не варто оцінювати негативно або позитивно, взагалі аналізувати безвідносно часу і умов функціонування держави. Централізація не може бути прийнята або відкинута залежно від певних обставин, вона завжди присутня в більшій чи меншій мірі. Ступінь централізації в будь-якій системі змінюється залежно від обставин і цілей, актуальних на конкретному етапі. Питання централізації чи децентралізації є питанням пропорції та міри. В історії можна виділити періоди, коли централізація в тих чи інших її формах або переважала, або слабшала, але мала чіткий циклічний характер. Однією із сучасних концепцій державного управління та публічного адміністрування є Концепція нового державного менеджменту. Новий державний менеджмент як концепція і модель державного управління оформився у 1980-і рр. Він з'явився відповіддю на кризові явища в державному управлінні, побудованому на принципах бюрократії, ієрархічної організації, централізації, стабільності організації та державної служби, єдності управління, адміністрування. Багато в чому концепція нового державного менеджменту і відповідні їй реформи були стимульовані критикою витратного характеру політики держави і різким падінням довіри населення до державного управління. Вихід з кризи державно-адміністративного управління бачився багатьом на шляхах переосмислення теорії державного управління на основі передумов менеджменту як управління бізнесом в ринковій економіці. Найбільш активно ринкова концепція державного управління розробляється у Великобританії, США, Нової Зеландії, Канаді.

Процес переходу від державного адміністрування до державного менеджменту, стосовно до теорії організації, характеризується двома основними моментами:

1. підвищенням самостійності нижніх поверхів ієрархічних державних організацій;
2. переміщенням акцентів із власне побудови організації на її взаємини з середовищем.

Особливості переходу до державного менеджменту знаходять вираження в прихильності до дій і змін, а не стійкості, в принципі

субсидіарності сучасної організації управління, яка повинна бути ближче до клієнта, в нових критеріях ефективності діяльності системи державного управління, орієнтованого на якість послуг і рентабельність. Новий державний менеджмент має багато спільного зі старим державним менеджментом, але він має й істотні відмінності від останнього. По-перше, новий державний менеджмент ставить акцент на відрядній роботі, дорученнях і процесах, в той час як старий підкреслював значення функцій, виконання і завдань. Суттєвими складовими старого державного менеджменту були бюрократія і ієрархія. Основою ж для нового державного менеджменту є мультипрофесіональна команда, члени якої працюють разом з початку і до виконання певного завдання. По-друге, в новому державному менеджменту повноваження приймати рішення делегуються команді, яка виконує організаційну роботу і здійснює контроль відповідно до реалізованих проєктів. Традиційно державне управління будувалося на передумові поділу між політикою і управлінням. Новий державний менеджмент в цьому відношенні відрізняється від теорії державно-адміністративного управління. Хоча на поверхні він постає як концепція неpolітична, проте його внутрішній зміст має явно політичні підстави. Новий державний менеджмент протистоїть концепції адміністративної держави і використовує для опису сутності державного управління поняття «керівництво», а не «адміністрування» або «управління». Керівництво тут розуміється як система кооперації громадських, державних та міжнародних інститутів, приватних, державних і змішаних структур для забезпечення задоволення суспільних інтересів і вирішення суспільних проблем. У теорії державного менеджменту ринкові моделі регулювання взяті за основу. Ринкова модель поведінки вважається прийнятною для державних службовців усіх рівнів. Мотивація і оцінка їх діяльності визнається таким чином, якби вони були б учасниками операцій на ринку. Сама структура організації управління публічним сектором розглядається за аналогією зі структурою організації бізнесу. Державне управління, за думкою прихильників ринкового підходу, має бути підприємницьким. Загальні установки підприємницького управління формулюються таким чином:

1. немає істотних відмінностей між публічним і приватним секторами, а отже, публічними і приватними організаціями можна керувати більш-менш однаково;

2. необхідно переходити від оцінки ефективності процесу управління до оцінки ефективності результату управління, а отже, до скорочення витрат і до підвищення прибутковості державних організацій;
3. менеджериальне управління, в цілому, повинно супроводжуватися зниженням ролі управлінського контролю одночасно з розвитком вдосконаленої звітності, моніторингу та механізмів відповідальності;
4. необхідно перетворити великі бюрократичні структури в напівавтономні агентства, що відрізняються високим ступенем рухливості, здатністю до конкуренції і схильністю приймати ризиковані рішення. Одночасно, необхідно відділення комерційних функцій від некомерційних і політико-консультативних функцій від функцій надання послуг;
5. державне управління повинне віддавати пріоритет приватному бізнесу, конкурентного постачання і контрактній системі. При цьому необхідно переходити від традиційних довготривалих і погано специфікованих контрактів до короточасних і більш певних контрактів;
6. у державному управлінні необхідно використовувати практику менеджменту, яка стосується короточасних трудових угод, розвитку стратегічних планів, корпоративних планів, угод про ефективність діяльності, введення системи оплати за якість, розвитку нових менеджериальних інформаційних систем, турботи про корпоративний імідж;
7. велику увагу в новому державному менеджменті приділяється грошовим перевагам; що стосується етичних проблем, то їм приділяється менша увага;
8. ставлення до споживача суспільних послуг передбачає ринкові характеристики. До споживача ставляться як до покупця громадських послуг з усіма витікаючими звідси наслідками. Одним з корінних питань у концепції нового державного менеджменту виступає обґрунтування ефективності управління. Поняття «ефективність» тут набуває економічного характеру. Оцінка діяльності здійснюється не за рівнем активності відповідних структур управління, а по результату, як кажуть, «на виході». У державному управлінні важко знайти єдиний показник ефективності діяльності, подібний прибутку для бізнесу. Проте в прин-

ципі, концепція нового державного менеджменту містить у собі ідею можливості оцінки діяльності державних структур і програм, використовуючи поняття продуктивність, результативність, дієвість. Поняття продуктивності і економічності включаються в діяльність державного управління. Це означає, що при скороченні державних витрат результат діяльності держави має зростати.

Концепція нового державного менеджменту, розвинена в 1980-1990-ті рр. піддається серйозній критиці за її економізм, відсутність інтересу до етичних проблем, применшення значення специфіки публічної сфери.

Список використаних джерел:

1. Атаманчук Г. В. Теория государственного управления: курс лекций, 4-е изд., дополн. / Г. В. Атаманчук. – М.: Омега-Л, 2006. – 584 с.
2. Базарна О.В. Поняття, суть, природа публічного управління та державного управління / О.В. Базарна // Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля: Збірник наукових праць. – Луганськ: 2012. – № 1, ч. 2. – с. 59-64. 3. Босак О.
3. Глосарій Програми розвитку публічного адміністрування ООН [Електронний ресурс] // <http://www.unpan.org/DPADM/Products/Services/Glossary/tabid/1395/language/en-US/Default.aspx>
4. Публічне управління як нова модель управління у державному секторі / О.З. Босак // Державне управління: теорія та практика: Збірник наукових праць. – Х.: Вид-во "Магістр", 2010. – № 2.

Царенко Діана

Науковий керівник – проф. Бурдяк В. І.
Чернівецький національний
університет імені Юрія
Федьковича

Реформа з децентралізації влади на місцевому рівні: проблеми та перспективи у Хмельницькій області

Децентралізація державної влади розглядається світовою спільнотою як один з ключових елементів комплексної реформи

системи державного управління. Це пріоритетний напрям діяльності міжнародних і національних організацій. Децентралізація повноважень і ресурсів може зробити істотний внесок у підвищення ефективності всього процесу управління та істотно підсилити його демократичну складову. Такий сценарій має особливе значення для східноєвропейського регіону, держави якого переживають складний і суперечливий процес демократичної трансформації після довгих десятиліть жорсткої централізованої системи влади й управління під ідеологічним контролем центральної партійно-державної адміністрації.

Необхідність дослідження проблеми викликана активізацією зусиль органів державної влади України щодо реформування системи місцевого самоврядування та територіальної організації влади. З одного боку, здійснення децентралізації – необхідний крок, з огляду на європейський інтеграційний зовнішній політичний курс держави. З іншого боку, трансформація державного устрою може створити нові виклики для українського суспільства, особливо у процесі здійснення адміністративно-територіальної реформи та на перших етапах функціонування нової системи організації публічної влади. Означені питання жваво дискутуються в українському суспільстві, органах влади всіх рівнів, ЗМІ, привертаючи ще більше уваги до проблеми та посилюючи її актуальність.

Досить важливим у процесі реформування є розуміння того, як проходить цей процес на місцевому рівні.

Розпочавши активне впровадження реформи, Хмельницька область досягла значних успіхів. Зокрема, якщо до реформи було 605 місцевих рад, то після реформи, згідно з перспективним планом розробленим державою, має бути 54 об'єднаних територіальних громади, 26 з яких вже утворені й успішно функціонують.

За цей час об'єднані територіальні громади Хмельниччини мають певну історію успіху. До прикладу, побудовано дитсадок, відремонтовано школи, відкрито Центри надання адміністративних послуг.

Однак, слід зазначити, що поряд з успіхами, все ще існують значні проблеми на шляху до ефективного здійснення реформи.

По-перше, це низький рівень поінформованості громадян. За даними загального національного опитування громадської думки, яке було здійснено Фондом «Демократичні ініціативи» та Київським міжнародним інститутом соціології третина населення майже нічого не знає про реформу.

По-друге, часто зустрічається непропорційний розподіл населених пунктів у громадах. Візьмемо, для прикладу, Городоцький район, який за перспективним планом поділено на дві об'єднані громади. До однієї громади віднесено п'ять населених пунктів, які зуміли вирішити нагальні проблеми і вона успішно функціонує. В іншій громаді – 14 населених пунктів і вона ніяк не може розпочати процес об'єднання.

По-третє, недосконалість законодавства, яким передбачається нелогічний процес проведення реформи.

Отже, на даний момент у Хмельницькій області вже зроблено значні кроки для успішного реформування, однак є ряд проблем, які заважають 24 громадам (згідно перспективного плану) успішно завершити процес об'єднання.

Список літератури:

1. Децентралізація влади: Реформа децентралізації влади в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://decentralization.gov.ua/region/item/id/22>
2. Децентралізація: результати, виклики та перспективи – [Електронний ресурс]: за даними Аналітичного звіту фонду «Демократичні ініціативи» ім. І. Кучеріва. – Режим доступу: <http://dif.org.ua/article/detsentralizatsiya-rezultati-vikliki-i-perspektivi>
3. Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» від 05.02.2015 р. № 157-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>

Олег Яцишин

Науковий керівник – к. пол. н.,

доц. І.С. Недокус

Чернівецький національний
університет імені Юрія Федьковича

Становлення системи надання безоплатної вторинної правової допомоги в Україні (на прикладі Чернівецької області)

Забезпечення громадянам України можливості одержати кваліфіковану безоплатну правову допомогу є, насамперед, дотри-

манням з боку держави взятих на себе міжнародно-правових зобов'язань. Так, стаття 14 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права визначає зобов'язання держав та вимоги до надання безоплатної правової допомоги, як до одного з основних компонентів справедливого судочинства. Зокрема, вказана норма визначає наступний зміст поняття «правова допомога»: право кожного захищати себе особисто або за посередництвом обраного ним захисника; бути повідомленим про це право, якщо особа не має захисника; мати призначеного їй захисника безплатно в разі, коли інтереси правосуддя (характер справи, наслідки для обвинуваченого та його можливість захищати себе самостійно) того вимагають або коли у особи немає достатньо коштів для оплати цього захисника [2, с. 40].

Реалізація зазначених міжнародно-правових угод розпочалася прийняттям 24 січня 2006 року наказу № 58/7 Міністерства юстиції України, відповідно до якого було створено Раду з координації реформи безоплатної правової допомоги [4]. Наступним етапом реалізації проблеми безоплатної правової допомоги в Україні стало прийняття Президентом України Указу про «Концепцію формування системи безоплатної правової допомоги в Україні» від 9 червня 2006 року [5]. Нарешті, 2 червня 2011 року Верховною Радою України ухвалений Закон України «Про безоплатну правову допомогу» [3], який набув чинності 9 липня 2011 року. Закон розкриває зміст права на правову допомогу, порядок його реалізації, визначає поняття безоплатної правової допомоги, підстави й порядок її надання.

З 1 липня 2015 року в Україні розпочали роботу центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги. Їх завдання – надавати правову допомогу і здійснювати захист прав людини в судах за рахунок коштів Державного бюджету України. Ця безоплатна послуга з надання правової допомоги здійснюється для соціально незахищених категорій громадян у цивільних та адміністративних справах. Особи, які потребують представництва своїх інтересів у суді і не мають достатніх фінансових можливостей для цього, мають змогу звернутися по правову допомогу до центру, отримати юридичну консультацію та кваліфікованих адвокатів – які будуть надавати свої послуги безоплатно для клієнтів. Безоплатну юридичну допомогу можуть отримати: малозабезпечені особи, інваліди, діти-сироти, діти, позбавлені бать-

ківського піклування, безпритульні діти, ветерани війни (учасники бойових дій, у т. ч. учасники АТО), члени сімей загиблих у воєнних діях, особи, які мають особливі заслуги, зокрема трудові тощо, а також іноземці, особи без громадянства, в тому числі біженці, які перебувають під юрисдикцією України.

Основними завдання Регіонального центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги у Чернівецькій області, відповідно до Положення про його діяльність є: підвищення правової свідомості, культури та освіченості населення; забезпечення надання безоплатної первинної правової допомоги і безоплатної вторинної правової допомоги; забезпечення доступу до електронних сервісів Міністерства юстиції України. Впродовж 2016 року місцевими центрами з надання безоплатної вторинної правової допомоги Чернівецької області зареєстровано 5 595 звернень клієнтів про надання правової допомоги, 4 720 особам надано правову консультацію, 685 написали письмову заяву про надання безоплатної вторинної правової допомоги. Найчастіше у 2016 році громадяни зверталися по допомогу до місцевих центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги та бюро правової допомоги області з питань: соціального забезпечення – 903; спадкового права – 549; сімейного права – 488; трудового права – 238; адміністративного права – 119; земельного права – 622; договірної права – 261; житлового права – 307; іншого цивільного питання – 868; з питань виконання судових рішень – 102; з інших питань – 341; з неправових питань – 74 [1].

Центрами з надання безоплатної вторинної правової допомоги Чернівецької області у 2016 році організовано 203 виїзди мобільних консультаційних пунктів та забезпечено діяльність 89 дистанційних пунктів доступу до безоплатної правової допомоги. Під час роботи таких мобільних консультаційних пунктів за отриманням консультацій та роз'яснень з правових питань звернулись 923 осіб, в тому числі 276 з них звернулись за отриманням правових консультацій та роз'яснень до дистанційних пунктів доступу до безоплатної правової допомоги та 647 осіб до мобільних консультаційних пунктів [1].

Також, в рамках взаємодії та співпраці, центри 356 раз забезпечили надання методичної допомоги органам місцевого самоврядування та установам-провайдерам безоплатної правової

допомоги (громадським організаціям, волонтерським рухам, юридичним особам приватного права) [1]. Отже, розвиток системи безоплатної допомоги робить значний внесок у здійснення реформи з децентралізації. Місцеві громади отримують більше прав, обов'язків та ресурсів, і однією з умов успіху такої трансформації є зміцнення правової спроможності та розширення правових можливостей територіальних громад, у тому числі – підвищення правової грамотності мешканців сільської місцевості та малих міст, широкий доступ до правової інформації та консультацій. Система безоплатної правової допомоги забезпечує такий доступ. Це створює підґрунтя для подолання корупції на побутовому рівні, більш активного залучення членів територіальних громад до місцевого самоврядування та економічного життя, подолання патерналістських настроїв у суспільстві, досудового врегулювання спорів і зменшення навантаження на судову систему, зменшення домашнього насильства, дискримінації та попередження злочинності серед неповнолітніх.

Таким чином, надання безоплатної вторинної правової допомоги має забезпечувати кваліфікований захист прав людини. Гарантуючи право на отримання саме кваліфікованої безплатної правової допомоги, держава повинна, по-перше, забезпечувати умови, що сприяють підготовці кваліфікованих юристів для надання громадянам різних видів правової допомоги, і, по-друге, встановити з цією метою певні професійні й кваліфікаційні вимоги. Реалізація права на безоплатну правову допомогу не тільки сприяє правомірному здійсненню особою своїх прав і свобод, а й, насамперед, спрямована на попередження можливих порушень чи незаконних обмежень прав та свобод людини і громадянина з боку органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб – що і є основним завданням реформування системи безоплатної правової допомоги. Запровадження системи безоплатної вторинної правової допомоги в Україні є необхідним кроком у напрямі наближення нашої держави до світових та європейських стандартів забезпечення права людини на захист.

Список використаних джерел:

1. Інформаційна довідка щодо виконання регіонального плану заходів надання безоплатної вторинної правової допомоги у 2016 р. [Елек-

тронний ресурс]. - Режим доступу: http://chernivtsi.legalaid.gov.ua/images/PLANY/Zagaln_Inf_Dov_2016.pdf

2. *Международные акты о правах человека. Сборник документов.* - М. : Издательская группа НОРМА-ИНФРА М, 1998. - 542 с.
3. *Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 02 червня 2011 р.* // Офіційний вісник України. - 2011. - № 51. - Ст. 2009.
4. *Про заходи щодо реформування безоплатної правової допомоги: Наказ Міністерства юстиції України № 58/7 від 24 січня 2006 р.* [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
5. *Про Концепцію формування системи безоплатної правової допомоги в Україні: Указ Президента України № 509/2006 від 09 червня 2006 р.* // Офіційний вісник України. - 2006. - № 24. - Ст. 1764.

ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ ТА ПОСТРАДЯНСЬКОМУ РЕГІОНІ У ВИМІРАХ БЕЗПЕКОВИХ ВИКЛИКІВ СУЧАСНОГО СВІТУ

***Ігор Мельничук, д. політ. н,
доцент***

*Чернівецький національний
університет імені Юрія Федьковича*

Основні тренди російської зовнішньої політики на пострадянському просторі у 2017 році

На сучасному етапі політика Росії на пострадянському просторі представляє собою важливу частину її глобальної стратегії. Не випадково, у новій Концепції зовнішньої політики РФ, яка була прийнята у кінці 2016 р., як пріоритетний напрям виділяється співпраця з найближчими сусідами Росії – державами СНД [2]. Позиціонування Росії на міжнародній арені, формування нових норм світового порядку, які розглядаються як необхідна умова для стабільного розвитку російської держави, поставлені у залежність від реалізації мети зовнішньої політики у безпосередньому географічному оточенні. Успішне завершення інтеграційного проекту вважається обов'язковою умовою для створення самостійного та самодостатнього центру у глобальній економіці, а значить основою для формування реальної, а не декларованої поліцентричності світової політичної системи.

Період турбулентності на пострадянському просторі, який досяг свого піку у 2014 р. у зв'язку з анексією Криму та агресією Росії в Україну, перейшов у затяжну фазу, коли ніхто із задіяних гравців не зацікавлений у значному загостренні ситуації, розуміючи можливі наслідки, проте намагається використати ситуаційний хаос для максимізації своїх вигод. Як очевидна даність сприймається перетворення пострадянського простору у регіон відкритої конкуренції впливових геополітичних гравців. За таких обставин відповіддю зовнішньої політики Росії стають зусилля з консолідації та синхронізації існуючих форматів взаємодії для просування та зміцнення свого впливу у регіоні.

Пріоритетом, формальним і неформальним буде розвиток євразійської інтеграції у межах ЄАЕС. Перш за все у Кремлі продовжують розглядати цю структуру як клуб близьких політичних союзників, які повинні сформувати надійний тил для активної зовнішньополітичної позиції РФ, хоча усвідомлюються усі слабкі сторони та обмеження нинішнього етапу євразійської інтеграції. При цьому у Росії скорочуються можливості прямого та непрямого субсидування партнерів по інтеграції, що сприяє зростанню самостійності держав-партнерів у межах багатосторонніх форматів на пострадянському просторі, відстоюванні ними власного порядку денного. Так, Білорусь використовує власну важливість для зовнішньої політики РФ як козир у процесі пошуку фінансової підтримки національної економіки та політичного режиму; важливість Вірменії для зовнішньої політики Росії з точки зору нових економічних ініціатив та підтримки військово-політичного балансу формує підґрунтя для шантажу з боку Єревану; Казахстан зміцнює лідерські позиції в структурі, посилюючи ініціативи у взаємодії з Центральноазійським регіоном та Китаєм. Щодо можливості розширення цього об'єднання, то на думку головного редактора журналу «Россия в глобальной политике», члена Президії Російської Ради з міжнародних справ Ф. Лук'янова, «така ідея присутня, але за нинішніх обставин вона не актуальна». «Існують держави, які висловлюють зацікавленість до ЄАЕС (Таджикистан)», є «держави, які вивчають можливості та обставини (Азербайджан)», однак це не питання негайного їх прийняття. Принаймні «очікувати на розширення ЄАЕС у цьому році не доводиться» [4], – підсумував Ф. Лук'янов.

За таких умов Росія намагається очолити багаторівневі процеси політичної та економічної взаємодії на просторах Євразії, у тому числі і з метою збільшення кількості виробничих та споживчих ринків, що, на думку російського керівництва, повинно надати нового імпульсу інтеграції. Так, на ташкентському саміті ШОС у червні 2016 р. була зроблена спроба підпорядкувати формат ШОС співпраці у рамках Євразійського союзу та ініціативи поєднання ЄАЕС та китайського «економічного поясу Шовкового шляху». В. Путін запропонував тим державам ШОС, які не беруть участі в Євразійському економічному союзі «приєднуватися до цього інтеграційного процесу усіх учасників ШОС, а також держав СНД, що стало б основою до формування великого євразій-

ського партнерства» [1]. Можна припустити, що ця пропозиція російського президента підкреслює бажання Росії очолити процес створення спільного економічного простору «від Лісабону до Владивостока» і синхронізувати максимально можливу кількість багатосторонніх проєктів на своїх умовах.

Питання військово-політичної безпеки у зовнішній політиці РФ на пострадянському просторі формує також свій порядок денний. Найбільш деструктивний потенціал несе у собі вірмено-азербайджанський конфлікт, не тільки тому, що в останні два роки він перебуває у найбільш гострій фазі з моменту його початку, але і тому, що провокує додаткові суперечності між державами-партнерами у багатосторонніх форматах (ЄАЕС та ОДКБ). Бажання Росії зберігати у конфлікті позицію активного медіатора виявилась ускладнена помітним тертям у взаєминах між Казахстаном і Вірменією, уособленою позицією Білорусі та бажанням Вірменії зайняти винятково провірменську сторону у конфлікті.

Ще один напрям, на який варто звернути увагу, оскільки у цьому році він буде час від часу актуалізуватися, так це взаємини Росії і Білорусі. РФ виходить з того, що модель взаємин, яка реалізовувалася у рамках «Союзної держави» придумувалася та розвивалася у зовсім іншому міжнародному контексті. Водночас у нинішніх умовах схема геополітичної лояльності у відповідь на економічні преференції, яка упродовж тривалого часу задовольняла обидві сторони, на думку російського керівництва вже не відповідає інтересам ні одних, ні інших, оскільки Росія бажає скоротити преференції, а Білорусь бажає диверсифікувати лояльність у відповідності з сучасними світовими трендами.

Безсумнівно важливим напрямом російської зовнішньої політики буде Україна. Проте хотілося б наголосити, що за нинішніх умов російсько-українське протистояння не варто розглядати у контексті пострадянського простору, оскільки це вже проблема зовсім іншого масштабу та рівня, міжнародна криза високої інтенсивності.

І ще один важливий теоретико-методологічний момент. Останнім часом у російському науковому та експертному дискурсі активно почала пропагуватися теза щодо необхідності зміни підходу до концепту «пострадянський простір». Зокрема і вже згадуваний вище Ф. Лук'янов [4], і відомий російський експерт С. Маркедонов [3]. вважають, що пострадянський простір у тому

вигляді як ми його розуміли, уже не існує. Мова не про те, розпався СРСР чи ні, мова в іншому: з якого моменту вести відлік. Якщо вести відлік від того, що було колись, від фази єдиної держави, тоді ми продовжуємо розпадатися. Якщо розглядати регіон як щось нове, то це велика територія, яка у різні історичні епохи була облаштована по-різному, і на нинішньому етапі вона переформатовується. Зважаючи на це, євразійська концепція виникає у цілком іншому та новому контексті, а тому повинна бути наповнена новим змістом. Тому російські експерти вважають, що варто позбуватися цього терміну і говорити потрібно вже про нову організацію Великої Євразії, яка включає у себе усі держави регіону. Зараз необхідно обговорити новий понятійний апарат Великої Євразії, зовсім нової її організації. Водночас пострадянський простір – це вже історичне поняття. Таким чином ми зараз перебуваємо на фазі досить тривалого етапу деконструкції «пострадянського простору», яка паралельно супроводжується створенням чогось нового, яке напряму не пов'язано з історичним минулим регіону.

Список використаних джерел:

1. *Выступление В. Путина на расширенном заседании Совета глав государств – членов Шанхайской организации сотрудничества от 24 июня 2016 года [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/52259>. (Дата перегляду: 23.03.2017).*
2. *Концепция внешней политики Российской Федерации (утверждена Президентом Российской Федерации В.В.Путиным 30 ноября 2016 г.) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.mid.ru/foreign_policy/news/-/asset_publisher/cKNonkJE02Bw/content/id/2542248. (Дата перегляду: 22.03.2017).*
3. *Маркедонов С. Прощание с «постсоветским пространством»? [Электронный ресурс] / Сергей Маркедонов. – Режим доступа: http://russiancouncil.ru/inner/?id_4=7015#top-content (Дата перегляду: 22.03.2017).*
4. *Трансформация постсоветского пространства [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://russiancouncil.ru/inner/?id_4=8761#top-content (Дата перегляду: 22.03.2017).*

**Василь Карпо, к. іст .н,
доцент**

Українсько-румунські відносини у контексті розвитку транскордонного співробітництва

Україна має кордон із сімома державами, а 19 із 27 адміністративно-територіальних одиниць є прикордонними. Транскордонне співробітництво сьогодні здійснюється не тільки на міждержавному рівні, а також на рівні територіальних громад, їх представницьких органів, місцевих органів виконавчої влади. Це сприяє розвитку прикордонних регіонів і відкриває перед ними нові можливості співпраці і обміну досвідом у економічній, соціальній, науково-технічній, культурній та інших сферах. В Україні, починаючи з 2006 р. прийнято 3 державні програми розвитку транскордонного співробітництва: Державну програму розвитку транскордонного співробітництва на 2007-2010 роки, затверджену постановою КМУ від 27 грудня 2006 р. № 1819, Державну програму розвитку транскордонного співробітництва на 2011-2015 роки, затверджену постановою КМУ від 1 грудня 2010 р. № 1088 і Державну програму розвитку транскордонного співробітництва на 2016-2020 рр., затверджена постановою КМУ від 23 серпня 2016 р. № 554 [1].

У ст. 447 Угоди про асоціацію України та ЄС зазначається, що сторони зобов'язані підтримувати та посилювати залучення місцевих та регіональних органів влади до транскордонного та регіонального співробітництва та відповідних управлінських структур. Ця стаття передбачає, що Сторони мають зосередити увагу на створенні сприятливого регуляторного середовища та належної спроможності для максимально можливого залучення місцевих та регіональних органів влади до транскордонного та регіонального співробітництва між Україною та ЄС. У ст. 448 Угоди зазначається, що Сторони обов'язково мають розвивати співробітництво у сферах транспорту, енергетики, комунікаційних мереж, культури, освіти, туризму, охорона здоров'я та інших сферах, які містять елементи транскордонного та регіонального співробітництва. Ця ж стаття спеціально наголошує на важливості розвитку транскордонного співробітництва щодо служб надання допомоги в надзвичайних ситуаціях, зокрема їх модернізації, забезпечення

відповідним обладнанням та координації роботи всіх органів на регіональному рівні [2].

Метою статті є аналіз реалізації Програм співпраці у рамках Європейського інструменту сусідства та партнерства у прикордонних регіонах України та Румунії у 2007-2013 рр.

У 2007-2013 рр. реалізовувалися Програми прикордонного співробітництва у рамках Європейського інструменту сусідства та партнерства (ЄІСП), які передбачали розвиток співробітництва на регіональному рівні між країнами-партнерами ЄІСП та країнами-членами ЄС. Загальний бюджет 10 програм ЄІСП складав близько 1,1 млрд. євро). Відповідно до затверджених Європейською Комісією Стратегії прикордонного співробітництва 2007-2013 рр. та Індикативної програми 2007-2010 рр. з прикордонного співробітництва ЄІСП. Україна брала участь у 4 наступних програмах: «Україна - Польща - Білорусь»; «Україна - Угорщина - Словаччина - Румунія», «Україна - Румунія - Республіка Молдова», «Басейн Чорного моря». За результатами проведених конкурсів та попередньо рекомендованих до фінансування великомасштабних (інфраструктурних) проектів ППС ЄІСП грантова частина допомоги для України становила 115,691 млн. євро для 200 проектів, в розрізі за програмами: «Україна - Польща - Білорусь» - 47,250 млн. євро, «Україна - Угорщина - Словаччина - Румунія» - 27,578 млн. євро, «Україна - Румунія - Республіка Молдова» - 37,651 млн. євро, «Басейн Чорного моря» - 3,212 млн. євро. У рамках цих Програм обов'язковою є умова співфінансування кожного проекту, як правило 10%. [3, с.21]

Проекти прикордонного співробітництва за Програмою «Україна - Румунія - Республіка Молдова» реалізовувалися за наступними пріоритетами: конкурентоспроможна економіка в прикордонних регіонах; проблемні питання в сфері навколишнього середовища та попередження надзвичайних ситуацій; міжлюдське співробітництво. Програма розповсюджувалася на наступні регіони України: Одеська та Чернівецька області - в якості основних регіонів; Вінницька, Івано-Франківська, Тернопільська (12 районів, що наближені до кордонів із Румунією та Молдовою: Тернопільський, Бережанський, Підгаєцький, Козівський, Підволочиський, Терехівський, Монастирський, Гусятинський, Чортківський, Борщівський, Заліщицький, Бучацький) та Хмельницька області (10 відповідних районів: Кам'янець-Подільський,

Дунаєвецький, Новоушицький, Чемеровецький, Городоцький, Ярмолинецький, Віньковецький, Деражнянський, Хмельницький, Летичівський) – у якості додаткових регіонів.

Загальний бюджет для великомасштабних проектів у рамках ППС ЄІСП «Україна – Румунія – Молдова» становив 30 412 336 євро. До фінансування відібрані такі проекти за участю української сторони: «Розвиток інфраструктури кордону між Україною та Румунією (реконструкція пунктів пропуску «Красноільськ» і «Дяківці») (Українсько-Румунській двосторонній проект, аплікант – Держмитслужба України). На реалізацію проекту передбачевся грант ЄС – 3 600 000 євро, співфінансування Держмитслужби – 357 738 євро. Проект «Інвентаризація, оцінка та зменшення впливу антропогенних джерел забруднення в Нижньодунайському регіоні України, Румунії і Республіки Молдова» (головний партнер за проектом – Департамент екології та природних ресурсів Одеської облдержадміністрації, бюджет для України – 4 400 000 євро, співфінансування з боку України – 544 210,88 євро). Проект «Попередження і захист від паводків у верхній частині басейнів річок Серет та Прут шляхом впровадження сучасної системи моніторингу з автоматизованими станціями EAST AVERT» (український партнер за проектом – Дністровсько-Прутське басейнове управління водних ресурсів, бюджет для України – 4 000 000 євро). Проект «Дослідження умов синхронізації енергосистем України та Молдови з європейською енергетичною мережею ENTSO-E» (трьохсторонній проект, головний партнер – Мінфін (Республіка Молдова), український партнер – Міністерство енергетики та вугільної промисловості України, орієнтовний бюджет для України – 1 423 760 євро, співфінансування з боку України – 413 007 євро) [3, с.24-25].

17 грудня 2015 р. Європейська комісія схвалила Спільну операційну програму «Румунія-Україна», яка буде профінансована Європейським Союзом впродовж 2014-2020 рр. Стратегічні цілі нової Програми: сприяння економічному та соціальному розвитку регіонів по обидві сторони спільного кордону; реагування на спільні виклики навколишнього середовища, охорони здоров'я, безпеки та захисту; створення кращих умов для забезпечення мобільності людей, потоку товарів та капіталу. Програма охоплює територію Румунії (повіти Сату-Маре, Марамуреш, Ботошань, Сучава, Тулча) і України: Івано-Франківська, Закарпатська,

Чернівецька, Одеська області. Фінансування ЄС для цієї програми – 60 млн євро [4]. Таким чином, можна констатувати, що ЄС і держави-сусіди Україна та Румунія мають як зацікавленість, так і всі можливості для подальшого розвитку транскордонної співпраці у регіоні.

Список використаних джерел:

1. Кабінет Міністрів України. Постанова від 23 серпня 2016 р. № 554. Про затвердження Державної програми розвитку транскордонного співробітництва на 2016-2020 рр. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/554-2016>.
2. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/984_011?test=4
3. Черніков Д., Хорольський Р., Синьоокий О. Регіональна політика та Угода про асоціацію між Україною та ЄС /Д. Черніков, Р. Хорольський, О. Синьоокий. – К., 2015.
4. Joint Operational Programme Romania – Ukraine. 2014-2020. – Електронне джерело. – Режим доступу: <http://www.ro-ua-md.net/wp-content/uploads/2016/01/0-Romania-Ukraine-JOP-approved2.pdf>.

**Наталія Стрельчук к.і.н.,
доцент**

Регіональна співпраця країн Центрально-Східної Європи у сфері безпеки у 90-х роках XX - на початку XXI ст.

Регіональна співпраця на європейському континенті має різноманітні форми, організаційні структури і розвивається у різних сферах, в тому числі і сфері безпеки. Розвиток такої співпраці, незалежно від характеру і генези, має одну мету: подолання державних кордонів – бар'єрів для співпраці в соціальній, економічній, технологічній і культурній сферах, підвищення життєвих стандартів на всій території регіону, в тому числі і в сфері безпеки.

Метою дослідження є аналіз розвитку співпраці країн Південно-Східній Європи у сфері безпеки, як складової загальних європейських інтеграційних процесів у 90-х роках ХХ – напочатку ХХІ ст. Серед дослідників цієї проблеми відзначимо Т. Гоцевського, О. Гуськову, Н. Стрельчук, А.Попа та ін.

Зауважимо, що у сучасній політичній регіоналістиці поняття Центральна і Східна Європа у ширшому розумінні включає: власне центральноєвропейські країни або країни Вишеградської групи – Польщу, Чехію, Словаччину, Угорщину, країни Південно-Східної Європи – Болгарію, Румунію, три країни Балтії, а також європейські держави СНД – Україну, Білорусію, Молдову, а також Грузію та Азербайджан.

Першим кроком до розвитку регіональної співпраці у Центральній-Східній Європі стала Угода підписана в Будапешті 11 листопада 1989 р. Її підписали чотири країни Адріатично-Дунайського регіону – Італія, Австрія, Угорщина та колишня Югославія. Ця угода поклала початок організації, яка відома з 1992 р. як Центральна Європейська Ініціатива (Central European Initiative). У якості пріоритетних політичних цілей ЦЄІ було заявлено, що організація підтримує процес започаткований Народою із Безпеки і Співробітництва у Європі (НБСЕ), розширення співпраці «через блокові кордони» і створення для країн соціалістичного блоку умов для «повернення до Європи». У 1991 р. до Угоди приєдналася Польща, і відповідно кордони організації розширилися від Адріатичного до Балтійського моря, а у 1996 р. – Албанія, Болгарія, Румунія, Білорусь, Україна, а згодом і Молдова. Розпад СФРЮ і конфлікти на Балканах вплинули на те, що країни ЦЄІ змушені були суттєву увагу приділяти проблемам безпеки в регіоні, але головним завданням стало сприяння інтеграції країн-учасниць до європейських економічних, політичних і безпекових структур [1, с. 553].

Безпосереднім приводом до посилення взаємодії центральноєвропейських та західноєвропейських структур стали криваві події у Вільнюсі (1991 р.), під впливом яких Угорщина, Польща та Чехословаччина значно зблизилися. Результатом стала спільна вимога країн Вишеградської групи про розформування військової організації Варшавського Договору та припинення його діяльності. 15 лютого 1991 р. в угорському місті Вишеград Президент Чехословаччини В. Гавел, Президент Польщі

Л. Валенса та прем'єр-міністр Угорщини Й. Антал підписали «Декларацію про співробітництво Чеської і Словацької Федеративної Республіки, Республіки Польща і Угорської Республіки на шляху європейської інтеграції». Так було започатковано Вишеградську четвірку. На початку формування Вишеградського об'єднання його учасники мали на меті вихід із сфери впливу СРСР, спільними зусиллями протистояти можливим спробам реставрації попередніх політичних режимів, сприяти трансформації інфраструктури, яка залишилася після РЕВ та ОВД, розвивати співпрацю у військовій сфері і виробити спільну зовнішньополітичну позицію у ставленні до європейський та євроатлантичних структур, так як лише повноправне членство в ЄС та НАТО могло гарантувати незворотність позитивних історичних тенденцій.

Щодо посткомуністичних країн Південно-Східної Європи, то вони дещо відставали в інтеграції і не попали до першої хвилі розширення на Схід ЄС (крім Словенії) та НАТО. Розпад СФРЮ, а потім збройні конфлікти між її республіками, ембарго проти СРЮ, бомбардування Сербії – все це негативно позначилося на трансформаційних процесах у регіоні. Одним із важливих інтеграційних проектів в регіоні став Пакт стабільності для Південно-Східної Європи, який був представлений у Сараєво в 1999 р. Засновниками Пакту виступили 28 країн і 16 міжнародних організацій (ЄС, ОБСЄ, Рада Європи, ООН, НАТО, МВФ та ін.) [2]. Пакт стабільності направлений на зміцнення країн Південно-Східної Європи в їх просуванні до миру, демократії, поваги прав людини і економічного розвитку. Однією із головних цілей Пакту стало підписання державами угод про вільну торгівлю із метою забезпечення успішної економічної співпраці. Але зона вільної торгівлі у Південно-Східній Європі формувалася значно складніше, ніж це було у випадку країн Вишеграду і підписання ЦЕФТА. 27 лютого 2008 р. у Софії відбулося останнє засідання Регіонального столу Пакту стабільності для Південно-Східної Європи і офіційне відкриття Ради регіональної співпраці (РРС), як інституції, яка у подальшому опікуватиметься розвитком співпраці країн регіону.

На Вашингтонському саміті у квітні 1999 р., з метою розвитку регіонального співробітництва і довгострокової безпеки та стабільності була ухвалена Південно-Східноєвропейська ініціатива

(SEEI). Ініціатива ґрунтувалась на чотирьох елементах: Консультативному форумі з питань безпеки в Південно-Східній Європі; відкритій Спеціальній робочій групі (AHWG) з регіональної співпраці в Південно-Східній Європі під егідою Ради євроатлантичного партнерства (РЕАП); робочих інструментах Партнерства заради миру (ПЗМ); і цільових програмах співпраці у сфері безпеки для країн цього регіону. Консультативний форум спочатку відбувся на рівні саміту паралельно з Вашингтонським самітом НАТО, а потім на рівні послів у штаб-квартирі Альянсу. Для координації регіональних проєктів було створено Керівну групу співпраці в галузі безпеки Південно-Східної Європи (SEEGROUP). У 1997 р. НАТО було започатковано спеціальну Програму співпраці у сфері безпеки з Боснією та Герцеговиною, у 2004 р. було запроваджено серію Заходів із співпраці з Сербією та Чорногорією, а в липні 2004 р. – Спеціальну програму співпраці. У грудні 2004 р. Альянс закінчив свою 9-річну операцію Сил втілення (ІФОР) та Сил стабілізації (СФОР) і передав свої повноваження щодо цієї роботи Європейському Союзу [5]. Події на Балканах показали важливість будування колективної системи безпеки, яка ґрунтується на регіональній співпраці і врахуванні позицій етнічних меншин. На саміті НАТО у Стамбулі (червень 2004 р.) було заявлено про Стратегічне партнерство НАТО і ЄС у відносинах із країнами Балкан, а також що процес об'єднання Європи не буде завершений, доки країни Західних Балкан не стануть членами ЄС. Одним із прикладів успішного співробітництва у галузі безпеки між НАТО та ЄС стала Охридська рамкова угода (серпень 2001 р.), яка запобігла війні у Македонії.

У 2015 р. запрошення набути повноправне членство в НАТО отримала Чорногорія, Македонія виконує Річні Програми і сподівається також отримати запрошення на вступ.

Отже, більшість посткомуністичних держав регіону або стали вже членами НАТО і ЄС, або продовжують декларувати європейську і євроатлантичну інтеграцію як основний пріоритет своєї зовнішньої політики. Необхідність боротьби з організованою злочинністю та корупцією, зростанням нелегальної міграції, агресія Росії проти України – всі ці фактори впливають на посилення уваги держав регіону до спільних дій у сфері безпеки.

Список джерел та літератури:

1. Стрельчук Н. «Регіональні проекти» у Центральній та Південно-Східній Європі: досвід країн Вишеграду для Західних Балкан / Н.Стрельчук // Політологічні та соціологічні студії. – Т.9. – Чернівці, 2010. – С. 552-567.
2. Стрельчук Н.В. Балканська криза та її вплив на російсько-македонські відносини у 90-х роках ХХ ст. – поч. ХХІ ст. / Н.Стрельчук // Науковий вісник. Одеський державний економічний університет. Всеукраїнська асоціація молодих українців. – Науки: економіка, політологія, історія. – 2006. – №17(37). – С. 77-87.
3. Стрельчук Н.В. Співпраця республіки Македонія і країн-членів НАТО у реформуванні сектору безпеки // Політологічні та соціологічні студії. Зб. наук. праць. – Т.VI. Проблем національної безпеки: регіональний та глобальний виміри. –Чернівці: Букрек, 2008. – С.140-150.
4. Пакт стабільности для Юго-Восточной Европы. Утвержден на саммите ЕС в Кельне 10 июня 1999. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ieras.ru/journal/journal3.2000/13.htm>
5. Пактот што го измени лице то на угодсточна Европа. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/mk/features/setimes/articles/2007/06/11/reportage-01>.
6. Поп А. НАТО та Європейський Союз: співробітництво і безпека / А.Поп. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nato.int/docu/review/2007/issue2/ukrainian/art6.html>

Костянтин Марусик

Особливості моделі протестної політичної участі інтелігенції в умовах тоталітарного/авторитарного радянського політичного режиму

В умовах політичної модернізації кожен народ, зокрема й український, покладає чималі сподівання на інтелектуальну частину суспільства – інтелігенцію. Сьогодні в умовах зовнішніх факторів – неоголошена війна з боку Російської Федерації і внутрішніх – соціально-економічне зубожіння населення, з одного боку, і збагачення окремих кланів, з іншого, актуалізується роль

української інтелігенції у процесах збереження цілісності України, повернення окупованих територій, припинення кровопролиття, адже інтелігенція завжди виступала і виступає основним суб'єктом суспільно-політичних перетворень, виконуючи роль носія політичних змін.

Сучасна політична наука зумовлює необхідність використання постмодерністського розуміння політичної реальності у дослідженнях феномену інтелігенції, коли майже кожне явище реальності сприймається як певний суспільний феномен, що є продуктом часу і випадковості.

Євроінтеграційні прагнення України зумовлюють потребу у формуванні інтелігенції нового типу, здатної працювати в інтересах країни, відповідати завданням її суспільно-політичного і соціально-економічного розвитку, сприяти духовній безпеці особистості.

На жаль, інтелігенція з часу свого виникнення як окрема категорія не вирізнялася однорідністю. Традиційно в її середовищі викристалізовувалися декілька груп. Так, одна група поповнювала ряди правлячої еліти, за що з нею розраховувалися значними привілеями. нерідко у відповідь вона втрачала деякі морально-етичні характеристики. Друга її найбільш чисельна частина, не знайшовши місця у тій чи іншій новій системі соціальних відносин, опиняється на периферії суспільного життя. І лише третя – активно й послідовно відстоює демократичні ідеї.

Зрозуміло, що контроль за суспільно-політичною діяльністю інтелігенції здійснювався як в інституційних, так і позаінституційних формах, серед яких найчастіше використовувалася форма ідеологічних кампаній. В системі радянського політичного управління ідеологічні кампанії спрямовані проти інтелігенції носили насамперед неофіційний характер, хоча напряду поєднувалися з офіційними наслідками для інтелігенції. Разом з тим, зазначеним кампаніям притаманний нерегулярний характер, адже їх ініціювання режимом виявлялося зовсім несподіваним для сучасників. Крім того, їх вирізняла масовість, що забезпечувалася мобілізацією усього наукового співтовариства, тенденцією до перманентної зміни ролей між «гонителями» та «переслідуваними». Кінцевою метою ідеологічних кампаній було обов'язкове створення образу ворога, який використовувався політичним режимом як інструмент знищення чи залякування ворогів і незруч-

них режимові представників інтелігенції та, як повсякденний інструмент реалізації політичного контролю і управління народом через маніпулювання інтелігенцією.

Звісно, інтелігенція, в силу властивої їй внутрішньої суперечливості, є потенційним і найбільш рішучим носієм потужних протестних настроїв. Зважаючи на те, що цінності, які поширювала частина радянської інтелігенції, випереджали політичний час, вони, відповідно, детермінували трансформацію політичної культури та політичної системи радянського суспільства.

Особливості використання протестної моделі політичної участі інтелігенції визначаються змістом радянського політичного дискурсу, концентрацією протестних політичних орієнтацій переважно в середовищі інтелігенції та фактичним поступовим нівелюванням статусу інтелігенції як суспільно значимої страти. Реалізація інтелігенцією протестної моделі політичної участі у формі дисидентства зафіксувала: по-перше, неможливість формування ефективної протестної моделі політичної участі на рівні однієї суспільної страти; по-друге, виразно окреслила залежність ефективності протестних виступів від ідеології політичного режиму; по-третє, досвід використання протестних форм політичної участі, здобутий інтелігенцією в дисидентському русі, засвідчив, що за потреби протестний потенціал інтелігенції можна вкладати в рамки сценарію, спроектованого відповідно до інтересів та цілей влади.

Саме інтелігенції відводилася конструктивна роль каталізатора суспільних протестних настроїв в умовах недемократичного політичного режиму. Своєрідними механізмами впливу політичного режиму на суспільно-політичну роль інтелігенції у радянському суспільстві виступала Комісія з питань ідеології, культури та міжнародних партійних зв'язків ЦК КПРС, згодом Ідеологічна комісія ЦК КПРС, що здійснювала свої функції у вигляді не тотального, а ідеологічного контролю за її діяльністю.

**Прихненко Максим Іванович,
аспірант**

Науковий керівник – к.і.н., доц.,

Ю.Т. Теміров

*Донецький національний університет
імені Василя Стуса*

Культура стратегічного мислення: британський досвід в українських реаліях

Зовнішня політика, яку проводить держава є не тільки продовженням її внутрішньої політики і спробою досягти певного «статусу» на міжнародній арені, а й відображенням характеру державного і суспільного устрою, а також того ціннісно-категоріального апарату, який притаманний певній державі. Процеси глобалізації і регіоналізації міжнародних відносин сьогодні призвели до необхідності переосмислення державами старих способів взаємодії, розробки нових механізмів впровадження зовнішньої політики і розробки нового концептуального забезпечення своєї діяльності. В даному контексті, культура стратегічного мислення відіграє одну із найважливіших ролей, оскільки саме вона визначатиме процес самоідентифікації держави на міжнародній арені, який, в свою чергу, впливатиме на формування ідеологічного підґрунтя діяльності, внутрішній і зовнішній дорадчий процес, основні цілі і завдання, а також практичне наповнення зовнішньої політики.

Застосовуючи термін «культура стратегічного мислення», зазвичай опосередковано визнається той факт, що кожна держава в основу своєї зовнішньополітичної діяльності закладає певний набір стратегічних переваг, цілей і завдань, які містяться в філософських, політичних, економічних, культурних та когнітивних характеристиках і бажаннях еліт. Такі категорії як державний устрій, еліта держави, інститути, ресурси, механізми, міжнародне середовище тощо мають суб'єктивний, другорядний характер оскільки саме культура стратегічного мислення «визначає сенс» цих змінних.

А тому, можна сказати, що культура стратегічного мислення, на нашу думку, – це набір «напівпостійних» вірувань, принципів, поглядів і моделей поведінки політичних еліт, оформлений в

характерний образ мислення, який червоною лінією проходить скрізь всі стратегічні пріоритети, визначає порядок денний стратегічно важливих питань, а також оформлює категоріальний апарат дискусій з приводу зовнішньої (і внутрішньої) політики держави. В контексті даного дослідження, нас буде цікавити саме ті характеристики які пов'язані із характером образу мислення оскільки, на наш погляд, саме він виступає у якості визначального фактору розвитку держави в цілому і зовнішньої політики зокрема.

Культура стратегічного мислення Великої Британії не була постійною протягом всього періоду існування держави, а еволюціонувала відповідно до тих історичних обставин в яких опинялася держава. Пройшовши шлях від імперії і «super power» до великої держави другого ешелону їй доводилося вибирати між глобальним лідерством і економікою, європейською і атлантичною ідентичністю, національними і колективними інтересами тощо. Проте, не зважаючи на велику кількість проблем і перепон в процесі реалізації зовнішньої політики, Сполучене Королівство зберегло свій вагомий вплив на міжнародній арені протягом всього періоду існування.

На наш погляд, можна виділити низку факторів, яка сформувала культуру стратегічного мислення Британії сьогодні. Як би банально це не виглядало, але *наявність національної самосвідомості* як в населення, так і в еліт держави виступає одним із ключових факторів формування даної культури. Для британців ніколи не існувало питання «хто ми є?», а тому під час формування зовнішньополітичної стратегії британський істеблішмент намагався керуватися традиціями, національними інтересами держави і специфічним потребами, які визначалися належністю до певних спільнот, передусім – до європейської та євроатлантичної. Другим важливим фактором є *ставлення до влади* з боку політичних еліт. На нашу думку, британським істеблішментом влада розглядається, в першу чергу, як інструмент процвітання власної держави, по-друге – як засіб досягнення поставлених на міжнародній арені цілей і завдань і вже потім в якості способу самореалізації конкретних особистостей.

Наступним фактором виступає наявність *чіткого визначення себе як актора міжнародних відносин* і, як похідного, тієї діяльності яка може буди впроваджена державою на

міжнародній арені. Британські політики завжди чітко розуміли місце, яке займає держава у системі міжнародних відносин і ті обставини в яких необхідно дане бачення переглянути. Імперія – «світовий лідер» – велика держава другого ешелона – лідер Співдружності – трансатлантичний «гравець» – трансатлантичний міст» – лідер європейської співдружності тощо – це ті позиції, які займала держава починаючи з 1707 року. Всі вони були тісно пов'язані із тими ідеологічними основами, які були закладені в зовнішньополітичний курс держави на певному етапі існування. Ще один фактор – це певна *спадкоємність зовнішньополітичного курсу* починаючи із 1945 року. Окресливши «кола впливу» і закріпивши дану концепцію як основу, В. Черчилль започаткував лінію роботи британського Форин-офісу, яка суттєво не змінюється вже більше 70 років. Такий підхід дозволяє державі послідовно досягати поставлених завдань. Критики зовнішньої політики Сполученого Королівства акцентують увагу на тому, що держава й блукає в цих колах вже понад 70 років, але на наш погляд, це вже є дилемою британської культури стратегічного мислення, а не фактором, який її визначає.

Чому всі ці аспекти є важливими і повинні бути враховані в українських реаліях? Однією із ключових проблем української зовнішньої і внутрішньої політики сьогодні є відсутність політичних еліт як носіїв культури стратегічного мислення в державі. З початком незалежності держава не мала чіткого бачення свого місця і ролі на міжнародній арені. Відсутність чіткої ієрархії пріоритетів, підміна поняття «національного інтересу» поняттям «індивідуального інтересу конкретних політичних і економічних груп» призводило до розбалансованості і ситуативності зовнішньополітичного курсу. Політичним елітам притаманне відсутність «довгострокового, холистичного бачення» яке б допомогло сформувати цілісне, ідеологічно виважене і обґрунтоване уявлення щодо стратегічного бачення, ієрархії пріоритетів і конкретних результатів української зовнішньої політики. А тому, вирішення наступних питань зовнішньополітичного курсу України з урахуванням елементів, які складають основу британської культури стратегічного мислення дозволить змінити якісні показники його результативності:

- формування «національного образу мислення» політичних еліт у державі;

- трансформація політичної еліти з розрізнених «ідеологічних угруповань» до носіїв національної самосвідомості;
- вирішення проблеми самоідентифікації держави як актора міжнародних відносин;
- розробка вираженого ідеологічного базису зовнішньої політики України;
- зміна відношення до влади політичними елітами в категоріях «інструмент досягнення мети», а не «кінцева мета діяльності»;
- впровадження традиції спадкоємності зовнішньополітичного курсу, який би зберігав основні пріоритети держави на міжнародній арені.

Анастасія Репецька

*Науковий керівник – д. політ. н.,
проф. Бурдяк В.І.*

*Чернівецький національний
університет ім. Ю. Федьковича*

Виклики та пастки на шляху розвитку України у післяреволюційний період

Україна перебуває у виняткових обставинах внаслідок глибокої політичної та економічної кризи, окупації Автономної Республіки Крим та проведення антитерористичної операції на Сході країни. Однак причина кризи глибша, ніж поточні політичні та економічні потрясіння чи агресія з боку Російської Федерації. Вважаю, що до кризи призвело зволікання з проведенням необхідних реформ впродовж 25 років незалежності. Серед східноєвропейських держав Україна є одним з найменш активних реформаторів – зміни, які відбулися з часів краху комуністичного режиму, в нашій державі значно менші, ніж у сусідніх державах – членах ЄС. Наслідки такого зволікання стали катастрофічними для громадян України.

Триваюче посилення негативних тенденцій розвитку ситуації довкола та всередині України, залишається головним трендом останніх трьох років. При цьому, саме внутрішні загрози та виклики

створюють найбільшу небезпеку для Української держави. Нездатність керівництва та політикуму України розпочати реальні реформи в усіх сферах суспільного та державного життя накопичує негативний потенціал, який, за певних умов, може зруйнувати не лише здобутки Революції Гідності, а й підвалини Української державності. Проте, незважаючи ні на що, впродовж останніх трьох років Україна встигла змінити президента та двічі склад уряду, підписати асоціацію з ЄС, втратити контроль над Кримом, вистояти у війні з Росією на Донбасі, одягнути та озброїти військо, створити громадянське суспільство.

Окремо слід відзначити, що провал реформ в Україні зумовлює й ослаблення позицій держави на зовнішній арені. Відчувається, що Україна знову втрачає динаміку суб'єкта міжнародних відносин і повертається на звичні позиції об'єкта «світової закуліси».

Ослаблена країна, яка фактично знаходиться у стані війни з Росією, втім, навіть у таких умовах не здатна до самодисципліни для швидкого реформування не лише економіки, але й армії та флоту, що навряд чи може зацікавити когось як союзник чи партнер у розігравші чергового світового пасьянсу. Державне керівництво України явно досягло критичної межі як внутрішньої, так і зовнішньої довіри. Якщо в найближчий час не будуть здійснені кардинальні кроки для виправлення ситуації, країна опиниться на межі чергової державної катастрофи [1]. Водночас за такої ситуації українське суспільство спіткало розчарування, адже будь-яка революція породжує значно завищені очікування, які раніше чи пізніше викликають недовіру до українського політикуму. Іноді можна почути від когось, мовляв, може б краще цього Майдану й не було б, адже люди помінялися, а влада ні. І жити день від дня все важче. Але тут можна було б дослухатися до поляків. «Наш досвід в Східній Європі свідчить, що демократія не завжди приходить з економічним процвітанням. Період змін може зайняти 3-5 років», – вважає голова представництва ЄС в Україні поляк Я. Томбінський [2].

Однак, українці можуть досягнути такого ж розвитку, як і держави-члени ЄС, зокрема рівня економічного зростання та добробуту. Людський капітал, вигідне географічне положення та потужна база природних ресурсів створюють високий потенціал як для виходу з кризи, так і для стрімкого розвитку держави. Цей потенці-

ал може бути реалізований лише шляхом проведення рішучих та ефективних реформ з використанням кращого досвіду європейських держав.

На даний час багато хто з політичних діячів говорить про те, що спочатку потрібно розглянути комплекс термінових антикризових заходів, потім викласти механізм усунення деструктивних регулювань влади та встановлення адекватних відносин з окупованими українськими територіями. Далі – визначити комплекс реформ в економіці.

Тому ухвалено стратегічні пріоритети Кабінету Міністрів України, які визначають п'ять першочергових заходів, які необхідно здійснити до 2020 року:

- економічне зростання;
- ефективнерядування;
- розвиток людського капіталу;
- верховенство права і боротьба з корупцією;
- безпека та оборона [3].

«Цей план передбачає, що конкретно ми зробимо в економіці, щоб вона зростала, як буде покращенерядування у нашій країні, що будемо робити у секторі безпеки і оборони, як ми будемо розвивати людський капітал, як ми будемо надавати сервіси, як будемо підвищувати соціальні стандарти, як люди будуть отримувати заробітні плати», – повідомив прем'єр-міністр України В. Гройсман [4].

Такі шляхи вирішення проблем, які виникли після революційних подій в Україні, є досить перспективними і цілком досяжними. Але все ж таки потрібно докласти зусиль як з боку влади, так і з боку громадянського суспільства.

На нашу думку, після революційних подій не можливо отримати абсолютний успіх чи абсолютну невдачу, оскільки зміни відбуваються поступово і несуть за собою різноманітні наслідки у вигляді негативу і позитиву. І це, свого роду, певний досвід, за допомогою якого можливе удосконалення рівня життя українців відповідно до європейських норм та стандартів.

Список використаних джерел:

1. *Основні виклики та ризики для України у другій половині лютого 2016 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://defence-ua.com/index.php/statii/542-osnovni-vyklyky-ta-ryzyky-dlya-ukrayiny-u-druhiy-polovyni-lyutoho-2016-roku>*

2. *Що змінилося після Майдану: «зради» та «перемоги» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.depo.ua/ukr/life/shcho-zminilosya-pislya-maydanu-veliki-zradi-ta-peremogi--03112015174500>*
3. *План пріоритетних дій Уряду України до 2020 року від 30 грудня 2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://hromadske.ua/posts/uriad-ukrainy-opryliudnyv-plan-dii-do-2020-roku>*
4. *Уряд підготував план дій до 2020 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://hromadske.ua/posts/uriad-pidhotuvav-plan-dii-do-2020-roku-nazhyvo>*

Чоп Анна

Науковий керівник – д. політ. н., доц.

Ротар Н. Ю.

Чернівецький національний

університет імені Юрія Федьковича

Особливості реалізації політики пам'яті в поліетнічному регіоні Буковини

Історична пам'ять є невід'ємною складовою національної ідентичності. Усвідомлення спільності історичної долі нарівні з мовою і культурними традиціями об'єднує індивідумів, окремі соціальні групи у нації, наділяє її членів почуттям духовної спорідненості. Саме тому взаємозв'язок між історією і пам'яттю став темою особливого академічного інтересу, коли виникла гостра потреба переосмислити події другої половини ХХ століття.

Аналіз ситуації, що склалася в сучасній Україні щодо питань, пов'язаних з формуванням історичної пам'яті, свідчить про постійно зростаючу впродовж останніх років політизованість цього сегмента суспільного життя. Причина зазначеного процесу лежить у площині не стільки об'єктивних чинників (крах комуністичної ідеології та проголошення державної незалежності викликали закономірну зміну оцінок історичного минулого Українського народу), як суб'єктивних чинників (відмінне трактування минулих різними політичними силами, включення історичної тематики у контекст політичної боротьби).

Тому варто відзначити, що політика пам'яті – це процес конструювання співзвучних настроїв епохи (і певним полі-

тичним силам) образів минулого. Саме у цій інформаційно-символічній сфері відбувається й так звана «битва за минуле» із гострим зіткненням інтересів різних суспільних верств і політичних акторів. А у регіональному вимірі це тривкий елемент культурного ландшафту, складова частина тих уявлень, які формують самосвідомість людини в процесі її соціалізації на певній території.

Державна політика пам'яті у її «неартикульованому» вигляді почала формуватися з моменту розпаду СРСР і постання незалежної України у 1991 р. Пошук відповідної моделі історичного розвитку України спричинив появу державоцентричної, сказати б, україноцентричної візії минулого. Саме тому масова свідомість була орієнтована на артикуляцію проблем українського козацтва, Української козацької держави, українського національного руху XIX–XX ст., української революції 1917–1920 рр., Голодомору, політичних репресій 1930-х рр. [1, с. 164].

Слід відзначити, що сьогодні існує низка причин, котрі призвели до формування серед населення України локальних особливостей колективних уявлень про власне минуле. Серед головних можна виділити наступні: релігійна орієнтація громадян, історичне існування у різних державних об'єднаннях, відмінності у етнічному складі населення окремих частин країни, локальне вживання відповідних мов та діалектів, розбіжності у політичних уподобаннях мешканців певних регіонів, відмінності у соціальному складі населення, економічному розвитку [2, с. 52].

Фокусуючи увагу на Буковині, ознакою регіону є стрімка суспільно-політична переоцінка подій Другої світової війни, героїзація УПА, національно-визвольного руху загалом. Також слід відзначити, що Революція Гідності та боротьба на Донбасі актуалізували нових героїв і нові символи, які можуть стати домінантними в структурі історичної пам'яті українців під кутом зору завершення процесу об'єднання української нації як громадянської спільноти.

Чернівці свого часу були столицею австрійських коронних земель, тому Буковину можна назвати найуспішнішим австрійським проектом. Місцеві влади споруджували пам'ятники, які плекали почуття загальноімперської понаднаціональної ідентичності. Усі пам'ятники, встановлені в Чернівцях у румунську добу, не перетривали в часі. Деякі через їхнє національно-ідеологічне

навантаження, деякі через нетерпимість радянської влади до всього нерадянського. А у радянський період відповідно масово встановлювалися радянські символи.

У сучасних Чернівцях чимало пам'ятників, причому як українським діячам історії та культури, так і діячам інших народів, що залишили свій слід у історії міста. У місті спорудили пам'ятники та пам'ятні знаки українським письменникам і поетам: Ользі Кобилянській (1980), Юрію Федьковичу (1995), Тарасу Шувченкові (1999), Сидору Воробкевичу (2006). Також споруджені пам'ятники: «Афганцям» / Воїнам-«афганцям» (2004), Героям Буковинського куреня (1995), Полеглим солдатам ц. і к. 41 піхотного полку імені архієпископа Євгена, у 1946 році встановлено обеліск «Перемога», у 2016 році відкрили меморіальний комплекс «В пам'ять про євреїв, в'язнів чернівецького гетто 1941 року» у вигляді шестикутної зірки та багато інших.

Варто уваги також те, що бібліотечний фонд Буковини поповнився виданнями Чернівецького обласного відділення пошуково-видавничого агентства «Книга Пам'яті України» - «Реабілітовані історією - Чернівецька область».

Перша книга, яка з'явилась у 2007 році, присвячена лихоліттям Голодоморів 32-33 років в Україні та 46-47 рр. на Буковині. В ній вперше були оприлюднені свідчення очевидців трагедії українського народу, породжені геноцидною, репресивною політикою тоталітарного комуністичного режиму. Друга книга (2009 рік) вміщає спогади про в'язнів сталінсько - беріївських концтаборів та списки репресованих чотирьох районів Чернівецької області.

У 2013 році опублікували третю книгу, яка стосується учасників національно-визвольного руху в краї та в якій опубліковано іменні списки репресованих ще чотирьох районів та м. Чернівці.

У продовж останнього часу в місті за ініціативи органів влади було організовано ряд заходів присвячених вшанування пам'яті героїв Небесної Сотні. Також депутати Чернівецької міської ради відповідними ухваленими рішеннями перейменували вулицю Чапаєва на вулицю Олександра Щербанюка, вулицю Стасюка на вулицю Небесної сотні, вулицю Червоноармійську на Героїв Майдану. За 2016 рік у Чернівцях було встановлено шість меморіальних дощок загиблим на сході країни. У такий спосіб буковинцям прагнуть нагадати про героїв, які склали свої голови у

боротьбі за Україну. Варто відзначити, що Чернівецькою міською радою планується влаштування скверу пам'яті Героїв Небесної Сотні: Олександра Шербанюка та Василя Аксеніна. Тобто, події загальнонаціонального характеру, звичайно, віддзеркалюються у реалізації політики пам'яті місцевими органами влади. При цьому важливим моментом є узгодження завдань та зусиль офіційних та недержавних інститутів. Адже, дана політика є консолідуючим чинником націєтворення і не варто забувати про якісне її впровадження на місцевому рівні.

Таким чином, політика пам'яті є надзвичайно потужним засобом, який впливає на світосприйняття особи й громадянина, зумовлюючи високий мобілізаційний потенціал. Будучи феноменом, що торкається, перш за все, ірраціонального компоненту людської особистості, вона може поставати як об'єднуючий елемент, так і дезінтеграційний, маючи навіть потенціал для розпалення ворожнечі всередині соціуму чи груп. Саме тому сучасні регіональні еліти України мусять зрозуміти, що політика пам'яті не повинна бути «грою з минулим» для досягнення власних цілей, а тим елементом, який об'єднає українське суспільство та сконструює етнонаціональну свідомість та місцевий патріотизм.

Список використаних джерел:

1. Киридон А. *«Маски пам'яті» в умовах суспільних зламів* / Алла Киридон // Київська старовина. – 2011. – № 2. – С. 161-170.
2. Симоненко І. *Особливості структури історичної пам'яті українського народу та шляхи формування національного історичного наративу* / Ігор Симоненко // Стратегічні пріоритети. — 2009. — № 1 (10). — С. 51-61/

ЗДІЙСНЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПРОЕКТУ «ІННОВАЦІЇ У ВИВЧЕННІ ТА ВИКЛАДАННІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТУДІЙ (INOTLES)

***Анатолій Круглашов,
д. політ.н, професор***

Проект ТЕМПУС INOTLES у Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича намагається провадити активну міжнародну співпрацю, перш за все, зі своїми партнерськими інституціями в країнах ЄС та Європи в цілому і досяг певних успіхів у цьому напрямку своєї діяльності. Серед різних напрямків його наукової та навчальної роботи набуває все більш помітного значення вивчення та викладання Європейських студій в нашому університеті, де лідером цього напрямку залишається кафедра політології та державного управління та науково-дослідницький інститут європейської інтеграції та регіональних досліджень. Зокрема в 2011 – 2014 рр. кафедра успішно виконала проект зі створення Кафедри імені Жана Моне «Наближаючись до всеохоплюючих знань про європейську інтеграцію». Логічним розвитком цієї діяльності стало виконання проекту INOTLES (The Innovating Teaching and Learning of European Studies project (Інновації у вивченні та викладанні Європейських студій)), який є спільною академічною ініціативою університетів країн ЄС, котрі спеціалізуються у викладанні Європейських студій та східноєвропейських університетів з країн Східного Партнерства, спрямованою на реформування навчальної підготовки у галузі Європейських студій через інноваційні підходи, наближення навчальних програм та планів, розбудови інших форм співпраці поміж ЄС та Східними партнерами. Період виконання цього проекту був визначений з 01.01.2014 по 30.11.2016 рр.

Метою здійснення проекту було здійснення внеску у реформування методичних засад і модернізації вищої освіти в Україні,

Грузії та Молдові у сфері викладання курсів з Європейських студій. Грунтуючись на систематичному перегляді педагогічної діяльності в сфері Європейських студій, проект об'єднав творчі зусилля викладачів університетів із країн – Східних партнерів ЄС із Центрами досконалості в університетах ЄС, а саме в Нідерландах, Бельгії та Великобританії. В основу запланованих педагогічних інновацій були покладені методи проблемного навчання, змішані методи, дистанційне навчання та симуляції. Викладачі з України, Грузії та Молдови навчалися застосовуватись ці методи у шести університетах із трьох країн Східного партнерства, які брали участь у виконанні цього проекту.

Проект був спрямований на розробку його учасниками п'яти-шести курсів або їх модулів із Європейських студій та їх імплементацію в навчальному процесі, активну взаємодію всіх партнерських університетів у їх створенні та використанні, заохочення постійної комунікації поміж виконавцями проекту через інтерактивний веб-сайт проекту, проведення семінарів, вебінарів та інших активних форм комунікації його учасників. Керівною установою проекту став Маастрихтський університет, а координатором проекту є Др. Наталія Тімус із Маастрихтської школи урядування, Маастрихтського університету (Maastricht Graduate School of Governance (MGSOG), Maastricht University. Основними результатами виконання проекту в ЧНУ стали:

- Підготовка викладачів – учасників виконання проекту до активного й систематичного використання новітніх методів навчання студентів;
- Розробка учасниками проекту нових або оновлення вже існуючих курсів із спеціалізації «Європейські студії», їх сучасного, за європейськими освітніми стандартами навчально-методичного забезпечення та запровадження цих курсів у навчальну практику;
- Забезпечення сумісності розроблених курсів із Європейських студій між університетами ЄС, нашою країною та країнами-партнерами;
- Розвиток інноваційного навчання та формування відповідних йому педагогічних засобів, поширення інноваційних методів навчання далі в університеті та за його межами, в тому числі шляхом проведення тренінгів із нових навчальних методів, участі у конференціях тощо;

- Розвиток міжкультурного діалогу та взаєморозуміння між країнами ЄС та партнерськими університетами через міжуніверситетську взаємодію та кооперацію.

Над виконанням цього Проекту в нашому університеті працювала група викладачів Науково-дослідницького інституту європейських студій і кафедри політології та державного управління в такому складі. Керівник – проф. Круглашова А.М., заступник керівника – проф. Ротар Н.Ю. Виконавці проекту: доц. Мельничук І.М., доц. Молочко П.О., к.політ.н. Нечаєва-Юрійчук Н.В., к.політ.н. Колесников О.В.

Позитивними аспектами виконання проекту стала активізація та наповнення сучасним змістом методичної роботи викладачів кафедри, їх безпосереднє ознайомлення з працею своїх колег із зарубіжних країн, формування мережі нових професійних контактів у рамках партнерської взаємодії університетів – виконавців проекту, стимуляція оновлення змісту та подальшого розвитку Європейських студій в нашому університеті. За час виконання проекту не лише викладачі, що залучені до нього, але й окремі, найбільш мотивовані студенти факультету історії, політології та міжнародних відносин, пройшли через навчання інтегрованому курсу з Європейської інтеграції, змогли відвідати чільні інституції ЄС та безпосередньо ознайомитись із досвідом роботи передових університетів. Учасники проекту мали змогу вивчати та обговорювати педагогічний досвід своїх колег у Бельгії, Голландії, Грузії, Молдові та Україні, що також становить цінність для їх професійного розвитку.

Разом із цими важливими позитивами, виконання проекту виявило низку труднощів і проблем, зокрема фінансового та організаційного характеру, як у стосунках між партнерами, так і при реалізації окремих його складових в Україні. Тому під час виконання проекту його чернівецькі учасники не змогли, з низки причин, отримати тих скромних винагород, які передбачались проектом і чекають на їх отримання донині. Ці та інші моменти показують складність інновацій та запозичення іноземного досвіду в цій сфері за умов недореформованості системи вищої освіти України у відповідності до тих норм і практик, які успішно діють у країнах ЄС. Попри ці труднощі та ускладнення, група науковців і викладачів з ЧНУ успішно виконала взяті на себе зобов'язання за цим важливим проектом.

Виконавці проекту інформували про хід його виконання на сайтах кафедри політології та державного управління [1]: сайті НДІ європейської інтеграції та регіональних досліджень Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Найбільш важливі результати проекту в цілому, відображені на загальному сайті проекту [2].

Список використаних джерел:

1. Виконання проекту *ТЕМПУС INOTLES* в Чернівецькому національному університеті [електронний ресурс]. – <http://www.politicalscience.chnu.edu.ua/index.php?page=ua/tempusinotles>
2. *INOTLES* [Електронний ресурс]. – <http://www.inotles.eu/about-project>

**Наталія Ротар, д. політ. н.,
професор**
Чернівецький національний
університет імені Юрія Федьковича

Технологія використання PBL-method у підготовці бакалаврів за спеціальністю 052-Політологія (на прикладі викладання курсу «Публічна політики»)

Освітній процес передбачає ознайомлення з готовими варіантами вирішення проблем, які перебувають у сфері професійних компетенцій, та підготовку до процесу їх вирішення. Коли в процесі викладання не передбачається постановка проблемних питань, а пріоритет надається фактам і процедурам, студентам не надається можливість формулювати питання і шукати на них відповіді, вони можуть запам'ятовувати навчальний матеріал в необхідному обсязі, але будуть не повністю розуміти його та не матимуть можливості використовувати його комплексно. Проблемно-орієнтоване навчання (PBL-method) орієнтує студентів на демонстрацію рівня розуміння навчального матеріалу, а не на просте відтворення інформації своїми словами. Стратегія цього

методу навчання формує навички критичного мислення, орієнтує на застосування творчого підходу, продукує самостійність суджень студентів, допомагає їм пишатися результатами своєї роботи та цінувати успіх групових досягнень.

Викладання політики і, особливо, публічної політики за допомогою PBL-method, робить цей процес привабливим, цікавим, інформативно насиченим, допомагає вибудувати у студентів відповідний діапазон компетенцій. При використанні PBL-method, стає очевидним, що немає єдиної моделі чи стандарту його використання. Можна говорити про певні основні принципи, які передбачають структурування процесів управління знаннями з метою їх використання в професійних умовах, в тому числі в сфері публічної політики; орієнтація на вироблення аргументованих і евристичних суджень як центрального елементу оцінки контексту публічної політики; заохочення здатності до самонавчання і групового навчання; стимулювання прагнення до навчання, а не навчання заради навчання.

Для практичного застосування цих основних принципів ми звернулися до конкретної моделі PBL-method, основою якої є конструювання середовища навчання. Педагогічно цей підхід передбачає, що студенти беруть участь в розробці певної проблеми, яка може бути віднесена до предметної сфери публічної політики. У цьому контексті проблема повинна мати риси не визначення, погано структуруватися, щоб сформувати у студентів простір для суджень. Характеристиками сформульованої проблеми як предмета дослідження в рамках навчання за допомогою PBL-method є: невизначені мета і обмеження; потенціал для безлічі можливих рішень або їх відсутності; множинні критерії оцінки рішень; невизначеність щодо того, які концепції, правила і принципи необхідні для вирішення проблеми; відсутність будь-яких загальних правил або принципів для опису або прогнозування результатів більшості випадків; необхідність для студентів робити судження про проблему, захищати ці судження і висловлювати особисті думки або переконання.

У практиці викладання курсу «Публічна політика», ми орієнтувалися на необхідність побудови такої моделі навчання, яка б максимально об'єднувала рівні теоретичного і прикладного знання про публічну політику в Європейському Союзі. В умовах відсутності можливості вивчити практичний рівень формування і

реалізації публічної політики в ЄС, нами було запропоновано використовувати теоретичні знання про процедури ЄС як кейс, на підставі якого був сформований модельний ряд щодо публічної політики. Для надання процесу навчання максимального наближення до реального публічного простору як поля публічної політики, ми запропонували всебічно вивчити практику реалізації «Бюджету участі», сформовану і оновлювану на рівні Чернівецької громади. Розуміючи, що рівень ЄС і рівень муніципалітету є несумісними за масштабами, завданням, ресурсами і процедурами, ми звернули увагу на практику муніципальних утворень, що функціонують в країнах ЄС відповідно до його основних принципів, і визначили потенційно порівнянні практики на рівні муніципалітетів України.

Такий підхід дозволив сформувати три інтегрованих компонента використання PBL-method: контекст навчання; контекст публічної політики; контекст визначення / інтерпретації / вирішення проблеми.

Контекст навчання передбачає формування сконструйованого середовища навчання, яке в нашому випадку об'єднало звичну університетську аудиторію і публічний простір м. Чернівці, в якому здійснюється реалізація ініціативи «Бюджет участі». В аудиторії здійснюється обговорення класичних теоретичних викладок щодо розмежування понять політична участь і громадська участь, агент політики і суб'єкт політики, простір політики і публічний простір, політичний інтерес і громадський інтерес. Відповідно, на рівні публічного простору міста, а саме в муніципалітеті, відбувалося ознайомлення зі структурою публічного простору, здійснювалася класифікація агентів публічної політики, визначалися їх потенційні цілі, наявні ресурси, вектори ініціатив.

Контекст публічної політики передбачає поглиблення розуміння студентами процесів вироблення публічної політики, ролі різних учасників і їх можливостей у сенсі планування і санкціонування. Таким чином ми прагнемо навчити студентів функціональним навичкам як щодо аналізу публічної політики, так і її планування. Перед студентами ставиться завдання у визначенні окремих проблем, викликаних участю громадськості в розробці політики, зокрема пропонується інтегруватися в процес реальної комунікації з представниками виборних органів місцевого

самоврядування, посадових осіб і організацій громадянського суспільства.

В рамках контексту визначення / інтерпретації / вирішення проблеми студентам пропонується на рівні певної проблеми визначити конкретні групові ідентичності агентів публічної політики: державних посадових осіб, активістів громадських організацій і депутатів місцевої ради, представників громади. Паралельно, в аудиторії відбувається обговорення комплексу наукової літератури про громадянську активність, дорадчу демократію, неоінституціональні і конструктивістські підходи до публічного управління і стилі політики. На ранніх стадіях використання PBL-method, студенти висловлювали розчарування абстрактним характером поставленої проблеми, але коли вони розуміли, що ці розчарування є частиною процесу, вони починали звертати менше уваги на невизначеності і починали позитивно займатися визначеннями проблем розвитку міста, їх ідентифікацією на рівні агентів публічної політики і співставленням з процедурою бюджету участі.

Таким чином для студентів, які навчаються за фахом політологія, ключовим елементом підходу PBL-method є формування сконструйованих просторів для навчання. Після того, як студенти стали спроможні розшифровувати проблеми з позицій групових ідентичностей агентів публічної політики, їм надаються альтернативні контексти або альтернативні проблемні простори для подальшого вивчення цих проблем.

Результати навчання за допомогою використання PBL-method можуть бачи визначені як: (1) розвиток інтересу до публічної політики і його виведення за межі публіцистичних інтерпретацій публічної політики; (2) вивчення суспільних і приватних інтересів, що орієнтує студентів на необхідність розрізняти державні, громадські, суспільні і приватні інтереси; (3) навчання участі і осмисленню сфери політичного; (4) навчання розумінню суспільної комунікації з позицій політики як процесу узгодження інтересів.

Процес використання PBL-method вимагав готовності до навчальної парадигми, в якій більший акцент робиться на тому, що студенти вивчають, а не на тому, чому його вчить викладач. Досить складною проблемою було подолання страху і почуття неоптимальності в процесі розуміння «погано структурованої» проблеми. Однак, як свідчить практика, надання студентам достатнього часу для інтерпретації проблеми має вирішальне значення,

оскільки саме тоді формується основа сукупності професійних навичок і компетенцій політолога. PBL-method вимагає, щоб значна увага приділялась груповій роботі і процесам, оскільки просте формування студентів в групи не гарантує, що ці групи будуть функціонувати. Вкрай важливо виділити достатній час для підвищення обізнаності учасників про роботу в групах, її можливі переваги та пастки.

Наш досвід по застосуванню підходу PBL-method, пов'язаний з участю студентів в процесі вироблення публічної політики на місцевому рівні за моделями муніципальних практик ЄС, дозволяє зробити висновок, що він є більш ефективним, порівняно з класичним лекційним стилем, насамперед в частині здобуття концептуальних знань та професійних навичок, вироблення орієнтацій на самоспрямування в освіті.

***Ігор Мельничук, д. політ. н,
доцент***

*Чернівецький національний
університет імені Юрія Федьковича*

Проблема вибору методів навчання у традиційній та сучасній теорії викладання Європейських студій

Дискусію про різноманітні методи навчання варто розпочинати з питання теорії освіти. Розуміння всього процесу освіти, механізмів навчання та викладання залежить від теорії, яка закладена в основу.

На сьогоднішній день найбільш поширеним є підхід до теорії освіти, який протиставляє теорію трансформації конструктивістській теорії, і на основі цих теорій визначає моделі освіти. Водночас, у наш час, як у західній, так і у східній педагогічній науках чимало викладачів все ще вважають, що основний спосіб навчання – це пряма передача знань від викладача до студента. Саме тому лекції виступають основною формою навчання, а письмові та усні іспити – основною формою перевірки та оцінки якості

знань. Запам'ятовування, а не розуміння необхідне для досягнення результату. Винагорода чи покарання – основа мотивації студентів. Відправною точкою теорії трансформації виступає розуміння, що знання про світ є статичними та фіксованими і повинні бути прийняті як щось таке, яке саме собою розуміється. Таким чином викладач передає знання та поняття, акумульовані упродовж століть. Ця модель освіти називається модель «передачі».

Водночас конструктивістська теорія широко пропагується у західній системі навчання, виходячи з положення про те, що знання активно конструюються людським розумом. Нові знання базуються на основі уже відомих знань та ідей. основна мета теорії з точки зору навчання – це розвивати у студентів здатність мислити. Зважаючи на такий підхід, під визначенням конструктивістської педагогіки розуміється «створення умов організації діяльності та використання методів, які базуються на конструктивістській теорії навчання, а також постановка мети та завдань, які спрямовані на розвиток студентів, на їх глибоке розуміння предмету, а також на розвиток мислення, яке необхідне для майбутнього навчання» [4, р. 1623-1624.].

Феден і Фогель у праці «Методи викладання» порівнює дві теорії, виокремлюючи особливості процесу навчання [2, р. 35]

Traditional Behavioural Theory Традиційна поведінкова теорія	Contemporary Cognitive theory Сучасна когнитивна теорія
Навчання – це акумулювання (нагромадження) інформації та навичок	Навчання представляє собою цілісний процес, значно більше, ніж звичайне накопичення інформації
Викладач може передати знання безпосередньо студентам	Студент активно конструє свої знання та своє розуміння
Навчання відбувається під час взаємодії викладача та студента	Навчання виступає соціальним процесом та передбачає співпрацю
Особлива увага надається викладанню	Особлива увага приділяється забезпеченню навчання

Пол Рамсден пропонує таку класифікацію для опису ролі викладача в університетському навчанні: 1) викладання як передача інформації, 2) викладання як організація діяльності студентів; 3) викладання як забезпечення навчання (вивчення) [3].

Беручи до уваги третій рівень, на якому викладання повинно забезпечувати та стимулювати навчання, можна зробити висновки, що ці два процеси тісно взаємопов'язані. Саме тому ряд авторів, як наприклад Біггс і Тан, розглядають не методи викладання і методи навчання окремо, а вводять у науковий обіг комплексне поняття – Teaching / Learning activities, – яке відображає спільну діяльність викладача та студента [1, р. 55–57].

Основна ідея схеми, яка представлена вище, полягає у тому, що процес викладання повинен брати до уваги навчання. Водночас основне завдання викладача полягає у тому, щоб обрати оптимальні методи для активізації студентів і для досягнення мети курсу.

Цей перелік поєднує методи викладання та види навчальної діяльності:

- Лекція
- Семінар
- Групове обговорення
- Робота у групі / команді
- Екскурсія
- Лабораторна робота

Деякі методи все ще визначаються та оцінюються як новаторські. До цієї групи варто віднести такі методи:

- Проектна робота
- Навчання на основі практичних прикладів (Case-based learning)
- Проблемно-орієнтоване навчання
- Ігри-симуляції
- Рольові ігри
- Навчання однолітків (Peer tutoring)
- Дистанційне навчання

Не можна стверджувати, що деякі методи кращі, ніж інші, і що ми повинні уникати, до прикладу, лекцій і замінити їх семінарами чи практичними роботами. У першу чергу викладач сам повинен знайти оптимальний набір методів, який буде відповідати меті і завданням курсу. І головне при цьому, завжди пам'ятати, що активне навчання є більш ефективним, ніж пасивне.

Підсумовуючи, необхідно наголосити, що немає одного/єдиного методу, який є досконалим та підходить до всіх навчальних ситуацій. Навпаки, більш результативним є вибір методів та їх

варіативність під час процесу навчання. Оптимальний метод повинен бути підібраний для кожної навчальної ситуації. Змінюючи погляд на теорію, яка лежить в основі навчання, викладач повинен постійно пам'ятати, що навчання (learning) – це основний процес, а студент/слухач – це центральна фігура у навчанні. Таким чином основна функція викладача у нинішніх умовах полягає не у передачі знань, а у створенні умов для їх формування.

Список використаних джерел:

1. *Biggs J. Teaching for quality learning at university / J. Biggs, C. Tang. - Maidenhead : Open University Press/McGraw Hill, 2007. - P. 55-57.*
2. *Feden P. Methods of teaching: applying cognitive science to promote student learning / Preston D. Feden, Robert M..Vogel. - Boston : McGraw-Hill, 2003. - 189p.*
3. *Ramsden P. Learning to teach in Higher Education / P. Ramsden. - London : Rautledge Falmer, 2003. - 225p.*
4. *Richardson V. Constructivist Pedagogy / Richardson V. // Teachers College. - Vol. 105. - Number 9. - December, 2003. - P. 1623-1640.*

**Павло Молочко, доцент,
кандидат політичних наук**
Чернівецький національний
університет імені Юрія Федьковича

Особливості розробки спільних навчальних програм в рамках реалізації проекту INOTLES

Проект INOTLES в рамках програми TEMPUS спрямовано на вивчення та запровадження інноваційних методик у викладанні та вивченні курсів присвячених європейській інтеграції. Учасниками проекту є 2 великі групи університетів. Першу групу університетів представляють західноєвропейські університети, які вже мають наробки та досвід запровадження й використання новітніх методик (насперед проблемно-орієнтоване навчання, метод симуляцій та дистанційне / змішане навчання) у викладанні курсів з європейської інтеграції. Друга група – східноєвропейські університети, які за результатами спільного проекту повинні пе-

реглянути свої навчальні програми та запровадити зазначені методики, з метою підвищення ефективності курсів з Європейських студій.

Після виконання перших блоків проекту, які передбачали вивчення та аналіз нових методик викладання, перед учасниками проекту було поставлене нове завдання. Суть цього завдання полягала у перенесенні в реальну площину всіх тих навиків та знань, які були здобуті на попередніх етапах, результатом чого мала стати розробка 5 спільних навчальних програм, підготовка основних навчальних матеріалів до них, а також подальше започаткування цих курсів у партнерських східноєвропейських університетах.

З метою організації зазначеної роботи всі учасники проекту почали працювати за затвердженою схемою. Учасники були розподілені на 5 груп, кожна з яких розробляла свій курс, а саме: Дослідницькі методи, Прийняття рішень в ЄС, Законодавство ЄС, Інституції ЄС, Зовнішні зв'язки ЄС. Кожна група обрала свого координатора, основними завданнями якого було координування дискусій, збір та узагальнення матеріалів для спільних курсів.

Представники східноєвропейських університетів брали участь у розробці кожного курсу, що дозволило сформувати максимально широкі групи, які включали представників всіх університетів, які беруть участь у проекті. Такий підхід дозволяє використати, як загальну практику, так і врахувати досвід конкретних університетів. В ході розробки курсів, представники східноєвропейських університетів повинні були обрати щонайменше один курс для запровадження в своєму університеті. Таким чином, завданням представників східноєвропейських університетів на цьому етапі стала розробка загальних та особливих навчальних матеріалів, узгодження запровадження нових курсів на університетському рівні, а також безпосереднє впровадження розроблених курсів в своїх університетах.

Чернівецький національний університет виступив координатором з розробки спільного курсу "Інституції ЄС". З метою узгодження та організації спільної роботи представники університетів-партнерів провели установчу нараду під час щорічної зустрічі, яка проходила на базі університету м. Тбілісі у січні 2015 р. Під час установчої наради учасники групи узгодили між собою основні завдання курсу, який розроблятиметься, а також окреслили

коло основних тем, які мають бути представлені у фінальній версії спільного курсу. Враховуючи неможливість постійних зустрічей, учасниками було прийнято рішення розпочати дистанційно спільну роботу над створенням курсу за допомогою спеціально створеної платформи INOTLES intranet (www.intranet.inotles.eu). Завдяки цій платформі учасники проекту отримали можливість виставляти на загальне обговорення підготовлені матеріали, брати участь у дискусіях та обговореннях в ході розробки навчального матеріалу, спільно затверджувати графік виконання завдань та відслідковувати хід роботи у відповідності до затверджених часових рамок.

Згідно поставленої проектом мети, основними розробниками курсів виступали представники східноєвропейських університетів, а представники західноєвропейських університетів надавали свої консультації по мірі виникнення проблемних питань. Для цього учасниками групи щомісячно проводились спільні Skype-конференції, які давали можливість обговорити та вирішити питання, які виникали в ході роботи над розробкою курсу.

Результатом спільної роботи шести університетів з України, Молдови та Грузії стала розробка програми курсу “Інституції ЄС”, а також підготовка матеріалів для викладання курсу в університетах. Проектом передбачено, що кінцевим результатом має стати оприлюднення матеріалів, які можуть бути використанні іншими університетами для впровадження або розробки подібних курсів.

Основною метою підготовленого курсу було визначено ознайомлення студентів з особливостями формування та роботи основних інституцій Європейського Союзу. Методи курсу розроблялися таким чином, щоб в кінцевому результаті забезпечити студентів емпіричними знаннями, теоріями та професійними навиками, які є необхідними для пояснення та аналізу інституційної структури Європейського Союзу. Особлива увага при розробці курсу була приділена особливостям поділу повноважень між інституціями ЄС, а також між структурами ЄС та державами-членами ЄС. Першим завданням, якого повинні досягти студенти за підсумками вивчення курсу, є те, що студенти повинні вивчити основні теоретичні підходи до вивчення інтеграційних процесів та бути спроможними застосовувати ці знання для розуміння особливостей європейської інтеграції та вміти з їхньою

допомогою аналізувати інтеграційні процеси. Друге завдання – поглиблення знання основних інституцій Європейського Союзу. Третім завданням спільного курсу є те, що студенти повинні навчитись критично оцінювати наявні теорії та емпіричні дані.

З урахуванням поставлених цілей та завдань, основними традиційними навчальними методами при викладанні цього курсу були обрані лекції, семінари та дискусії, а також інноваційні навчальні методи – проблемно-орієнтоване навчання (PBL) та змішане навчання (blended learning).

Основні матеріали та програма курсу були представлені на зустрічі учасників проекту, яка проходила у червні 2015 р. в м. Кишинів (Молдова). Вже з вересня 2016 р. курс “Інституції ЄС” почали читати для магістрантів спеціальності політологія в Чернівецькому національному університеті.

Аналізуючи перші підсумки впровадження підготовленої програми можна зробити певні коментарі. Безумовною перевагою застосування інноваційних методик, насамперед проблемно-орієнтованого навчання, є те, що вони сприяють активізації роботи студентів. Незважаючи на те, що магістранти, як очікується, повинні бути більш самостійними у своєму навчанні, ми повинні визнати, що є деякі студенти, які залишаються пасивними. Розподіл студентів на групи по 3-4 учасники, з метою дослідження окремих питань в рамках курсу, заохочує всіх студентів працювати, що, в свою чергу, дозволяє генерувати кращі академічні результати та підвищувати академічну самостійність і мотивацію.

Розміщення основних навчальних матеріалів на платформі дистанційного навчання дозволяє студентам самостійно ознайомитись з навчальними матеріалами до конкретних тем, а вже під час аудиторних занять приділити більше уваги тим питанням, які викликають у студентів найбільший інтерес та зацікавленість. Окрім того, розміщення обов’язкової літератури до курсу на платформі дистанційного навчання, з одного боку, вирішує проблему з обмеженим доступом до потрібних ресурсів, а з другого, гарантує, що матеріал буде вивчатися.

Поряд із зазначеними перевагами, в ході реалізації курсу, виникли і певні зауваження, які потребують подальших коректив. Насамперед, це пов’язано з тим, що обрані інноваційні методи потребують дещо більшого часу від викладача, ніж це передбачалося під час планування програми курсу. Це пов’язано з необ-

хідністю завантаження матеріалів на платформу дистанційного навчання, а також потрібен час на оцінювання виконаних студентами завдань, які виконувались безпосередньо на платформі. У свою чергу метод проблемно-орієнтованого навчання вимагає додаткових пояснень в ході виконання певних завдань, які також вимагають додаткового часу.

Ці та інші зауваження повинні бути враховані учасниками проекту при продовженні викладання спільно розроблених курсів та підготовці фінальної версії програми курсу за результатами реалізації проекту.

Наталія Нечаєва-Юрійчук
*Чернівецький національний
університет імені Юрія Федьковича*

Вивчення «Європейських студій» в умовах дистанційного навчання (досвід участі у проекті INOTLES)

Відомий грецький мислитель Сократ казав: «Є тільки одне благо – знання й тільки одне зло – неучтво»¹. Від часу появи на політичній карті світу незалежної України минуло понад чверть століття, однак і сьогодні в Україні відчувається брак інформації про Європейський Союз, його діяльність, основні етапи створення, взаємодію з іншими державами світу. Після подій Революції Гідності ситуація в країні поступово змінюється. Мова йде не стільки про офіційний курс України, скільки про бачення самими українцями ролі ЄС у сучасному політичному розвитку нашої держави. Так, наприклад, згідно з результатами опитування, проведеного з 28 вересня по 7 жовтня 2016 року соціологічною групою «Рейтинг» на замовлення Республіканського Міжнародного Інституту, 51% українців хочуть, щоб Україна стала членом ЄС, причому 30,4% респондентів визначили інтеграцію до Євро-

¹ Студентська науково-практична конференція з філософських дисциплін [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://nubip.edu.ua/node/22573>

союзу як пріоритет зовнішньої політики¹. На нашу думку, відсоток громадян, які підтримують курс України на європейську інтеграцію, визначається в першу рівнем їхньої обізнаності з даного питання. Українці потребують інформації у доступній, цікавій та сучасній формі про ЄС. Тому з ініціативи Європейського Союзу в Україні реалізуються різноманітні проекти, метою яких є поширення знань про ЄС, його інститути, діяльність тощо.

У 2014 році в Україні стартував INOTLES – спільний освітній проект університетів Європейського Союзу, що спеціалізуються на викладанні «Європейських студій», та низки українських, молдовських та грузинських вишів. Основна мета проекту – створення моделі реформування і перегляду навчальних програм, яка б спиралася як на національний, так і на міжнародний досвід створення адаптивних педагогічних методик, що можуть використовуватися під час викладання різноманітних курсів з «Європейських студій»².

Під час реалізації проекту було запропоновано різноманітні форми навчання, причому особлива увага була звернена на можливості здобуття освіти дистанційно. Студенти ЧНУ імені Юрія Федьковича здобули унікальний досвід дистанційного вивчення «Європейських студій», причому в інтернаціональному середовищі. Упродовж осені 2015 року – зими 2016 року п'ятеро студентів факультету історії, політології та міжнародних відносин вивчали он-лайн історію створення ЄС, його структуру, інституції тощо.

Перший етап відбувався в університетах – учасниках проекту. Отримані в он-лайн режимі завдання студенти обговорювали за допомогою створеної організаторами платформи, використовуючи соціальні мережі (у першу чергу, Facebook), а також «вживу». На другому етапі студенти дев'яти університетів Бельгії, Великобританії, Грузії, Молдови, Нідерландів та України були перерозподілені у дев'ять груп за міжінституційним принципом. У кожній групі був свій керівник, який організовував роботу та допомагав студентам у написанні спільної наукової розвідки та презентації на обрану ними тему для наступної зустрічі у Брюс-

¹ Опитування: 51% українців за вступ України до ЄС, а 19% - за Митний союз [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.eurointegration.com.ua/news/2016/10/31/7056738/>

² Викладання європейських студій [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.inotles.eu/uk/викладання-європейських-студій>

селі. У кожній групі були представники від трьох до п'яти університетів.

Студенти ЧНУ з кафедри міжнародної інформації (Микола Стецюк), міжнародних відносин (Мар'ян Гайдук), політології та державного управління (Діана Царенко, Катерина Семенюк та Анастасія Вайда) працювали в різних групах, одночасно активно комунікуючи один з одним щодо підготовки своїх частин роботи. Однак з об'єктивних причин лише трьом з них вдалося поїхати на підсумкову зустріч у Брюссель, де у Вільному університеті не тільки презентували спільно зі своїми он-лайн колегами свої частини роботи, але й взяли участь у симуляційних (ділових) іграх.

Як зазначив учасник проекту Микола Стецюк, «участь у цьому проекті – це цінний досвід, спілкування з цікавими людьми, порушення актуальних проблем і, звісно ж, чарівний і неповторний Брюссель».

Очевидно, що реалізація подібних проектів є корисним досвідом для студентів різних країн, оскільки вони отримують не лише знання з «Європейських студій», але й можливість спершу віртуального, а згодом і реального контакту та знайомства зі студентами з усього світу. Тим самим поширюються знання про Європейський Союз та його цінності, формується толерантне ставлення до іншого, відкритість до нового та прагнення до здобуття нових знань та нового досвіду.

Список використаних джерел:

1. Викладання європейських студій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.inotles.eu/uk/викладання-європейських-студій>
2. Опитування: 51% українців за вступ України до ЄС, а 19% – за Митний союз [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.eurointegration.com.ua/news/2016/10/31/7056738/>
3. Студентська науково-практична конференція з філософських дисциплін [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://nubip.edu.ua/node/22573>

Наукове видання

**РОЗВИТОК ПОЛІТИЧНОЇ НАУКИ:
ЄВРОПЕЙСЬКІ ПРАКТИКИ
ТА НАЦІОНАЛЬНІ ПЕРСПЕКТИВИ**

*Матеріали VII Міжнародної наукової конференції
(Чернівці, 10 квітня 2017 р.)*

Науковий редактор *Анатолій Круглашов*
Технічний редактор *І. В. Цікул*

Літературний редактор *Н. Ю. Ротар*
Комп'ютерна верстка *Світлани Антонової*

Формат 60x84/16. Ум. друк. арк. 13,72. Наклад 200 прим. Зам. № 1189.

Видавець та виготовлювач

в и д а в н и ч и й д і м
p u b l i s h i n g h o u s e

Свідоцтво про внесення
до Державного реєстру суб'єкта
видавничої справи ЧЦ №1 від 10.07.2000 р.

телефон
[0372] 552 943

адреса
58000, м. Чернівці,
вул. Радищева, 10

e-mail
info@bukrek.net

web-сайт
www.bukrek.net